

HET LEVEN IN
NEDERLANDSCH - INDIË

DOOR

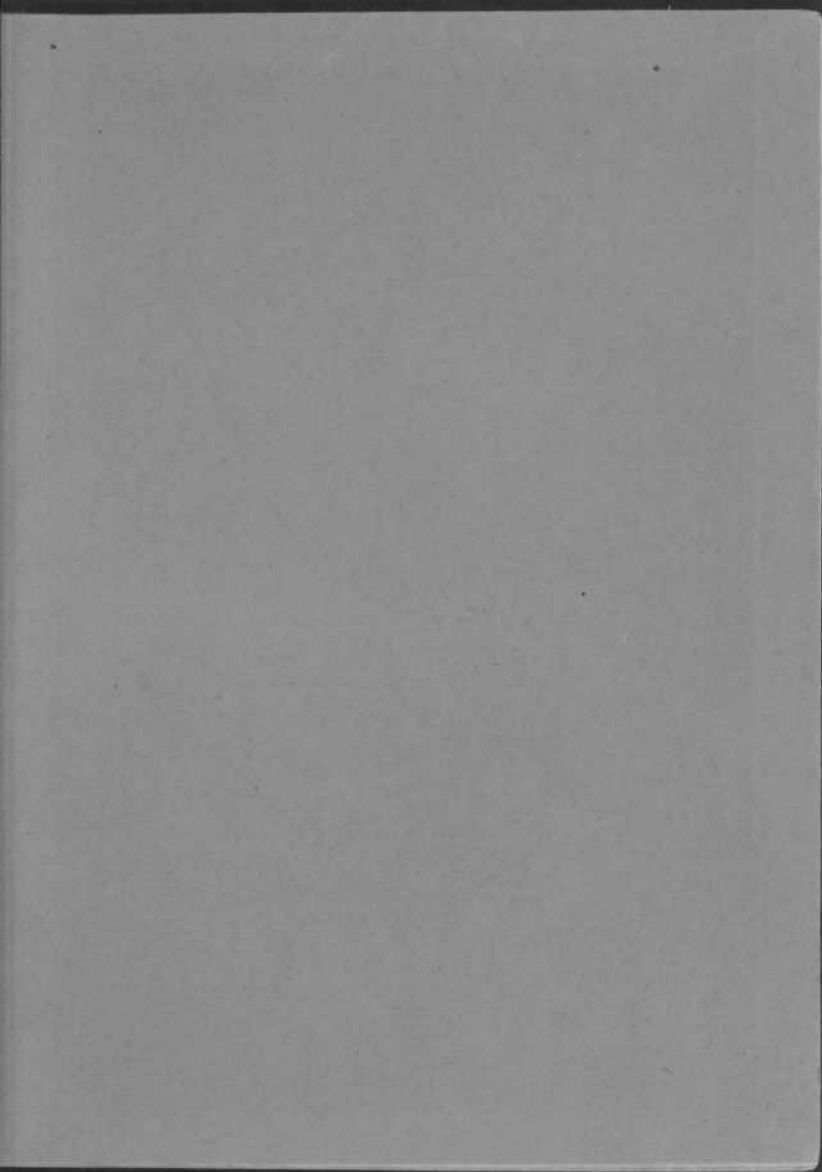
E. VETH

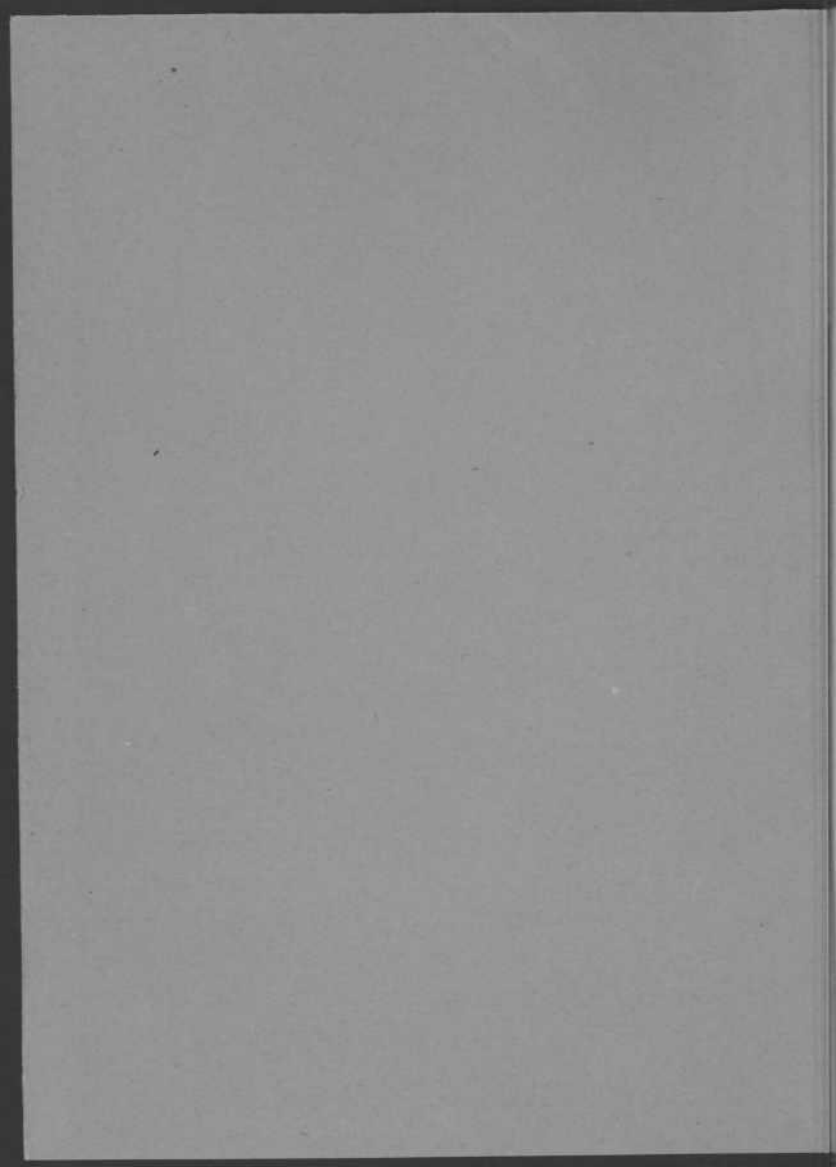
AMSTERDAM - P. N. VAN KAMPEN & ZOON

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

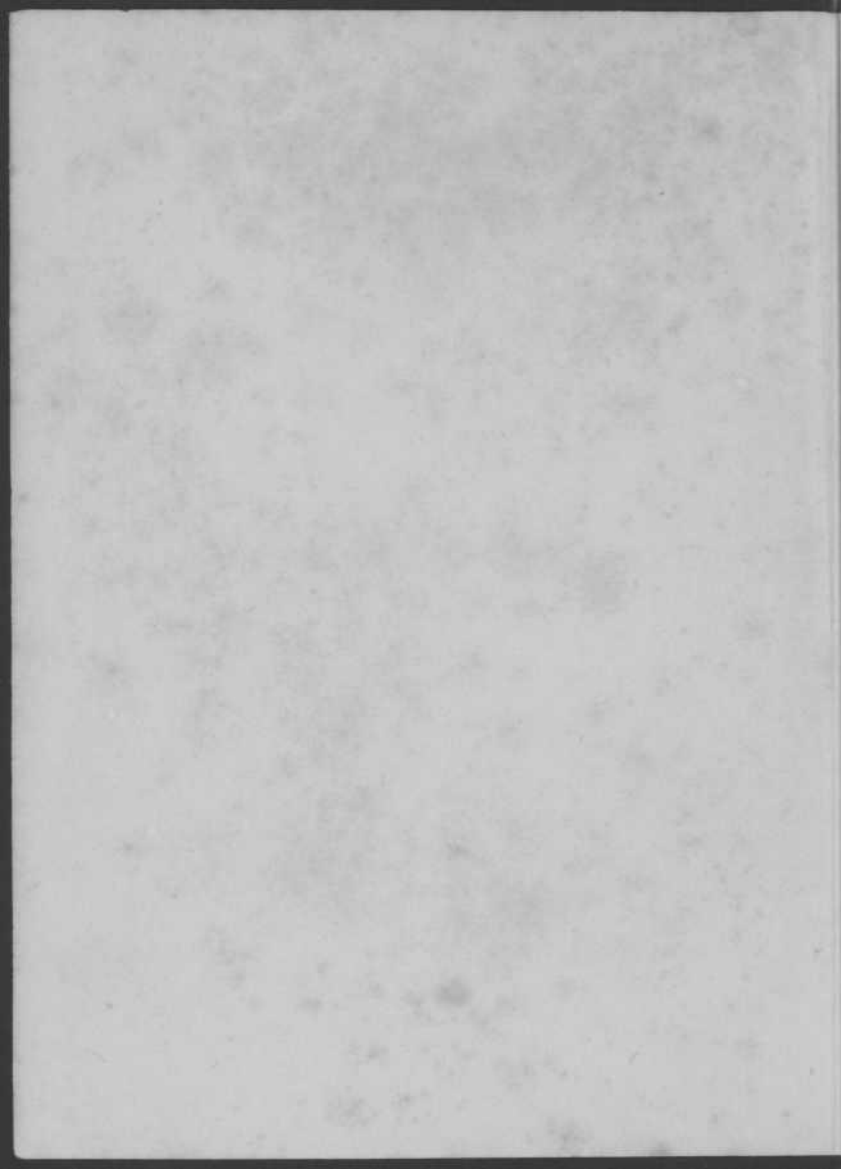

0683 9127

HET LEVEN IN NEDERLANDSCH-INDIË

ong 26

AAR

168

HET LEVEN IN NEDERLANDSCH-INDIË

DOOR

B. VETH

DERDE DRUK

AMSTERDAM — P. N. VAN KAMPEN & ZOON

HET LEVEN IN NEDERLANDSCH-INDIË.

Lasclate ogni speranza, voi ch'entrate.

Laat alle hoop varen, gij, die hier binnentreedt.

OPSCRIJF BOVEN DE HELLEPOORT.

(DIVINA COMMEDIA VAN DANTE).

Sous l'œil des barbares.

TITEL VAN EEN ROMAN VAN MAURICE BARRÈS.

Nederlandsch-Indië is voor mij de incarnatie van de ellende. De twaalf jaren, die ik in die streken van ballingschap doorbracht, zijn me als twaalf verschrikkelijke droomen.

Ik heb er niets gevonden wat opheft; ik heb er alles gevonden wat neerdrukt.

Goede mensen werden er slecht; nooit slechte, goed.

Deugd is er vreemd als het begrip van sneeuw, reinheid van geest even zeldzaam als een transparante lucht, trouw en eerlijkheid zijn er haast onbestaanbaar als frissche wind of geur van rozen.

Al wat er frisch aankomt, wordt flets; wat bloost, verbleekt; wat bloeit, verlept; wat schittert, wordt mat; wat gloeit, wordt uitgedoofd; — denkbeelden; gevoelens; begrippen; illusies; lichaam-en-geest der Europeanen, die er wonen moeten; kortom, al wat zich nederlaat uit het verre westen, dat Europa heet, in het verre oosten, dat Nederlandsch-Indië genoemd wordt.

Begin bij Atjeh, volg den vulkanen-gordel over Sumatra, Java, Molukken, Celebes; eindig bij de noordelijkste punt van de Sangier-eilanden: overal hetzelfde verschijnsel: degeneratie, ontbinding van den zuiver europeeschen aard.

En dat proces werkt sluipend, verraderlijk, ongemerkt, als kanker in 't eerste stadium, als berri-berri, als suikerziekte.

De kreten van verachting, van walging, die zooveel daden van

Europeanen in de-n-Oost verwekken, veranderen in klanken van deernis en medelijden, wanneer men begrijpt, hoe ziek die Europeanen zijn.

Ja, Indië is één hospitaal van lijdens aan ontaardingsziekte.

Is of wordt alles in Indië inferieur, — wat goed *schijnt* is veelal in *wezen* rot, niet reëel, opgedirkt. Er is geen spoor van fijne, harmonische beschaving; een mooi voorwerp staat in een koestallerig milieu te verweeren, een lieve vrouw kwijnt in een jordaans-omgeving.

Barbarie, platheid, zweet-hitte, kwalen, vunzige lucht, vunzige inlanders, vunzig europeesch en half-europeesch canaille, al die monsters slingeren hun polypen-armen om u heen en sleuren u in een poel van vulgairheid, nadat ze eerst het edele, lieve, teedere uit uw ziel hebben gezogen.

In een europeesche gevangenis onder boeven kan men reiner blijven dan in het bagno: Indië.

Een eenvoudig, oprecht, anspruchlos mensch is in Indië als een schaap onder wolven. Hij wordt gewoon opgegeten wanneer hij niet gauw zelf meewolft.

De indische wereld is vol van chevaliers d'industrie, fortune-hunters, carrière-jagers, parvenu's, patsers.

Ze vormen één onafzienbaren optocht.

En het opmerkelijke is, dat bijna niet één uit den troep, door verregaand zelf-contagium, de ploerten ziet, die vóór hem, achter hem, naast hem, hun streken, bijna en plein jour, uithalen.

Er wordt hier en daar in Indië op zeldzame wijze gekuipt, geïntrigeerd, gelasterd. En hoe gek het klinken moge — men doet dat op de meest natuurlijke wijze, alsof 't zoo hoort.

Wee hem, die niet in den smaak valt van het patsersdom, dat toon aangeeft in de indische samenleving. Die kaste ontziet niets om zoo'n ongelukkige te belasteren, neer te halen.

En het sociale leven in Indië... *dat* leven is absoluut leeg; het is een imitatie-leven, een nabootsing. Er bestaat in Indië geen maatschappij en daarom is reëel, sociaal leven een onmogelijkheid.

De menschen worden van heinde en ver saamgegooid, om weldra weder uiteen te stuiven. Een indische plaats heeft iets van een hotel. Ze herbergt gasten! Wie zijn koffer pas heeft ontpakt, denkt alreeds aan den dag van weggaan. De meeste menschen in Indië moeten trekken als commis-voyageurs. De arme, die door zijn positie lange

jaren in een van die hotelplaatsen moet blijven, krijgt iets van een oberkellner of een portier; de lieden om hem heen zijn de vreemdelingen en hijzelf roest vast in de manieren van zijn hotel.

Nergens in Indië een kern van burgers, een blijvende groep. Overal ambtenaren, officieren, kooplui, allen vervuld van dit drie-tal categorieën van ideeën: verlof of vertrek naar Europa; promotie; overplaatsing.

Kan op zulk drijfzand iets schoons groeien? Kunst noch literatuur kunnen er wortelen. Het europeesche element in Indië heeft dan ook niets voortgebracht — trouwens ook om andere redenen — dat artistiek of poëtisch is.

De soos, recepties, na-avondpartijtjes, samenkomsten op dilettanten-zang- en tooneelvereeningen, plus nog zoo wat, ziedaar waarin het verkeer der „hotelgasten” onder elkaar zich oplost. En dat alles is overgoten met een lawaai-sausje, dat den bedorven pudding moet redden.

Zoo'n vooravond-receptie in Indië lijkt veelal op een kermisvertooning met de bekende „voorgalerij” als tooneel. Er ligt iets breeds in het woord: receptie. Men denkt aan een aristocratische wereld. Vorsten, gezanten geven in Europa recepties: réunies waar gelijken van stand of opvoeding, geleerden of artisten, in één woord evenknieën elkaar ontmoeten. De indische receptie is de na-aperij.

Alles houdt in Indië receptie; alles komt daar op receptie.

Het toppunt is zeker het annonceeren van zulk een kwasterigen winkel in de dagbladen. Er zijn plaatsen in Indië waar de kranten, naast de kolommen over den loop der treinen of de dienstregeling der Paketvaart-booten, een rubriek hebben voor: *receptiedagen*. Het is al niet bar genoeg dat sommige notabelen — altijd: indische notabelen, dus.... enfin! — receptie houden, neen, nog erger, die notabiliteit houdt er aparte receptie-dagen op na. De familie A recipieert den 2^{en} en 4^{en} Maandag van elke maand; de familie B den 1^{en} en 3^{en} Donderdag.

En die na-avondpartijtjes: wat zijn dat ongezellige bijeenkomsten, tenzij men houdt van whisky-soda, omberen en de klets.

En de ochtendvisites van de dames onderling — een kanker op vele plaatsen — en de bals en de réunies en de soos en tutti quanti. Het zijn veelal de treurige verzamelpunten, waar onbeduidendheid, drankzucht, ijverzucht en ijdeluiterij zich paren aan verwaandheid, vulgairheid en gehuichel.

Dat uiterlijk van het indische leven in al zijn vertoon, doet denken

aan een pak mislukte fotografieën, aan een tooneel van huisknechts en keukenmeiden, die voor „meneer en mevrouw” mogen spelen en provisiekast en wijnkelder de hunne achten; doet denken aan een schoorsteenvegersbal, aan een kappersfuif in een kroegje. — Ach! overdreef ik maar!

Er is zoo weinig reëls in Indië. Overal klatergoud, een lappen-mantel! Grootheden van één dag, schijn-pieten, door de gunst van andere schijn-pieten, wandelen overal rond. Een gewoon mensch is in Indië een abnormaliteit.

En.... wat men *niet* ziet, het *innerlijke* van het indische leven. Daarover te schrijven maakt treurig, somber, bitter. Mag bij het teekenen van de „outlines” nog een los, scherp, spottend overdreven woord gezegd worden, bij een studie over de kern, het intiem beweeg van het leven in Nederlandsch-Indië past enkel groote ernst. Bij die beschrijving valt het Jan-Klaassen-tooneel voor het publiek weg en aanschouwen wij den armen mensch in zijn kleinzielig gewroet onder de keerkringen.

En steeds, althans op de kustplaatsen, dat gloeiende, brute zonnelicht, die verzengende zonne-hitte. Altijd is het er heet, heet, heet en weer eens heet, altijd door. Natuur en klimaat bederven den Europeaan. Geen bezieling verschaffen hem dat eeuwige groen en dat vervelende blauw; het verstompt. Den lentelach van Europa kent men in Indië niet, maar men kent er wel een sufferige, apathische tropengrijns.

Ik ben geen groot bewonderaar van de indische natuur. Ze is bijna overal vervelend; ze troost niet, ze bezielt niet, want ze spreekt niet. Ze is, voorzeker, hier en daar prachtig, maar het is een doode pracht. Daar wuift niets, ruischt niets; er is geen volle wind, er zijn geen luchten, geen mooie drijvende wolken, geen mengelingen van tinten. Enkel bij en op de bergen van Java, Sumatra en op zee in de Molukken is een natuur, die indruk maakt en weldadig werkt. Ook de Minahassa biedt lieflijk-schoone plekken.

Maar de maan-nachten in Indië hebben soms een betooverende charme. En de uren van zonsopgang en zonsondergang geven menigmaal zeer teedere of schitterende of majestueuse licht-effecten.

Ziehier een inleiding. Ik heb ze wildweg uitgesproken, denkende niet aan enkelen, maar aan allen, die in Indië moeten ronddolen, *goeden en kwaden*.

Zeker, zeker, ook in Nederlandsch-Indië wonen *goede* menschen. Ik heb ze er ontmoet, ik heb ze er leeren kennen, enkele zijn vrienden van me.

Maar, — ieder „goed mensch”, die in Indië moet leven, beklaag ik en al is hij president geworden van een bank op f36.000 in 't jaar of generaal of resident, als ik zomersavonds ergens zit vóór een café op een plein van Amsterdam en ik hoor de trambel elk oogenblik vroolijk klinken, dan heb ik geregeld het idee: „Nou, president of generaal of resident, was je maar tramkoetsier in Amsterdam, dan was je beter af voor het moment. Behalve dat je hier leeft in de atmosfeer waar je door je geboorte nu eenmaal thuishoort, wordt je niet elke minuut in een „indische” verzoeking gebracht.”

Wanneer ik denk aan indische hooge meneeren, wonende in huizen met groote erven, door ongelukkige kettingjongens schoongehouden, dan voel ik meer voor de koetsiers en conducteurs van de tram, die 's avonds, na een flinken arbeid, hun woningen opzoeken en er allicht genoegelijker naar bed gaan dan wie ook in dat zweeterige, lamme Indië.

Mijn bedoeling is, in de volgende bladzijden, van *mijn standpunt uit*, beschrijvingen te geven van de zeden, gewoonten, gebruiken, toestanden, die kenmerkend zijn voor den Europeaan in Insulinde en die te zamen vormen „het leven in Nederlandsch-Indië”, zooals een Nederlander dat leert kennen, die gedoemd is tot een langdurig verblijf in de-n-Oost.

Mijn standpunt zal, uit den aard, partijdig, bevooroordeeld, eenzijdig genoemd worden. Wie cel-straf heeft *ondergaan*, heeft daarover evenzeer een aparte meening en zulk een miserabele heet ook partijdig, bevooroordeeld en eenzijdig. Die gevangene en ik hebben echter drommels-goed de praktijk te pakken. En het laat ons koud of men fraaie, zoete, beredeneerde betoogen houdt om onze beweringen te weerleggen. Een cel blijft een cel en Indië een bagno. Dat zeggen wij, die er gezeten hebben met onze ziel en met ons lichaam.

Na mijn inleiding, eerst nog een waarschuwing, een waarschuwing aan alle jonge mannen, aan alle jonge meisjes, die plan hebben ons land te verlaten met de bedoeling zich te *vestigen* in Ned.-Indië.

Die waarschuwing — mijn héele boek is anders één waarschuwing — wil ik brengen in een formule, een uitdrukking, een leuze, een contractie.

Een bestaan in Indië is de ergste levensmislukking.

Studeert, beste jongens, voor O. I. ambtenaar, ingenieur, indisch officier; gaat naar Indië, voor handelskantoren, op een tractement,

dat uw vader en moeder doet watertanden omdat 't zoo hoog is, — f 300—350 in de maand; — trouwt, lieve, blozende hollandsche meisjes, met ambtenaartjes of officiertjes pas van Deift of Breda, bestemd voor den Indischen dienst, met mannen, door verlof tijdelijk uit Indië terug, waar ze een mooie geldpositie verwierven, doch werwaarts ze u zullen voeren als hun vrouw, doet het, doet het, maar... hangt een klok in uw bed, die somber bomt elken nacht vóór uw vertrek naar Indië: „miserere, miserere!”

Bedenkt, bedenkt, gij hoopvollen, jeugdigen, dat gij allen zijt *slachtoffers* van het *kapitalisme*, in den *slimsten graad*, beroerder-af dan menig fabrieksarbeider of mijnwerker.

De *dubbeltjes-kwestie* brengt u onder de barbaren.

Gij, jonge mannen, kunt, zegt gij, door uw gaan naar Indië nu wat „worden”, gij, jonge meisjes, kunt nu „trouwen”, omdat zij, aan wie gij u bindt, wat „zijn”.

Vergeet echter nooit dit. Indië is een schimmenrijk en al wordt uw „man”, lief vrouwtje! gouverneur-generaal, en al zal uw vrouw, goede, beste boy! in de-n-Oost gefêteerd worden als nergens in uw land, gij allen gaat naar een onderwereld. Gij zult u later de woorden van Heinrich Heine herinneren:

Leben wie der ärmste Knecht
In der Oberwelt ist besser,
Als am Stygischen Gewässer
Schattenführer sein, ein Heros,
Den besungen selbst Homeros.

Elk volbloed Europeaan, die een reeks van jaren in Indië heeft geleefd, die er een „bestaan” vond, is bijna altijd een verloren mensch. Er worden in hem aspiraties uitgedoofd, welke hem steun zouden hebben gegeven in 't leven, ware hij in Europa blijven wonen, er ontwikkelen zich kwade neigingen, welke in Europa zijn gemoed niet zoo gemakkelijk zouden hebben bezoedeld.

Zelfs wanneer het hem ten deel valt dat hij nog in den zomer des levens voor goed mag ontvlieden het moeras der indische miasmen, dan nog zal hij, uit Indië teruggekeerd, in zichzelf afdalend, herhaaldelijk bespeuren, dat de pest-microben plekken in zijn ziel of zijn lichaam voor eeuwig bedorven.

Hoe treffend juist zijn de woorden van een vriend, die mij eens schreef, toen hij reeds jaren uit Indië was: „Ik heb aan mijzelf gemerkt hoe moeilijk het is, na een lang verblijf in Indië, weer een mensch te

worden met wat aspiratie en *ik moet me nu nog bedwingen om niet toe te geven aan perversiteiten, in Indië opgelopen.*"

En nu nog een *ontboezeming*.

Europeanen, die — als ik eens — den vloek moet dragen, te ademen in de atmosfeer van Indië, weet dat ik alles heb meegeleefd, wat gij meeleeft, dat ik even als de slechtsten onder u in de „zwartste krochten" ben afgedaald, dat ik me heb schuldig gemaakt aan de ergerlijkste indische afdwalingen, dat ik soms maanden lang het gemeene niet zag, wanneer ik greep met grisse hand, wanneer ik loenschte met heeten blik.

Weet, dat ook ik ken de misères der intriges, der oogendienerij, der manoeuvres om er boven op te komen, weet, dat ook ik heb ondervonden, wat het zeggen wil — en nu spreek ik tot enkelen der getrouwde Nederlanders in de-n-Oost — hen, die gij liefhebt, te moeten geven aan Europa om zelf kommervol en met gedrukt hart rond te zweeten op de vuile kustplaatsen van Java, Celebes of Sumatra, dat ook ik al uw leed — fysisch en psychisch — heb doorstaan.

Ik heb in Indië niet de rol vervuld van een heilige en ik kom niet om u van een ivoren toren uit, te beschimpen wegens uw zwakheden en slechtheden. Het is me, als sta ik nog onder u en ik verhef mijn stem, omdat ik den onbedwingbaren drang heb u te zeggen, hoe diep ellendig het leven in Nederlandsch-Indië is, want ik merk dat gij het nog niet genoeg voelt en dat zij, die naar Indië zullen gaan, nog niet genoeg zijn gewaarschuwd.

Het bewustzijn enkel, dat ik de indische ellende heb gepeild, heb gepeild met klaren blik en kalm gemoed — mij teruggegeven door den invloed van Europa — doet mij zoo vrij-uit en zonder reserve en vol zekerheid schrijven.

Ik ga thans verhalen over wat ik heb ondervonden op mijn — jarenlange! — indische hellevaart.

Ik dien te rangschikken: ik begin met de *reis* naar Indië, voor de meesten van hen, die zich vestigen in Insulinde, de laatste schittering van geluk en werkelijke levensvreugde.

Ik mag me veroorloven als „oudgast" zoo'n reis mede te maken en mijn ervaring als gids te gebruiken voor hen die medevaren, voor mij om beschouwingen te houden.

Ik laat maar dadelijk mijn herinneringen werken: bij 't zien van de „bande joyeuse," die zorgeloos veelal, onbezorgd bijna altijd, huppelt

over het dek van de Indische mailboot, bij 't zien van de naar Indië terugkeerende verlofgangers, van de carrière-zoekers, van allen, die medepassagieren naar de-n-Oost.

Terwijl bij een draaiorgel of op de tonen van de piano-in-den-salon, gedanst wordt tijdens kalme maanavonden in den Indischen Oceaan, terwijl nog-altijd-bruisend, europeesch bloed zich vermeit in alles om zich, aan boord, buiten boord, voel ik over me gaan een groot medelijden met de argeloozen, die zoo wegdansen van Europa. Behooren zij, die stevenen naar Indië, niet reeds tot de slachtoffers, zoodra de boot de haven van Marseille of van Genua verlaat?

Adieu Europa! Wij zijn:

Op de boot naar Batavia.

De boot is onder stoom. Vager en vager teekent de kust tegen den horizon. Adieu, wegnevelend Europa!

Ik moet, wanneer ik zoo'n gezelschap passagiers beschouw, met de mailboot op reis naar Indië, altijd denken aan een dronkemansliedje, niét door kapitalisten, maar door het zuiver voelend proletariaat gezongen op de amsterdamsche straat:

„We gaan naar Atjeh toe,
„Want we zijn ons leven moe.”

Ja, als je 't leven moe, heelemaal moe bent, ga dan naar de-n-Oost en wie den dood zoekt — daarom nog niet den dood door sterven — zal hem daar vinden. Alléén dán zal een verblijf in Indië geen bittere teleurstellingen geven. Maar wie van de passagiers, buiten enkele kolonialen op 't voorschip en een paar verlofgangers, verstaat den zin van het twee-regelig vers, begrijpt dat het op hem óók van toepassing is, al trekt hij ook naar een andere streek van Indië dan juist Atjeh?

Als de Middellandsche Zee kalm is en er dus geen zeezieken zijn, gaat het al vroolijk toe aan de eerste avondtafel.

Wie nog een traan liet bij het wegdeinen van de europeesche kust, een smart-erotie er door ondervond, lacht nu al om een flauwe grap van zijn buurman aan tafel, is reeds vol attentie voor een aardig overbuurvrouwje. Eerst later, later, zal hij indachtig zijn aan de tranen en den weemoed over het „adieu Europa!”

Want het staat bij mij vast, dat wie nog liefheeft het mooie, spiritueele leven van Europa, later, ronddwalende door de sombere dalen van den indischen dood, met diepe smart zich zal herinneren het misschien niet eens uitgesproken „adieu Europa”, toen de boot wegvoer.

We zijn echter nog niet dáaraan toe. Wij zijn pas op de boot naar Batavia. Bijna overal is vroolijkheid onder de 1ste-klas-passagiers! Begrijpelijk! Begrijpelijk! Er is jong, exubérant, gezond europeesch bloed aan boord. Frisch voer voor den indischen Moloch! De Moabiten juichen! de indische Moabieten, venijniger dan die uit het Oude Testament.

„We krijgen een vroolijke boot, meneer,” zegt me de administrateur. „Veel jongelui!”

„Ik merk het, ik merk het,” is mijn antwoord.

Het is misschien een gelukkig ding voor vele kringen van samenleving, dat er zoo iets bestaat als lichtzinnigheid, onnadenkendheid, anders zou veel wat zwak is, éérder lijden. Dat lijden komt voor dezen kring aan boord, wanneer men in Indië zit en men de werkelijkheid om zich heeft en dan nog voor velen, wier lichaam er gezond blijft, niet eens. Die wenten zich in 't indische vuil met hetzelfde gemak als een vies varken zich wentelt in den europeeschen draf-afval.

Hoe ook, op de boot naar Batavia is nog hoop en verwachting en illusie. En al stoomt men hellewaarts, een stuk Europa is nog blijven hangen in de atmosfeer van den mailsteamer.

Heerlijk, poëtisch, eenig was dat varen door Straat Messina met Messina rechts en Reggio links. Die lichtjes! Die lichtjes langs de kust! En spiegelglad de zee, glimmend van maanglans, later op den avond, na elven, als aan boord de lantaarns zijn uitgedoofd.

Laatste schijn van Europa!

Een passagier speelt gitaar en begeleidt den zachten zang van een dame. En sterren fonkelen. Sterren, die staan aan den Europeeschen hemel. En men droomt aan boord vol heiligen weemoed, men droomt vol heiligen weemoed aan boord van de boot naar Batavia!!!

En harten openen zich. En liefde weent zoet of ontwaakt of bruist onstuimig. Vertrouwen, geloof en moed geven gloed aan hen, die varen naar Indië.

Laatste schijn van Europa!

Nog vóór Port Said heeft men elkaar leeren kennen, leeren kennen als Europeanen. Dit is toch iets anders dan de *indische* kennismaking — maar daarover later, over dat comediespel later.

We reizen met 40 1^e-klas-passagiers.

Het „brok Indië" aan boord bestaat uit twee officieren, celibatairs, twee officieren, getrouwd met halfbloed-dames, die hun echtgenooten medereizende kinderen schonken; drie ambtenaren: — een assistent-resident, gehuwd met een Europeesche; een vendumeester, stadhuiselijk verbonden aan een soort kampong-nonna; een post- en telegraaf-commies, een beetje zwart, maar vrijgezel; — verder: twee kooplui

één: geëmployeerde van een bank, getrouwd met een zeer zwart
6 kinderen voortbracht; één: chef van een handelshuis op Soerabaja, pas in het huwelijksschuitje gestapt met — en hier houdt het brok Indië op — met een echte, lieve volbloed, die voor 't eerst naar Indië gaat. Blank en blond en blozend! „Kassian!" zegt telkens de nonna van den vendumeester. Ja, zij weet bijna onbewust wat dit lieve mooi van europeesche vrouw wacht in het hol: Indië.

De „baren", de „groenen", de „novices" voor de indische bagno's zijn bijna allen jonge lieden. Employé's voor handelskantoren, tweede-luitenants, ambtenaren die „ter beschikking" zullen worden gehouden van den gouverneur-generaal van Nederl.-Indië, een paar gehuwde onderwijzers, een paar — natuurlijk ongehuwde — onderwijzeressen, een paar jonge vrouwen „met den handschoen" getrouwd.

Veertig mensen, toevallig saamgebracht op een stoomboot met één doel: Indië. Veertig mensen, elk voor zich met eigen gedachten over dat doel: Indië; ieder van hen met verschillende gewaarwordingen. Veertig mensen, die kleine vier weken met elkaar verkeer zullen hebben, aan één tafel zullen eten, op één dek wandelen, dezelfde gevaren loopen, dezelfde indrukken van de reis opdoen, om na aankomst te Batavia uiteen te vliegen over den Indischen Archipel. Veertig mensen, die korten tijd een gedwongen kolonie zullen vormen binnen de verschansing van het schip.

Veertig mensen voor Indië.

En buiten het gedoe van die veertig en van de tweede-klas-passagiers — een groepje apart, — en van het detachement kolonialen, — de kapitein en de stuurlieden, de machinisten, de bootslui, de kwartiermeester, de matrozen. En er is ook lading aan boord, een volle lading koopmanschappen voor Indië, „voor de zwartjes" heeft de kwartiermeester verteld aan de weetgierigste der twee onderwijzeressen, die wou weten wat er zoal onder het dek was.

Als de boot over eenigen tijd met de vlaggen in top de haven van Tandjong Priok uitstoott retour, retour naar Nederland, dan hebben de passagiers hun „bestemming" bereikt en liggen de koopmansgoederen in de pakhuizen der importfirma's of zijn ze reeds in handen

van de crediet-genietende Chineezers of reeds gedetailleerd onder de „zwartjes”.

Alleen de kapitein en de stuurlieden en de machinisten en de matrozen zijn weer aan boord en verlaten gauw de plaatsen waar ze aan wal brachten die levende en niet-levende lading uit Europa. Zij varen weer „thuis” en voelen zich opgelucht. Het kompas wijst *West* en niet *Oost*. De ekipage is vroolijk. Geen wonder! Geen wonder!

Zoo'n passagiersboot naar Indië is eigenlijk een soort landverhuizerschip. Zuiver-Europeanen aan boord trekken om den broode, *dat* is de regel. Het type „landverhuizer”, dat reist met de indische boot, is wat deftiger, wat heeriger dan het slag dat men zoo ziet op het dek van de booten naar Amerika, maar au fond... is er veel verschil?

Werkelijk elk oogenblik word ik herinnerd aan de emigranten-steamers, nu ik ben op de indische boot. De meesten, die in Indië zich gaan vestigen, zijn „uitgestootenen”, niet zoo direct, ruw-weg, maar toch! Denk er eens over na!

Ik moet dit even aanvoeren, om vooral de jeugdigen onder de passagiers naar Indië te doen gevoelen dat de weelde van den salon en de rookkamer, het comfort, de goede behandeling doorgaans aan boord, het soms uitstekende eten, het interessante van de reis — gewoonlijk is voor hen de eerste groote reis: de reis naar Indië, — dat dit alles hen nooit brengen mag in de illusie van een entree in een luilekkerland, nooit mag doen vergeten, waarom zij Europa verlieten.

Gij hebt het zoo goed aan boord, omdat de regeering of de bank of de handelsfirma, voor wie gij zult werken in de-n-Oost, vrije passage 1^e klas gaf, maar — gij zijt landverhuizers. Gij trekt naar een land, waar gij door *ras* vooral niet hoort en ik geloof, dat ik, aan u denkende, den sjofelen landverhuizer naar Amerika, gepakt tusschen honderden lotgenooten in 't vooronder van den emigranten-steamer, mag benijden. Hij stevent niet naar de-n-Oost!

En als ik zoo spreek met de passagiers, dan word ik versterkt in het denkbeeld, dat ik reis met door-het-lot-misdeelden, die in een nieuwe wereld zoeken, wat hun wereld aan hen niet geeft.

Op zich zelf is dit nog zoo erg niet. Het is niet eens kwaad dat sommigen leeren kennen „die Entfernung von der Sippschaft”, dat velen het een tijdlang innig beroerd hebben en zelfs een verblijf van een paar jaar in Indië — ik wil waarachtig deze concessie doen — *kan* aan enkele naturen baat geven. Hun wereldkennis wordt rijker.

Doodjammer, ja diep ongelukkig dat zoo velen aan boord de fatale

kans loopen in Indië te moeten blijven, een reeks van jaren of voor altijd, om er te sterven, ellendig, zonder ooit Europa te hebben teruggezien: vreeselijkste van alle vreeselijke dingen in Indië.

Port-Saïd, — 't kanaal van Suez, — Suez — en weldra stoomt de boot in de Roode Zee. Met Europa is afgerekend.

Het begint warm te worden. De badkamers komen in gebruik. De indische dames wandelen al 'smorgens en 's avonds in sarong en kabaai over 't dek, de „oudgasten" zijn in 't wit gekleed — witte pantalon, witte jas.

De „totoks" aan boord vinden dat alles wel aardig om naar te kijken, maar blijven zelve nog eenige dagen in de europeesche kleedij.

De verstandhouding laat tot nu toe niets te wenschen; — men verkeert zelfs tamelijk vriendschappelijk met elkaar. De oudgasten en de indo's onderhouden zich onderling nogal dragelijk. Stand- en rangverschil wordt nog niet zoo heel erg in acht genomen, ten minste nog niet met mimes-makerij en stem-intonaties naar gelang van de deftigheid. Wij zijn pas in de Roode Zee. De europeesche conversatie-toon klinkt nog te luid bij elk hunner. Daarom kan de assistent-resident nog harmonisch praten met den post-commies en nog een vriendelijken toon uitstooten bij een gesprekje met de vrouw van den vendumeester.

De officieren en hun dames gaan zeer amicaal met elkaar om, hoewel we reizen met een eersten luitenant, een majoor en een kolonel. Mevrouw de majoorsche is heel vriendelijk jegens den eersten luitenant, iemand van beschaafde hollandsche familie, officier van de bredasche academie.

Die maakt inderdaad een gunstigen indruk en hij schuift zijn afkeer van Indië niet onder stoelen en banken. Omstandigheden hebben hem er toe gebracht te Breda te gaan studeeren voor den indischen dienst. Hij was eenige jaren in Indië en keert, van een verlof wegens ziekte, terug. Meer uit — noem het — gevoel van plicht dan uit innige overtuiging is hij ijverig officier, wijdt hij zich vol ambitie aan zijn baantje en zal hij, mocht hij op Atjeh komen, moedig vechten „voor vaderland en koningin", zooals hij dat bewoordt.

Veersten, zoo heet hij, is echter ook mensch en heeft het besef gekregen dat het zeer smartelijk is, Europa te moeten verlaten en weer naar dat Indië te gaan, hetwelk men zoo goed heeft leeren kennen en verafschuwen

Er ligt iets aandoenlijks in de beschrijving van zijn gewaarwordingen

aan een besten vriend van hem over zijn „adieu Europa”, in zijn brief uit Port-Saïd.

Er blijkt uit hoe beminlijk Veersten is en hoe zuiver hij voelt en hoe goed hij verstaat wat het zeggen wil Europa te moeten derven, maar óók — hoe jong hij nog dacht toen hij voor de tweede maal naar Indië ging.

Het is, wegens enkele uitlatingen, haast ongelooflijk dat een indisch officier zoo kan schrijven, maar Veersten dacht niet aan zijn betrekking, toen hij tusschen Genua en Port-Saïd schreef aan een vriend, die zoo wist wat hij aan Europa miste en hoe zwaar hem de terugtocht naar Indië viel:

.... „daar gaat nu de man, die zoo genoten had in Europa, die had leeren begrijpen wat Europa, 't europeesche leven is, iemand wiens hart hangt aan 't kleinste voorwerp van zijn geboortestad, een mensch nog vol van jeugdige gevoelens, nog idealiseerende over alles en niets; een persoon, die uit het zwavelbad van de indische realiteit glansrijk weer was opgedoken; een jonge man, die zich vermaken kon in 't bescheidenste hoekje van een café of een schouwburg; een ontwaakte fossiel, tijdig nog uitgegraven uit de indische versteening; een gemoed, dat voor veel trillen kon; een geest, gretig als een kind om te weten, te leeren, te verstaan, zich duizenden behoeften schepende, maar toch tevreden met een stuk brood, een glaasje wijn, liefde en Europa; iemand met een vrouwenatuur en een mannenhart — weifelend, ingetogen, hartstochtelijk, teeder, maar ook egoïstisch, ruw en koud beredeneerd, resoluut. — En die man ging weer op Oost-Inje aan!!

„Toch speelde een glimlach om zijn lippen: hij, die zich liet vallen in de couchette van de mailboot, had geleerd te dragen, en to bear is to conquer our fate, zoo zegt men ten minste.

„Het voorschrift luidde: ga, en hij ging zonder morren, zonder tranen, ja, welgemoed schijnbaar.

„Men kan alle menschen niet met gelijke maat meten, maar ook niet allen met dezelfde straf straffen. Voor een erg ruwen matroos kan in een enkel geval rottingstraf misschien goed werken, een beschaafd mensch zou bezwijken onder de vernedering. Men kan evenzeer ook maar niet elkeen naar Indië jagen. Maken sommigen het er opperbest, zoo goed dat ze zelfs beweren dat Indië boven Europa gaat, er zijn er die in 't indische leven niets dan een langen slaap zien, een verbanning. Zulke naturen lijden in Indië. Ze moeten wel gaan. Waarom? wel, om de dubbeltjes-kwestie en soms wel om dwaze eerezucht.”

Wie er aan mocht twijfelen dat luitenant Veersten zoo schreef, hem wil ik dezen twijfel niet ontnemen. Wees er echter zeker van, lezer, dat honderden jonge lieden, die voor een tweeden keer naar Indië moeten gaan, dezelfde gewaarwordingen hebben, dezelfde smart, dezelfde teleurstelling, dezelfde berusting als Veersten, al drukken ze dat alles niet uit in een brief aan een vriend.

Bij het warmer worden beginnen zich de getinten onder de passagiers en de inlandsche bedienden, de „spada's", „lekker" te gevoelen.

De „baren" vinden het Augustus-achtig heet. Ze krijgen iets zweeterigs, iets klefs over zich, vooral de jonge vrouwen. Zou dat nu aldoor zoo warm blijven? dit leest men op de gezichten van de blanke blondines en brunettes, in Genua met bont-gevoerde manteltjes aan boord gestapt.

't Is om te puffen, zeggen ze.

Is 't altijd zoo warm in de-n-Oost, meneer? vragen ze aan mij, oudgast.

En als een dokter, die zijn patiënten moed en hoop wil geven en daarom op de lichtpunten wijst, zeg ik dan: „Neen, niet altijd; in den oostmoesson kan het vóór half zeven wel frischjes zijn." — „Vóór half zeven, meneer, enkel zóó vroeg?" vraagt een „handschoentje" — laat me een keer dat gruwelijke misbaksel van een woord gebruiken, ik zal het bête woord dadelijk verklaren. — Het arme kind denkt nog aan thuis, waar ze 's winters niet vóór half negen en 's zomers niet vóór half acht opstond. Dat gulden oogenblik van koelte zou ze dus missen in Indië, vreesde ze.

„O! maar in Indië staat u vroeger op," repliceer ik, „uw „man" drinkt al om zes uur 's morgens zijn koffie!" Ze bloosde even. Zweefde 't haar misschien voor den geest, dat ze, nu ze getrouwd was, juist uren lang zou willen uitslapen met haar „man", zij, die dat half-acht opstaan 's zomers thuis nu niet *altijd* zoo aangenaam vond in haar droomen van jonge bruid.

En ik geef maar weer troost. „Ook 's avonds kan het tamelijk koel zijn, als de maan helder schijnt. U gaat dan rijden onder heele bosschen van palmboomen, glimmend van maanlicht." — „Dat moet wel prettig zijn," antwoordt ze. En toen ik eenige uren later op het achterdek kwam om te schwärmen met de maan, die zoo zacht licht gaf aan het zog van de voortstoomende boot, zag ik het jonge vrouwtje stil staren in de lichtende streep.

„Het trouwen met den handschoen” is een zeer bizondere huwelijks-vorm, die in de meeste landen niet bestaat.

Ons burgerlijk wetboek, dat het huwelijk alleen in zijn burgerlijke betrekkingen erkent, heeft in art. 134 ook even burgerlijk de mogelijkheid verschafft een huwelijk door een gevolmachtigde te laten voltrekken.

Een zeer konsekwent gevolg van de opvatting, dat het huwelijk een „zaak” is.

Men kan door een gevolmachtigde een huis koopen of verkoopen, dubbeltjes beuren; mijn hemel, zegt het B. W., waarom zou je niet door een gevolmachtigde een vrouw of een man kunnen koopen. Fluks art. 134 ingelascht en klaar ben ik.

Het volksgevoel kwam op tegen dat koude, koopmansachtige trouwen bij volmacht en noemde zulk een huwelijk, waarbij een gevolmachtigde de plaats vervulde van bruid of bruidegom — „met den handschoen trouwen.”

Het idee stamt wellicht uit den tijd, toen een verzoekschrift aan iemand, om wat te doen in het belang van hem die verzoekt, vergezeld ging van een paar handschoenen.

Het trouwen met den handschoen sloeg over op de vrouw, die zoo trouwde, en toen kwam het woord „handschoentje” in de wereld.

„We reizen met twee handschoentjes,” zegt de administrateur, en wie een vreemde is in Jeruzalem vindt die mededeeling van den administrateur erg dwaas en denkt misschien voor den gek te worden gehouden.

Een ingewijde weet dat dit zeggen wil: wij reizen met twee dames, getrouwd met den handschoen.

Om nu een vrouw, die, op deze koude, akelige, bizonder *burgerlijke* wijze getrouwd, naar haar man reist, een „handschoentje” te noemen is wreed en ruw en het woord is in dezen zin een misbaksel.

Er ligt in „handschoentje,” behalve een vernedering, ook een equivoque aanduiding. Waarom lachen zooveel heeren en pinken ze met de oogen, als een passagier zegt: „ik reisde met een aardig handschoentje”?

* * *

De hitte transformeert de „spada's”. Een „spada” is een inlandsche bediende in 't algemeen. Aan boord in 't bijzonder is een spada de inlandsche „aannemer.” Op uw roep komt hij met een bon, met de „tali api” (vuurtouwje), met een borreltje. Door de bank zijn de

spada's, — althans die ik heb leeren kennen op vele Nederland-booten —, vlugge, gewillige, goedgemutste bedienden. Een enkele is wel eens lui, een enkele is wel eens aan den stelerigen kant, maar op die misdadigers kan-je haast niet boos zijn, als je een beetje sympathie hebt voor 't spada-volkje. Zoo'n luie spada is zoo echt, mooi, lazaroni-achtig lui. Hij kan prachtig geeuwen in een sostenuto van eigenaardig timbre en hij kan zoo echt zich rekken bij dien geeuw. Een Europeaan, die in den inlandschen bediende alleen den slaaf ziet, zegt dat „die luie vlegel „brutaal" geeuwt," — zeker — brutaal, maar heerlijk-brutaal, zoo soms dat hij zijn europeeschen overheerscher kranig weggeeuwt.

Zoodra de spada's in de Roode Zee hun blauwe wollen kleding gaan verwisselen voor de wit-katoenen pakjes met een rooden band omzoomd, verandert ook hun gelaatskleur. Ze worden van grijsig-blauw: bruin, in allerlei nuances. En ze beginnen jolig, moppig, praatziek te worden onder elkaar. Ze neurien 's avonds javaansche of ambonsche wijsjes: ze dragen hun beste batik-hoofddoek.

Die kerels komen in hun element en van hen kan ik begrijpen, dat ze blij zijn in het vooruitzicht hun land spoedig weer te zien, of hun bini (vrouw), of hun anak (kind). Zij mogen zeggen „tana djawa, tana baik" (Indië is een goed land), maar als een Europeaan begint met „Indië is nog zoo kwaad niet" word ik kriegel. Je bent toch geen inlander, vent, ben ik dan geneigd hem toe te snauwen.

Eindelijk wagen ook de totoks te verschijnen in de indische plunje. De heeren totoks hebben al veel gepraat met de oudgasten over indische toestanden; de dames totoks hebben zich door de indische vrouwen laten inlichten over het dragen van „sarong en kabaai" en.... over heel andere dingen. Men is zachtjes-aan gewend geraakt aan de „bloote voeten," die de lui uit Indië al een paar dagen lang hebben laten zien.

Ook het, voor Europeeschen, onbehoorlijke van die „onderkleding" — zoo'n indruk maken toch „sarong en kabaai" — wordt niet meer zoo erg gevoeld.

De manieren en gesprekken zijn, sedert men vaart in de Roode Zee, tamelijk „specifiek" indisch geworden en dat heeft uitwerking op de totoks.

Na de lunch van 1 uur liggen de oudgasten op luierstoelen te middag-dutten in slaapbroek — een frisch woord, hè — en kabaai. De indische dames verdwijnen in de hut — ook om te slapen. De

deftige administrateur — eveneens oudgast — komt neervallen in zijn krossi malas (luie stoel), die te oordeelen naar de wrakheid, menigen maildienst heeft gedaan. Hij heeft ook zoo'n ongegeneerd pakje aan. „Blijft meneer gekleed in de hitte?” vraagt hij aan een van de onderwijzers, die nog erg er tegen opziet, zoo raar zich toe te takelen. „Maar, juffrouw, nog altijd zoo warmpjes ingepakt?” De juffrouw vindt dat meneer de administrateur erg leelijke teen-nagels en ruige voeten heeft en het soort kort hemd om zijn lijf lijkt, naar haar begrip, op een linnen zak met mouwen, terwijl ze bemerkt dat er wijn- en eiervlekjes op zichtbaar zijn, — zeker restjes van 't déjeuner.

Het indische négligé is eigenlijk een onkiesche dracht, om vele redenen. Voor de boot dient het in zulk een kostuum rondlopend 1st-klas-gezelschap alles behalve tot verfraaiend decoratief en de directies der nederlandsche stoomvaartmaatschappijen hebben dat ook beseft. Ze hebben bepaald dat althans in 't Suez-kanaal de passagiers „gekleed” op het dek behooren te verschijnen. En terecht. Want voor het decorum tegenover vreemdelingen dient toch iets gedaan te worden. Indien een engelsche of fransche mailboot met keurig gekleed gezelschap in 't kanaal passeert, gaat het toch niet aan dat over de verschansing van de hollandsche boot leunt een rij menschen, wier kleeding doet denken dat ze waschwijven-in-nachtjak of boeren-in-hun-hemd zijn, vooral wanneer 't gezelschap thuisvarend is, dus uit de-n-Oost komt!

De baren zetten zich eindelijk over alles heen en nog vóór Ceylon heeft de meest linksche, onbeholpen onderwijzer, heeft de schuchterste juffrouw over het dek rondgelopen in 't indische négligé. Een enkele dame blijft echter de voorkeur geven aan 't dragen van een peignoir en ik kan daar best in komen niet alleen, maar ik begrijp niet dat zuiver-europeesche vrouwen niet steeds zich blijven bepalen, ook later in Indië, tot die kleedij, welke toch veel meer past bij het europeesch cachet. Laat de europeesche zich juist ook daardoor onderscheiden van de indische. De sarong en kabaai stammen uit de kampong; de peignoir is uit Europa.

De jongelui zijn 's avonds tijdens 't bitteruur van 6—7 en ook later onder een whisky-soda, na tienens, als de dames naar bed zijn, door de oudgasten behoorlijk ingewijd over veel van 't indische leven. Obscene verhalen vormen *het* onderwerp.

Ik ken tal van oudgasten, die smullebaarden om vieze anecdotes te kunnen vertellen aan lieden, die nog „baren” zijn, óók op 't gebied van die omvangrijke! interessante! literatuur.

Die menschen leven al op bij 't hooren van een nieuwe „vuile mop”. Ze gieren er over van 't lachen, nog op hun bed 's nachts, tot de kuische slaap hun onkuische lachspieren tot rust brengt. Maar als ze zelf succes hebben — en dat gaat soms bij de baren zoo makkelijk — dan voelen ze zich „den koning te rijk”. Hoe meer lachgegrinnik bij 't uitpakken van den smerigen rommel, hoe grooter voldoening. Met het zalig gevoel over een niet-verloren dag gaan ze voldaan te rusten. De baren luisteren maar toe en de zwakken onder hen gaan zich klein voelen en 't begint hen te hinderen — jammer hé — dat ze zelf niet wat vuils hebben te vertellen. Ze hebben in Holland onder de vriendjes ook wel eens wat schuine grappen opgedischt, maar die zijn zoo flauw bij die kolossaal gepeperde, ontzettend gemeene indische smeerlapperij-vertellingen. Ik zal nog aanleiding hebben omtrent het „vuilbekken” in de-n-Oost het een en ander te berde te brengen.

Het is een hebbelijkheid van oudgasten om de nieuweligen verkeerd in te lichten over véél van het indische leven. Ze stellen geregeld dat leven oneindig mooier voor dan het is en soms met een enthousiasme dat hun goede trouw bewijst. Ook is 't typisch dat een echte „indischman” — o! grove ondankbaarheid — geneigd is af te geven op Holland, op Europa, op het westersche leven.

Een verstokt oudgast gelooft 't werkelijk als hij een baar zegt: „Jongen, 't is in de-n-Oost best uit te houden, hoor! je hebt 't er, materieel, heel wat beter dan in Holland! Kerel, er is zoo'n mooie natuur in Indië, in Holland loop je in Mei nog met een jas en stook je nog de kachel, da's anders in Indië! Daar is bijna altijd mooi, lekker, warm weer. Kan je dansen en omberen? Ja, — nou, jonge man, dan kom je in no time vooruit, je carrière is gemaakt. Je ziet er fatsoenlijk uit (dat is voor baren makkelijker dan voor oudgasten) en je trouwt misschien met de dochter van je chef. Waar ga je heen? Naar Macassar. Zoo, daar ben ik ook geweest; een lief plaatsje, prachtig aan zee, heerlijke laan van tamarindeboomen en dan 's avonds bij maanlicht zoo'n tochtje met een open rijtuigje naar Tello, wat wil je meer? Je hebt er lekkere visch voor de rijsttafel, een gezellige soos. En je leeft er goedkoop.

„Wat verstandig van je, dat je een baantje hebt aangenomen in Indië! In Holland was je klerkje gebleven op een duf ouderwetsch kantoor en nu heb je kans een heele meneer te worden. In Indië zit je met je chef aan dezelfde „kletstafel” (ook weer zoo'n mooi in-

diïsme) — vrijheid, gelijkheid in 't privé leven (bedenk, de oudgast zegt 't). En dan Holland! een goed land als je geld hebt, maar anders — ellende hoor! en die grijze luchten en morsige straten en die kou 's winters. Kou is armoede, dat zeg ik altijd."

En als zoo'n type spreekt tot een jonge vrouw met den handschoen getrouwd, heet het: „Wat zal uw man naar u verlangen, mevrouw. U zult zeker tevreden zijn met uw indische woning: zoo luchtig en ruim, ziet u, en u wordt op uw wenken bediend door wel vijf bedienden en uw man heeft paard en rijtuig en dan gaat u in den vooravond lekker toeren en 's middags na de rijsttafel gaat u lekker slapen tot 5 uur en dan lekker baden en u zult wat gauw de rijsttafel lekker vinden."

Dat „lekker" is alweer zoo'n indisch woord. Alles is lekker in dat lui-lekkerland: de-n-Oost, maar 't is een ander „lekker" dan in Europa.

„Zoo lekker als kip" zeggen ze in Indië en een kip in Indië is 't taaiste kauwsel dat iemand kan worden voorgezet. Men begrijpt dus wat het gewauwel van lekker beduidt, dat die indischman het getrouwde vrouwtje voorbazelt.

„En er wordt in Indië veel gedanst, mevrouw, — u houdt toch van dansen — en u zult verbaasd staan over de soos, de „Concordia," te Batavia, waar u 's avonds in den tuin de stafmuziek zult hooren. Indië is een goed land, mevrouw, geloof me."

En zoo gaat het door in vele variaties uit vele monden van lui, die beweren Indië te kennen.

Voortdurend één opkamerij van de-n-Oost.

Ik ga denken dat het een zwak is van de indisch-menschen-natuur om uit dépit de gore indische ellende met bengaalsch vuur te verlichten, als een baar wat wil zien, zooals ook ongelukkig-gehuwden, uit verholen spijt, in hun praten met jongelui, het getrouwde leven — voor hen een hel — in den glans des hemels voorstellen. Gedeeld leed is half geleden, — is de egoïstische achtergrond der uitingen. Wie waarschuwt tegen het huwelijk, maar ook, wie waarschuwt tegen Indië, op grond van eigen treurige ervaring?

De baren gaan zich verbeelden dat Indië een land is, waar men goed en gelukkig kan leven, beter dan in Europa. Hebben de boeken over Indië hun niets anders geleerd, aan boord versterken de praatjes der oudgasten hen in de opgevatte meeningen.

Steeds, steeds, zullen oudgasten, baren met wie ze reizen, ja erger, jongelui, die ze in Holland ontmoeten en plan hebben naar Indië te gaan, paaën met lieverigheden over de-n-Oost, ontleend aan de opperste

oppervlakte van het leven daar; over de vunzigheden — bijna nooit een woord.

Geen één, die eens flinkweg zegt: „Vriend, spiegel je niets voor. Je zult „hard times” leeren kennen, en nog eens 't oogeblik vervloeken dat je den stap deedt naar Indië te gaan, hoe 't ook met je loopt.”

Geen één die de waarheid zegt tot jonge vrouwen, die willen trouwen met den handschoen. Voor een werkelijk goed, fijnvoelend meisje is zoo'n handschoen-trouwerij met een man in de-n-Oost altijd stuitend en zelfs dat gevoel moet door de Indische raadgevers weggepraat worden.

We zijn nu drie weken op reis. Ceylon's Zuidkust kwam reeds in 't zicht, — nog een paar dagen en we zullen Padang aandoen.

Al lang hebben zich onder de passagiers groepjes gevormd. Door één partijtje is met touwen ringen een werpspel elken middag vóór 't eten gespeeld. Er is behoorlijk geomberd, gewhist, gedomineerd door andere troepjes — het kolonel-milieutje, het assistent-resident-milieutje.

Er is gedanst, gezongen en geflirt.

Er is ook gelezen, maar niet veel en niet ernstig; wat romans, fransche en engelsche, in geen geval literatuur van beteekenis. Er zijn brieven geschreven, vooral door de jonge baren, die de reis veelal interessant vinden en zich vol geestdrift uiten over „het schoone Insulinde dat ze weldra zullen betreden.” Ze melden aan hun ouders, broers, zusters of vrienden, dat er ook menschen meereizen, die al eens in Indië waren of er geboren zijn, van wie ze veel goeds vernemen over het indische leven; het zal dus wel meevallen. De indische heeren kunnen zoo onderhoudend praten en weten zooveel te vertellen over dat „leuke” leven.

En zij, die de brieven ontvangen, zijn wat blij met die berichten en deelen aan de kennissen mede, dat hun vertrokken zoon of dochter of vriend zeer opgewekt schrijft. Ik stip deze details nog terloops aan. Wat er overigens aan boord is gebeurd: we laten dit maar rusten; de reis is bijna afgelopen. Schwamm d'rüber.

Morgen Padang! Morgen voor de illusiesvolle, verlangende baren, de eerste kijk op Indië, de eerste aanraking, de eerste begroeting, het eerste sentiment over het nieuwe leven dat ze gaan beginnen. Morgen: voor eenigen der retourneerende verlofgangers enkel het gevoel: we zijn er weer, in 't apenland, in de misère; voor een paar

anderen — fijne merken — het idee van bevrediging, omdat ze in Indië „den boel weer eens kunnen gaan opscheppen”; voor een enkelen verindischten oudgast een gewaarwording van rust en tevredenheid. Hij zal weer mandiën, lummelen, ombereu 's Zaterdagavond op de soos en vol whisky-soda naar bed gaan. Hij denkt aan zooveel meer „dat je toch eigenlijk alleen maar in Indië kunt hebben.” Morgen: voor de halfbloed-passagiers het vooruitzicht weer eens indischen kost te kunnen eten, zoo iets lekkers van de warong, ja! „Brengkali dapat roedjak, ja!” (Misschien krijgen we roedjak.) Roedjak wordt geprepareerd van onrijpe djamboe of mangga-vruchten, een wrang, zuur eten dat een Europeaan van maagpijn over 't dek zou doen rollen en waarvoor apen zouden bedanken. Brengkali dapat roedjak, zeggen ze onder elkaar en ze laten van vóórgeproefd genot de lucht sissend door de tanden gaan. Het is allerkomiekst dat dit slag menschen altijd 't eerst aan hun maagstreelingen denkt, wanneer ze hun geboorteland naderen. Ze weten dat gevoel — trouwens zooveel meer gevoelens — voor ons, Europeanen, gewoonlijk wonderwel verborgen te houden, maar ik ben in de gelegenheid geweest de indo's te betrappen op die hoofd- en eerste neiging, wanneer ze in Indië terugkomen.

Wij Europeanen, hoe verindischt we ook mogen zijn als wij repatriëeren, denken bij 't zien van Genua of Marseille of de hollandsche kust, toch niet in de eerste plaats aan onze maag. Ik geloof dat wij toch allen een mooie gewaarwording hebben, als we terugzien het schoone Europa en dat er dan nog wat nobels een oogenblik de overhand heeft.

Op den dag vóór Padang is alles, wat Indië al kent, bereids indisch geïnfecteerd. De kragen, de knopen van de uniformen zijn opgepoetst, de kolonel is „kolonel”, de majoor „majoor” geworden; hun vrouwen „kolonelsche” en „majoorsche”. — „Zeg, Kees, kijkt-i 's geuren,” zegt matroos Jan tot zijn kameraad, die met hem een sloep in orde maakt, „wat zag-i er gisteren nog smerig uit, jong.” — Inderdaad, de kolonel, die gisteren nog rondliep met een gekreukelde slaapbroek, paradeert nu met glimmende knopen, houding, gouden kraag en verder apparaat.

Nu vind ik dat nog vergeeflijk. Een mensch — tenzij hij filosofisch kan denken — houdt van geur en ik kan 't zetten, dat een kolonel of een generaal of een koning de bloempjes buiten zet, die hem door zijn baantje toekomen, ook als de dienst dat *niet* direct eischt. Maar

belachelijk is 't, als een indisch hoofdofficier of een indisch ambtenaar, zoodra ze onder den wal van dat parvuenland Indië komen, zich gaan „voelen” en dat eens drommels goed willen laten blijken ook, hoor! En die treurige ervaring heb ik menigmaal gemaakt. In mijn naïveteit heb ik dat wel eens aan de warmte toegeschreven, maar ik ben nu niet meer naïef en weet beter.

Indië en de kolonel, Indië en de resident, zien elkaar terug.

Ik zie in Amsterdam nog al eens burgemeester Vening Meinesz door de Kalverstraat loopen, deftig, maar als gewoon burger, als gij of ik. Hij ging laatst zelfs behoorlijk op zij voor twee polderjongens, die heipalen binnensjouwden op een terrein in de Kalverstraat, waar een nieuw café wordt gebouwd. Onlangs gebeurde 't dat de heer Van Tienhoven, oud-minister, commissaris der koningin voor Noord-Holland — de man gaat nog al voor een hoveling door — in de Vischsteeg het lage winkeltje van Stael, den Havanna-sigaren-handelaar, binnenliep met gebogen hoofd. Op zulke oogenblikken voel ik dat die heeren menschen zijn, hoewel ze toch, dunkt me, nog een streepje hooger staan dan een koppel indische hoogen. Maar als ik een kolonel of een assistent-resident in Indië aan wal zie stappen, dan heb ik de gewaarwording dat al het menschelijke uit dezulken is en ben ik zeer te moede. Maakt de indische macht menschen tot zulke pauwachtige wezens?

Kolonel! wat was je aan boord vóór den dag van Padang, soms nog een gezellige kerel en nu kijk je de luitenants barsch aan, verkoop je airs en moet je rang gelden. Hé, assistent-resident, nu je de met breed zilveren band gegallonneerde pet op hebt, ben je één affectatie en terwijl we vóór Port-Saïd nog zoo vrijuit spraken en je het zoo met me eens was over de indische aanstellerij, doe je zelf niet anders dan je aanstellen en weet ik reeds, dat je straks afscheid van me zult nemen met een hautain handdrukje en met een „het was me aangenaam met u kennis gemaakt te hebben.” En je vrouw is waarachtig ook al mis. Zij, een europeesche, weer zoo bijgekomen in Holland en in haar kring, en die me zoo bijviel als ik soms 's avonds aan boord, misschien voor jou wat te hard, schold op dien indischen winkel en die zoo hartelijk kon lachen over mijn banvloeken, en die eens zelfs tranen liet bij mijn schildering van 't leed, dat europeesche vrouwen lijden in de barbarie van een indisch bestaan, zij kijkt me nu koud aan en het lijkt zoo waar of ze zekere deferentie van me vraagt.

Ja, je ruikt de indische lucht niet of je merkt dat de „indisch-menschen” in hun rol komen. Bah!

„Over een uur liggen we gemeerd in de Emmahaven,” hooren we.

Nu is 't een waarheid, dat vooral zij, die nimmer een tropenland zagen, bij het naderen van de Westkust van Sumatra een overweldigenden indruk krijgen.

Het gaat den meesten jongen mannen en vrouwen aan boord als mij in 1879. — Geboren en levende en studeerende in een hollandsche stad, van de natuur enkel kennende de vaderlandsche, dank zij nog de vacantiedagen buiten doorgebracht, vol verwachting van de wereld, de toekomst, ondervinden zij een wonderlijke sensatie als de blauwe bergen van Insulinde opduiken uit den Oceaan en hooger en hooger hun toppen heffen boven den horizont; als de eilandjes vóór Padang worden voorbijgestoomd; als de kust van den vasten wal en de groene berguitloopers met hun schaduwen, en de inhammen en kreekjes zichtbaar worden.

De verbazende weelde van een tropen-natuur! Men valt er zoo vol in als men van uit zee op Padang aanstoomt. Voor den westerling is 't machtige, grootsche van een aequatoriaal zonnelandchap verbijsterend, bedwelmend. De gloed van het Oosten zet westersche harten in vlammend vuur!

Dort wollen wir niedersinken,
Unter dem Palmenbaum,
Und Ruhe und Liebe trinken,
Und träumen seligen Traum.

De verbeelding toovert. Waar zijn we? Hebben we niet in de eerste droomen van ons bewustzijn gezien, wat we nu zien? Voelt onze Urgeest zijn oorsprong?

Ik weet nog zoo goed welk groot sentiment ik had in 1879 bij het turen, op de voorplecht van de boot, naar het eerste schijnsel van Insulinde, bij het langzaam duidelijk worden van 't gebergte, bij 't naderen van de kust, bij 't aan wal stappen, bij 't aanschouwen van Padang.

Ik zie het alles weer gebeuren.

* * *

„De rug-lijnen van 't Barissan-gebergte, dat als een zacht-blauwig waas rijst boven de verre, donkerblauwe zee, zijn zoo kuisch, zoo teer, zoo even, hier en daar wegsmeltend in zware glanswolken met gulden randen, nu eens stijgend, fier van geloof, tot wat de menschen een

berg noemen, dan eens deinend als de zee en weer nijgend vol liefde en wijding.

Geen fel licht en dus ook geen scherpe contouren; de adel van de lijnen wordt niet ontheiligd. De lucht is zwak nevelig en het zonnelicht zwaar doch rustig.

Alleen in de tropen toont een gebergte zóó, van zee uit. Het is alsof die lijnen droomen en de bergen droombeelden zijn. Men voelt l'immensité, die hier is in lieflijke majesteit. En langzamerhand lijkt 't u als droomt ge zelf weg en leeft ge niet meer dat ruwe leven der werkelijkheid: óók zoo te mogen weglijnen als die bergruggen, zoo kuisch, zoo teer, zoo even, wordt zoet verlangen in u. Zelden, zelden wil de menschenziel zóó samenvloeien met de natuur.

Die eilandjes vóór Padang! Dicht-groene palmboschen, door fel-gelen strandrand gescheiden van de bekoorlijke diep-blauwe zee. En een klein hutje, verscholen in de schaduw van de overbuigende palm-blären. En een schuutje, klein, met vlerkjes links en rechts, om licht te dobberen op de golven, drijft, voortgestuwd met pagaaien, bewogen door naakte, bruine armen, op den immensen oceaan.

En die groene, groene kust! Van den hoogsten top tot in zee niets dan dicht, vol groen; woud-groen — donker en glanzend; weiden-groen — zacht en licht. Hier en daar op een bergrand een boom, hooger dan de andere boomen, uitstekend en daarom zoo eenzaam. Geen blad beweegt. De zeewind slaapt al. Roerloos als 't meest roerlooze van wat leeft.

En lange schaduwen over het spiegelgladde zeevlak onder den wal, waartegen de deining van den Indischen Oceaan bruisend breekt, witschuimend, hoog-opspattend.

En we ankeren achter Poeloe-Pisang en een klein stoombootje brengt ons, vóór 't vallen van den avond, langs den Apenberg, in de Padang-rivier.

Welk een heerlijke avond-zonneschijn langs den steilen bergoever rechts en hoe zoet verscholen ligt Padang links onder het eeuwige groen.

Bij 't steigertje baden een paar karbouwen, boeddhistisch rustig kijkend, den kop enkel boven water. En kleurig gekleede inlanders verdringen zich bij den steiger. We nemen een rijtuigje en laten ons, terwijl de zon ondergaat, nog gauw door Padang rijden. Wij krijgen den indruk dat Padang is één woud van palmen.

En den eersten nacht in Insulinde slapen wij in met één groote illusie van de Indische natuur."

Ik weet, dat bij zeer velen de eerste indrukken ongeveer zóó zijn, als Padang de eerste indische plaats is, die ze zien. Ik weet ook, dat zeer velen onder die impressie blijven en dat ze later, door ambt of zucht tot geldverdieneu bedorven, om nog veel notitie te nemen van de natuur, met de vroegere herinnering in zich, gestaag meezingen in 't koor, dat de indische natuur zoo veel schooner vindt dan de europeesche, zoo onovertroffen schoon.

Wie lang in Oost-Indië heeft geleefd en aldoor den lust heeft behouden de natuur gade te slaan, gaat zich meer en meer onbevredigd voelen en al kan hij niet altijd zich onttrekken aan de toovermacht, die de groene tropenweelde uitoefent, al is hij nog steeds verbijsterd over den ongemeen rijken plantengroei bij het loopen door de maagdelijke wouden van Sumatra, een kijk op de eilanden van de Molukken, een tocht door de Minahassa en naar 't meer van Tondano, een reis over Java en door de Preanger, zijn westersch bloed vindt op den duur geen voldoening. Dat zware, breede, stille, altijd-rustige beoauwt hem soms, maakt somber, ernstig.

Het indische landschap geeft geen vreugde. Zulk een natuur heeft een Boeddha kunnen kweeken!

De Europeaan krijgt, levende in die natuur van troosteloze, een-tonige en eenzelvige grootheid, onweerstaanbaren lust er uit te vliegen om weer te kunnen zien hoe in 't voorjaar de europeesche natuur vol lachen en jolen en pret ontwaakt, hij verlangt innig naar de groene weiden en de weidenbloemen, naar 't teere, jonge bladgroen, dat zoo lief de bosschen tint, naar een frisschen wind, die mooie, volle wolken levendig doet voorbijdrijven en 't water van de plassen zoo keurigjes rimpelt, naar de vogels die zingen in de lucht, naar de vroolijke kleuren der velden en der mooie koeien en kalveren die er grazen, naar de herfstnuances, naar den winter met zijn kale boomen en zijn sneeuw en zijn vorst.

De indische natuur drukt den geest, de europeesche geeft altijd troost, ook aan den meest neerslachtige.

Europa heeft een natuur van vreugd en kleur, van nuance en afwisseling, vol muziek, vol frischheid en daarom is ze mij liever en vind ik ze schooner dan de indische.

Ik deed nog maar een paar grepen naar 't europeesche schoon; er zijn duizenden voorbeelden om aan te toonen dat de roep over die „onvergelykelyk-mooie indische natuur” overdreven is en dat Europa aan natuurschoon rijker is dan Indië.

Een van de reisjes in Indië, om te genieten van de mooie natuur, is dat van Padang over Padang-Pandjang en Fort-de-Kock naar Payacombo. Ik heb dat tochtje altijd met genoegen gedaan en ik moet zeggen dat ik steeds groote impressies kreeg van de natuur om me. Ik kan 't begrijpen dat men enthousiastisch wordt — ik ben 't zelf ook — over het landschap der Padangsche Bovenlanden.

Te Payacombo — een plaats met een bekoorlijke omgeving — trekt men gewoonlijk in een klein hotel en als men niets anders te doen heeft of uitrusten wil van de uitstapjes in de buurt, gaat men liggen in de niet zeer fraaie luierstoelen op de voorgalerij van 't hotel. Ik heb dat ook altijd zoo gedaan. Ik was misschien wel twintig keer te Payacombo — soms toefde ik er 5, 6 dagen — en veel keer lag ik in zoo'n luierstoel.

Natuurlijk keek ik naar buiten en ik zag dan op de passar — marktplaats — vóór me (een bijzonder mooie passar, die van Payacombo), en eenige reusachtige waringin-boomen stonden stil-stom er op en spreidden hun reuzen-armen tot koele schaduw over er onder zittende, ventende inlanders.

Een waringin-boom is een geweldig groote boom, zeer eerbiedwaardig, een grijsaard onder de boommenschen. Van zijn takken hangen reeksen luchtwortels af, zijn blaadjes zijn zeer klein, maar hij bezit er miljoenen.

Ik was in den beginne één bewondering en dóórgáánd beschouwde ik die waringin-boomen. Ze stonden stil-stom toen ik ze den eersten keer zag, stil-stom op de passar. Geen blad bewoog en de luchtwortels hingen slap en lijzig af, onbewegelijk.

En ik ging weg van Payacombo, vol eerbied voor die prachtige waringin-boomen. Ze kwamen me voor symbolen te zijn van de weelderige tropen-natuur. Welk een kracht! Welk een overvloed van scheppingsvermogen, als zulke boomen worden. Een waringin-boom belommert een stadsplein in Europa.

Een gevoel van heiligheid werd in me en ik begon te begrijpen waarom een kindervolk de waringins gewijde boomen acht.

Ik nam weer deel aan 't banale koopmansleven. Een jaar later was ik voor de tweede maal te Payacombo en ik lag in den luierstoel op de voorgalerij van 't hotel.

De waringin-boomen stonden stil-stom op de passar. Geen blad van de miljoenen blaadjes bewoog en de luchtwortels hingen slap en lijzig af, onbewegelijk.

Ik was te Payacombo in 1887, 1888, 1889, 1890, 1891 en voor 't laatst in 1897.

De waringin-boomen stonden aldoor en aldoor stil-stom op de passar en geen blad van de miljoenen blaadjes bewoog en de luchtwortels hingen slap en lijzig af, onbewegelijk.

Ik heb het te Payacombo zien regenen, bliksemen, hooren onweeren, er was zelfs wind nu en dan. Maar altijd, altijd stonden die waringin-boomen stil-stom op de passar. Niet eens de wind scheen ze te kunnen bewegen en er ging nooit een geheimzinnig gefluister uit van 't bladeren-heir, hoe 't ook woei.

En één middag, droomend in den luierstoel met die stil-stomme waringins vóór me, sliep ik in en 't was me als zag ik plotseling een rij populieren heerlijk heen en weer bewegen, met hun hoofden statig buigend, ik hoorde de taal van de ruischende bladeren in een woud van beuken, in een eikenbosch was geritsel en eikeltjes vielen zoo zoet-ketsend op de dorre, afgevallen bladeren, een vogel zong en blanke wolken dreven op een blauwen hemel.

Er was suizende wind en frissche lucht.

En ik verzuchtte: neem me van hier en leg me aan een slootkant van Holland onder een wilgeboom, maar laat me niet verkommeren onder de stil-stomme waringins.

Ik moet gelachen hebben in dien droom, want mijn bittervriend, die kwam om eenige paitjes (bittertjes) met me te verschalken, riep bij 't komen op de voorgalerij van 't hotel: „Kerel, lach jij als je slaapt?” Ik kon niet anders zeggen dan: „Ik heb gedroomd van de hollandsche natuur.” Mijn gezicht betrok.

„Wat nu weer?” vroeg hij. „Och! die vervloekte waringins, ik wou dat ze in de lucht vlogen. Misschien bewogen ze dan eventjes, nauw merkbaar!”

Begrijpt men nu waarom ik de europeesche natuur schooner vind dan de indische?

De sawahs en de cultures brengen inderdaad leven aan en afwisseling, maar zonder die, en zonder de apen in de oerwouden, vrij wel de stilte en de rust en de eenzaamheid van 't graf, al is alles groen en brandt een formidabel heet zonnelicht.

Ik ben genezen van de indische natuurbewondering in 't algemeen en als ik in the National Gallery te Londen een twintigtal Ruysdaels en Hobbema's zie en opspring van lust over de natuur, die zij vol genialiteit maalden, dan wil ik Hobbema en Ruysdael gelukwenschen, dat ze niet in Indië leefden, maar wel in Holland.

In Indië waren ze niet Hobbema, niet Ruysdael geworden.

DE AANKOMST TE BATAVIA.

*The darkness of my dim abode
Fell on me as a heavy load.*

BYRON.

Uiterst langzaam en voorzichtig stoomde de boot de haven van Tandjong Priok binnen. 't Was morgen. Maar fel brandde de zon.

Een tros werd geslagen om een dikken paal van den kaaimuur, van 't voorschip een, van 't achterschip een en elke seconde kwam de steamer dicht bij. Nu en dan glipte de tros om 't spil, alsof de boot weerspanning was en de aanraking met den wal koppig wou vermijden. Ze moest zwichten op den duur. En ook de passagiers hielp 't niet, ze werden naar den wal van Indië getrokken, dat moest óók!

Wat een heel aparte drukte in de vroegte bij 't passeeren van de Duizend Eilanden. Elkeen was in de weer. En velen waren zoo vol verwachting of vol spanning of vol onrust of dat al te zamen. De ekipage in groot tenue; de officieren en ambtenaren in uniform, de dames in luchtig zomertoilet en de heeren — de niet-officieele — in een net wit of zwart costuum.

En iedereen liep min of meer onrustig rond over 't dek.

Het leek wel of mensch voor mensch in functie kwam na die lange reis-siësta. Nog leefde men op zee, op de zee, die Europa scheidde van Indië. Nog stroomde wat van Europa door 't bloed, óók toen men reeds voer tusschen de pieren van de haven van Tandjong Priok.

Een diep-voelend romancier zou een breed en groot onderwerp hebben, énkél aan de gewaarwordingen, die de passagiers bevangen, als het oogenblik van de aankomst te Batavia nadert.

Er gaat dan veel om in menschenharten. Uit elk individu aan boord spreekt iets. Er is emotie bij wien ook.

Hoe velen hebben groote illusies, hebben idealen!

Zoo'n stoomboot draagt niet alleen lading en menschengewicht; ze vaart ook ideeën mede en ook sentimenten, mooie, lieve, breede ideeën en sentimenten. Maar wat blijft daarvan over na korten tijd? Ideeën en sentimenten verstuiven in de-n-Oost, zinken in de modder, vermunniën.

De praktische mensch met zijn menschengewicht blijft over.

En wie een tijdlang de kracht behoudt van „idee" en „sentiment" ach! er komen beulen, die elk hoofdje van een idee en een sentiment knakken of afslaan, als ruwe knapen doen in een veld van voorjaarsbloemen.

Het is een triestig, rampzalig aankomen in die haven van Tandjong Priok, — een hap uit een moeras, vol rhizoforen (luchtwortelboomen) en kaailui (krokodillen). Treurig staan enkele boomen met hangerig blad te kniezen langs een weg, gemaakt van cokes en kolenstof.

Enorm zijn wel die pakhuizen, die hangars, die kaaimuren; dat alles moet ongetwijfeld een grootschen indruk maken op een koopman en ik weet zelf, dat er in den ganschen Indischen Archipel, met Singapore inluis, geen handelsinrichtingen zijn zoo compleet en ruim als die van Tandjong Priok. Maar niettemin is dat binnenkomen teleurstellend. Er ligt over de haven van Tandjong Priok iets stils; verwaarloosd en van-god-verlaten voelt men er zich.

En hoe warm is 't er al om acht uur in den morgen.

En allen kijken naar den wal, alle passagiers. De meesten zullen door kennissen worden afgehaald. Het passeeren van Anjer is geseind naar de stad Batavia en vroeg, al met den eersten trein, zijn de kennissen naar Tandjong Priok getogen.

De „man" van een der dames, met den handschoen getrouwd, zal ook komen. De andere met den handschoen getrouwde wacht een vriendin; haar man zit ergens in de Molukken en hij kan niet uit zijn betrekking. Zij moet dus hem tegemoet tot aan zijn standplaats.

Alleen de schooljuffrouwen en nog eenige van de mannelijke baren zien niet om naar bekenden; ze kennen niemand in Indië en moeten zelf er op uit.

Op de kaaimuur bij de plek, waar de boot zal aanleggen, loopen menschen heen en weer. Een rij inlanders zit gehurkt onder de schaduw van 't afdak der hangar vóór de aanlegplaats — koelies die straks

aan 't werk moeten, aan 't lossen van de koopmansgoederen. En hier en daar, te midden van die anderen, een vreemde verschijning, — een individu in wijd gewaad, dragende aan touwtjes, verbonden met een lat over den schouder, vóór en achter zich, iets wat lijkt op een kist; de lat en de kistjes zijn in rythmisch beweeg bij elken stap van het lichaam.

Baren, dat individu is een klontong-chinees met zijn pikoelan en barang-barang — de ventende chinees met zijn waar. Hij zal straks aan boord komen en u van alles offereeren — een heele sante-boetiek —, zakdoeken, sokken, sandalen, odeurs, waaiers, garen en band, chineesche kunstvoorwerpjes, mesjes, scharen, enz. enz. enz.

Bij het aanhalen van de boot wordt beter onderscheiden, wie zoo al rondwandelt op den kaaimuur. Veel heeren in witte pakjes, die anders aan 't lijf zitten dan bij de heeren aan boord, zeker door de indische strijk en door de gewoonte in 't wit zich te kleeden en ook omdat indische kleermakers de costumes maakten; veel dames, de meeste in toiletten, die niet goed thuis te brengen zijn in 't atelier van een europeesche modiste. De kleurcombinaties zijn zoo zonderling en de lintjes en oplegels, wat zijn die eigenaardig, en de dames dragen de toiletten niet zooals men in Europa gewend is. Hoeden, voiles, parasols doen denken aan een tweede-rangs-badplaats en toch weer niet. Ja, waar zagen we die zoo? Ik geloof in Amerika bij de mulattinnen of in een ballet van negermeisjes. Hoe komt ons dat in den zin?

Verder tal van uniformen, sommige wit met gouden knopen. De dragers er van zijn niet zonder nonchalance; een duitsch of oosten-rijksch officier heeft correcter houding, onberispelijker uniform. Het schijnt wel, ten minste in de verte gezien, dat er aan een officier in de n-Oost wat van den bourgeois blijft hangen, ook in 't uiterlijk. Zoo niets martiaals. Het is misschien beter zóó; de burgerjongen komt nog eens aardig uit den militairen rok kijken. Maar we mogen niet oordeelen; de boot is nog niet dichtbij genoeg.

Er wandelen voorts enkele petten rond, de meeste met zilveren band, een paar met gouden band. Wat toch die petten beduiden?

In Holland is zoo'n hoofddekseel de onderscheiding tusschen een heer — die altijd een hoed draagt — en een werkman. Dat is nu eenmaal erg dom, verkeerd en voorzeker bekrompen burgerlijk. Onder een pet steekt veelal een gentleman en onder een hoed dikwijls een vervaarlijke vlegel. Ten minste in Holland. Maar in Indië loopen er waardigheidsbekleeders onder, onder de pet. Dragen in Amsterdam,

's zomers, de kellners van 't Tolhuis petten met zilveren band, in Indië zijn zulke pettendragers controleurs, assistent-residenten, boom-ambtenaren of ook politie-schouten, geloof ik. Petten met gouden band zijn gereserveerd voor residenten en havenmeesters.

Baren, baren, denkt in Indië niet min over een pet met band van edel metaal. Jelui zoudt de kans loopen je carrière te zien breken als je geen hormat (eerbied) bewijst aan zoo'n pet.

Er wordt al gewuifd met hand of hoed of zakdoek, van boord uit, van den wal uit, door luidjes, die elkaar herkennen.

Weldra klinkt het: „Hoe gaat het, goede reis gehad?” — „Zeg ouwe jongen, we lusten 'm nog, hoor!” — „Je bent geplaast te Soerabaya.” — „Bismarck is dood, de mijnwet is er door, Dreyfus heeft gratie gekregen,” enfin een belangrijke gebeurtenis voorgevallen tijdens de boot op zee was.

De meesten knikken elkaar toe; er is ook militair saluut.

Een groepje jonge meisjes, bruin getint, in 't oog loopend kleurig gekleed, wordt door de vrouw van den vendumeester uitbundig gegroet. Telkens worden die groeten beantwoord met een gelach, dat de bruin getinte gezichten zonderlinge trekken verleent, — voor een baar om apartelijk te teekenen in zijn schetsboek, als hij er dat op nahoudt.

Een heel ander lachen dan van europeeschen! De mond gaat zeer breed open en de tanden — bijna het geheele gebit — treden sterk naar voren. Eigenlijk lachen die tanden, evenals bij grieksche maskers, waar de wangen de plooiën krijgen van een grijns. En telkens als de dame aan boord wuift of knikt, lachen die witte tanden, toebehoorende aan de bruin getinte jonge meisjes.

De mevrouw, met den handschoen getrouwd, tuurt erg verlegen naar een meneer, deftig in gekleede jas — haar man. Ze heeft hem, met wien ze zich in Holland contractueel verbond als zijn vrouw, twee jaar lang niet gezien. Wat is hij bleek, denkt ze. Hij heeft iets erg slordigs gekregen ondanks zijn lange jas, vindt ze. Hij schijnt veranderd — maar die gedachte dringt ze terug. In die twee jaar kan vrij veel gebeurd zijn, zucht ze.

Vele herinneringen komen op. Die engagementstijd zonder „galant” bij zich. Wreed hé, dat je, om in de positie te komen met elkaar te trouwen, eerst eenige jaren ver van elkaar moet leven. En ze ergert zich, dat ze in dien tijd den man, die daar op den kaaimuur staat te wachten op haar, niet altijd in haar gedachten als den „éénige”

heeft beschouwd. Ze betrapt zich zelf er op, dat ze met George A.... zoo sympathiseerde en dat ze — maar George had geen positie en hij hield zich ook gentlemanlike gereserveerd, wetend dat ze de verloofde was van hem, die nu in kwaliteit van haar „man” dadelijk aan boord komt. Waarom moest haar geliefde ook weg gaan? Was hij toch gebleven. Ze zouden dan aldóór vertrouwelijk en innig met elkaar zijn omgegaan en hij zou voor haar steeds de intiemste zijn geweest. Als dan het maagdelijke minnen, onmerkbaar bijna, was overgegaan in het liefhebben als vrouw, ze had 't een weelde gevonden, verbeeldde ze zich. Maar nu....

En plotseling mengt zich een wrang sentiment in de zoete verlangens. Hij is me toch vreemd, sensueert ze, en het doet haar pijn, dat de man die daar staat, nu ja, zóó is het, — *bezit* van haar komt nemen, dat ze zich vrij wel blindelings aan hem moet overgeven, dat hij en zij nu maar pardoes, van avond, van nacht samen zullen zijn in één kamer; hij en zij — officieel getrouwd en dan mag alles maar.

Die bleeke, slordige, heusch wat verwaaid uitzierende heer zal haar straks zoo maar aanpakken en zij kan een oogenblik onmogelijk een gewaarwording van walging, een idee van wat viezigs onderdrukken.

Och, jong vrouwtje, gij zijt de eerste niet, die zoo gekwetst wordt in het heilige van uw virginiteit.

Trouwen met den handschoen is een erg ruwe zaak, mevrouw. Ge hebt de „zaak” gewild, verduw nu ook de ruwheid.

Eenige oudgasten bemerken de verlegenheid van 't vrouwtje; ze steken de koppen bij elkaar, fluisteren wat, glunder grinnkend, en een breed gelach gaat op.

„Daar staat-i, mevrouw, nou, hij lijkt een flinke kerel!” — „Ik moet u mijn compliment maken over uw keus,” hoort ze naast zich.

„Bijna — enfin seuls —, mevrouwtje!” zegt haar een van de oude heeren, die lekkerbek bij het denkbeeld, dat voor *zijn* situatie het onbereikbare is, althans met een vrouw als deze, bloeiend en frisch en sterk in mooie jonkvrouwelijkheid. „Er zullen morgen twee gelukigen zijn, wed ik,” femelt hij verder. „Ik wou dat ik nog zoo jong was als meneer uw echtgenoot.” Enz. enz. — 't Is genoeg, hé?

Trouwt er maar lustigjes op los, met den handschoen, meisjes in Holland.

De loopplank is gelegd. En over die loopplank komen allen die stonden op den kaaimuur, binnen boord. Een oogenblik later is het achterdek vol menschen.

Wat bijzonder treft, is de zéér bleeke gelaatskleur van bijna alle Europeanen, die van den wal op het dek verschijnen. En de gezichten staan typisch strak, als zeggen ze, we hebben het gulle lachen verleerd.

Ja, dat is werkelijk zoo: er ligt ontevredenheid, bitterheid in de trekken van de indische lui in Indië.

Ik hoorde eens een vroolijk meisje zeggen: „het lijkt wel of die menschen den dood vóór oogen hebben.”

Nerveus of koortsig schijnen de meesten ook al te zijn. Hoe onrustig gaan ze op en neer en velen hebben bevende handen als ze bijv. een glas opnemen.

Later — als we loopen door Batavia, zitten in de Concordia, in de Harmonie, in 't hotel, op bezoek zijn, rondrijden langs Noordwijk, over 't Koningsplein, op Tanabang, op Kebon Sirie —, overal die vreemd-bleeke gezichten van de echte Europeanen. Sommigen hebben een bleek-geel teint. Er zijn er, die u aankijken met een wanhoopsblik. De europeesche dames — ge krijgt diep medelijden. Bijna zonder uitzondering spreekt anemie in den ergsten graad uit de matte, holle oogen, uit de slappe, kleurlooze ooren, uit 't wezenlooze in de trekken.

En ge krijgt den indruk dat al deze menschen zoo pas van een zware ziekte zijn opgestaan en voor 't eerst weer eens buiten mogen wezen.

Eindelijk van boord.

De trein voert ons van Tandjong Priok naar 't station van de stad Batavia.

Een warm-zoete lucht hindert ons, geeft een kleine walging. Stank is 't niet; 't is een walm. Zou die ontstaan door de uitwaseming van vergane blaren, bloemen en vruchten, vermengd met dampen uit den grond? We ruiken die zoetige lucht overal: bij aankomst; in de stad; bij 't wandelen; altijd: 's avonds, 's nachts, 's morgens.

Natuurlijk went men er spoedig aan, maar elke baar en ieder die eenigen tijd uit Indië is geweest, zal althans de eerste uren, ja, soms eenige dagen, onaangenaam worden aangedaan door die wee-zoetige atmosfeer.

Alleen een ouwe-does-poëet is in staat zóó wat tot een illusie te maken en te kweelen van: „Elk zuchtje is bevrucht met geuren.”

Zoo iemands dichtertlijk reukorgaan wordt ook gestreeld als hij langs de belt loopt en de stemming hem te pakken heeft.

Zee-officiëren weten beter. Wanneer zij weer die verschrikkelijke drie jaar in Indië moeten gaan doorsuffen — een existentie, die menig-

een tot zelfmoord zou brengen, als 't vooruitzicht niet bestond, dat die 3 jaar óók eindelijk eens óm-komen — en het oorlogsschip of het mailschip dat hen brengt, is onder den Java-wal, dan gebeurt het dat ze, de kust naderende, plotseling onder elkaar zeggen: „Kerels, ruikt jelui den „pestwalm” weer?”

't Is namelijk een feit, dat reeds tamelijk ver in zee, vooral 's avonds met den landwind, die weeïge walm over 't water hangt.

Men *ruikt* Indië al op afstand!

Voor 't station staat een menigte van vehikels, opgehoopt. Dos-à-dos, deeleman-cars, mylords, palankijnen — plankies in bata-viaasch jargon — alles dik onder het stof, want we hebben Oost-moesson.

En heele drommen inlanders er om heen.

Het geheel is een wir-war van vreemde vormen, helle kleuren, een misch-masch van veel zonderlings.

Europeanen in witte singapore-jasjes, langzaam loopend, bleek en zweeterig. Koelies, in zeer kleurige baadjes, zwoegend onder kofferlast. Koetsiers, inlandsche, ook in zulke baadjes, klappend met de zweep, sommige erg bruin van gezicht, met glimmende hoeden op, van cocardes voorzien en in livrei, precies de apen van 't honden- en apenspel, die voor koetsiers fungeeren.

Hier en daar een naakt inlandsch knaapje of meisje met enkel een fel-rood of -geel of -blauw wollen mutsje op, grijnzend kijkend, kleine meerkolletjes gelijk, naar de toewans, die een rijtuig zoeken.

Wat hebben ze dikke rijstbuikjes!

En de meisjes, met een bewerkt metalen plaatje, aan een vies touwtje om 't lijfje gebonden, vóór 't schaamdeeltje; de jongens hebben klaarblijkelijk zoo'n plaatje niet noodig.

Op het perron: een paar Chineezen, wier lange staarten alle attentie genieten van de baren. Ze gluren als rotten uit hun scheeve oogjes; hun zindelijke kleeding en donkergouden — maas toewa — kabaai-knoopen doen vermoeden dat ze passarkooplui zijn, deftige handelaren, die zeer tot hun voordeel de europeesche importfirma's al, wegens een paar faillissementen, met accoorden van 20 %, hebben doen bloeden, maar dáárom vooral thans zéér gezien en in waardigheid en beteekenis rijzend.

Ze wachten op een trein voor Buitenzorg, waar ze van avond bij sobat Tjing Tjang Tjai den gebraden haan gaan uithangen. Ze zitten goed in 't vleesch, maar óók goed in de gestolen contanten. Hoe

lachen ze met hun scheeve oogjes bij 't zien van dat reisgezelschap uit Holland.

Ze denken wellicht aan de nieuwe slachtoffers, die ze kunnen maken.

Hoe meer orang blanda dagang — hollandsche kooplui — hoe meer kans op winst voor de orang tjina — Chineezzen.

Eenige inlandsche vrouwen, armelijk gekleed, dragen in een langen, katoenen lap — slendang — zuigelingen. Ongegeneerd geven enkele hun spruit de borst, zittend op een boomstronk, op zij van de rijtuig-ophooping.

Iets verder, onder de schaduw der boomen, een paar wijven, die zoo waar bezig zijn elkaar het hoofdhaar te ontluisen. 't Is zeker de vrouwelijke vriendschap te ver gedreven, volgens onze begrippen. De vangst schijnt rijk, want elk oogenblik zien we ze met welgevallen een luisje dooddrukken. Onwillekeurig denken we aan de apen in Artis; 't is omdat we westerlingen zijn. Wie weet of bij deze inlandsche vrouwen de vriendschap niet inniger wordt bij elke volgende doodgedrukte luis.

Onder de kap van de voorgalerij van 't station, op een bank, zitten twee inlandsche vrouwen, heel anders en opzichtiger gekleed dan de andere om ons heen. Het hoofdhaar is met bijzondere zorg behandeld; het is glimmend zwart, prachtig glad gekamd, en de dikke kondé verradt den weelderigen haardos, die neêrgolft als eenmaal de wrong wordt losgemaakt, bijv. van avond bij het mandiën. Hier denkt men niet aan luizen, want hoe gesoigneerd is de haartooi. Links en rechts eenige bloemen tusschen de kondé, waardoor een gouden haarspeld is gestoken, schitterend van diamanten.

Ze dragen een lang zijden badjoe, paars en satijnig-spiegelend; daaronder komt een echte batik-sarong uit en de met zorg behandelde kleine voetjes, met nagels als aan dames-handen, rusten naast sloffen met gouden hakken, die straks zullen worden aangeschoten als weer moet gelooopen worden.

Het gelaat is met bedak wit gemaakt, even, om toch de bruine huid te doen doorschijnen. En de koolzwarte glansoogen glinsteren er in en zeer witte tanden schijnen sneeuwig tusschen nauw-merkbaar besiriet tandvleesch en lippen.

Ze lijken wel poppen uit een japansch museum, maar ze zijn njaais — concubines — van rijke toewan-toewan blanda uit de Preanger. Ze waren een dag over bij hun straat-arme familie te Batavia; de moeders zijn kokkies op 't Koningsplein en de papa's koetsiers, die nu zitten op den bok van de eigen rijtuigen der meneeren, die lui

gaan afhaken van de boot uit Holland. Daarnaar komen de njaais eens kijken.

Dat alles weten de baren wel niet, maar onbewust schemeren europeesche cocottes in hun verbeelding, uit Marseille, uit Parijs, uit Brussel.

Geen sterke duffe odeur van muskus of heliotroop als in Europa bij vele cocottes, maar toch hebben die njaais ook een bedompt luchtje bij zich. Ze omluchten zich met melatti-geur, die penetrant werkt op de reukorganen.

Een sterke melatti-geur bedwelmt als opium en opent visioenen van houri's uit Mohammeds hemel; ten minste bij de liefhebbers.

In een hoek staat een draagbare warong, waaruit afgrijselijke stank opstijgt. Een bruine vent er achter, die krijschend-gerekt „sáaté, sáaté” uitkrijt. De man verkoopt vierkante stukjes vleesch aan stokjes geregen, gebraden op bijzondere wijs. Met een gevlochten bamboe-vlag-waaiertje staat hij over 't vuur in de ristjes te waaien.

De verzoeking is groot voor de nonna's van boord om zoo'n ristje te koopen, maar ze durven niet in de nabijheid der Europeanen.

Overal roode vlekken op den vloer van 't station, op den weg. De baren verbeelden zich dat 't bloed is. Geen nood hoor, 't zijn „spits” (uitspuwels) van de siri-pruimende inlanders. Je moet het zoo nauw niet nemen in de-n-Oost; als dat alles was!

Kijk, daar achter dien „sáaté”-schreeuwenden kerel scharrelen een paar gekke beesten, die wel iets van honden hebben. Baar, daarin vergist ge u niet. Het zijn *kampong-honden*, echte *gladackers*.

„Maar, gladackers zijn toch geen gewone honden, want zulke scharminkels als daar rondsluipen lijken van een heel ander ras?” Zoo wordt gevraagd. Juist, gladackers zijn geen gewone honden, het zijn *indische* honden en daarom de degeneratie van de degeneratie.

De leelijkste, hongerigste straathond van de smerigste stadswijk in Europa is in zijn uiterste moment van verwaarloozing nog een beaauté bij een gladakker vergeleken. En die europeesche straathond heeft althans fatsoenlijke honden-manieren. Hij kan blaffen, den kop opheffen als je 'm aanroept, kwispelstaarten, met een mooi holletje weglloopen. Hij heeft behoorlijke ooren en oogen.

Gladackers zijn al mee van de afstootelijkste, abjectste creaturen die er bestaan. Gluiperige, in-valsche vunsbeesten, die enkel hurleerend huilen kunnen, die vuil-gele, weg-gedoken sluipmoordenaars-oogen en poetslap-ooren hebben en die bij 't zien van een stok of zweep, met een slap, verwaterd touw-staartje, diep tusschen de pooten ingetrokken,

sluipend afmarcheeren om dan achter een hek of haag een afgrijselijke huilpartij aan te heffen.

Gladakkers wekken een intense walging op.

De diepste val, dien het hondenras ooit heeft kunnen doen, is het aanzijn te hebben gegeven aan den gladakker.

Een gladakker is in Europa een onmogelijkheid, hij kan alleen tieren in Indië.

Fatsoenlijke honden gaan in Indië spoedig dood, wat maar goed is, want een omgang met gladakkers zou hen op den duur totaal verpatseren.

Ook voor echte, goede, trouwe honden deugt Indië niet.

Wat zou men op een honden-tentoonstelling in Indië te zien krijgen! En te hooren!!! Ik sidder al bij 't idee.

Maar nu vraag ik u in ernst: zijn dat *paarden*, die rib-magere, kleine, verformfaaide kribbebijters, gespannen voor de mylords en dos-à-dos, staande op 't pleintje voor 't station.

Verwaarloosd, diep in de misère, suffen die paarden-schimmen, kommerlijk wachtend op een dracht zweepslagen, schoppen en — heusch — steenworpen, om dan een sjokkerig gangetje of een wanhopige vaart aan te nemen en voort te dazelen tot waar ze heen worden gemarteld, naar een hotel in de bovenstad, naar een huis te Kebon Siri of te Salemba, aldoor trettelend voor vehikels beladen met menschen.

Ik zie wel eens paarden of eigenlijk afgewerkte paarden, knollen, pas gelost uit de Londensche boot, langs de De-Ruyterkade van Amsterdam voeren naar Hort Sek, naar den paardenvilder. Kreupel, met gaten in de schoften strompelen ze voort. Echte Bilder des Jammers, niet waar?

Dán denk ik aan de mirakels van ellende, die als regel in Indië dienst doen voor de huurrijtuigen.

Arme Europeanen, maar toch ook arme paarden, arme honden in Indië!!!

We staan nu pas vóór 't station-Batavia. Wat is het vooruitzicht schoon, d. w. z. in dit geval innig beroerd.

Maar vreemd, niet allen zien dit, voelen dit.

Over al dien pestwalm, die goorbleeke menschen, die warongstankjes, die schurkerige Chineezzen, die njaais, die gladakkers en die misbaksels van paarden, — over nog veel meer en over nog veel erger stapt de meerderheid (die Majorität van Ibsen dus) radikaal heen. Het raakt

haar niet, het deert haar niet. Indië is een goed land! Er is whisky-soda, er is rijsttafel. Je kunt er uitvieren met lossen schoot. En *je kunt er geld verdienen*, makkelijker, ploeteriger, meer ongebonden, gemeener dan in Europa. *Daarop komt het aan*, waarde vrienden!!! En *niets* wordt er schijnbaar *iets*. Niets wordt er resident of residents-vrouw, kolonel of kolonelsche, president van een raad van justitie of presidente, wel eens genoegelijk samengaan met geldverdienen op schunnige wijs, — dank zij de zonen van 't hemelsche rijk, die wat van hun hemelsche manna laten druppen op ambtenaren vóóral, zelden op officieren.

Ik heb ten minste in mijn lange indische ervaring gemerkt, dat de meeste officieren het zoet geldgefluit van John Chinaman niet heeft verlokt. Ik bezit geen aantekeningen over ambtenaren vatbaar voor publiciteit.

O! die onontbeerlijkheid van de Chineezers in den indischen rommel.

Het heugt me dat ik, samen met een goeden indischen kennis van boord, in een „sado” — zoo had hij den naam van een dos-à-dos uitgebulderd, staande voor 't station Batavia, — naar Rijswijk reed, naar een van de hotels daar gelegen.

Het ging in zoo'n herrie. De „sado” was te zwak gemaakt voor ons tweeën en helde vervaarlijk achterover! Gevolg was dat de boomen boven den kop van het paard uitstaken. Toch sjokte het beest drenzerig voort na wat schoppen en zweepslagen van den koetsier.

Ik zie me nog zitten achter in de „sado” op een roode deken, schommelend, schuddend, wegens de zwakke veeren — *tertia*-kwaliteit, als bijna alles wat in Indië uit Europa wordt ingevoerd, — *ik* mijn helmhoed telkens stootend tegen den hemel van de kap der „sado”, *hij* zijn armen schavend tegen de ijzeren stijlen, waarop de dos-à-dos-kap rust.

Zoo slieden we langs Molenvliet, — heerlijke hollandsche naam — maar van een molen was geen sprake en de vliet — báh, een vuilgele waterstroom, een soort cloaak-riool van Batavia!!

En wat zag ik. Een troosteloze, lange weg, één stof, blakerend in hevig zonnelicht. Vies volk links en rechts van de slierende „sado”. Voor het meerendeel kavaljes van woningen, ook onder een laag stof, vervallen, smerig, met gebroken ruiten en ongeverfde gevels en deuren.

Leelijke bruin-ijzeren bakken passeeren over rails: het is de stoomtram.

Toch is dit aankomen nog fraai bij dat van Soerabaya, waar een

gevoel van misselijkheid u doet kokhalzen bij 't rijden langs de beest-achtig gemeene, godslasterlijk-vuile Oedjong.

De weg naar de hel moet vroolijker gezichtspunten aanbieden dan die langs de dubbel-en-dwars doemwaardige soerabayasche Oedjong. Als je daar rijdt, vin-je je eigen begrafenis op een hei in Holland een verluchting!

Die Oedjong-weg van „Modderlust” — wie zou in Europa een societeit zoo noemen — naar den grooten Boom is je ware schavots-allee en het verwondert je dat het blok en de bijl en de beul niet klaar staan aan den grooten Boom om je een kop kleiner te maken.

In Holland zeg je in wrevelige oogenblikken „loop naar den duivel”, maar de verwensching „loop naar de-n-Oedjong” is erger, veel erger.

Wie coulissen-requisieten noodig heeft voor een prima jammer-melodrama of een sterker draak dan „De Twee Weezen”, zie dat hij een getrouwe afbeelding krijgt van de-n-Oedjong. Zoo'n décor waarborgt al 't halve succes van het stuk.

De „sado” brengt u eindelijk voor het hotel en met een korten, vervaarlijk wilden draai, waarbij de „sado” erg overhelt en het spatbord ratelig-knoersend tegen het wiel aanschuift, rent de koetsier het voorerf van 't hotel op. Bom, plots staat de „sado” stil. We zijn er. Lekker!

Dat rijden in zoo'n huur-dos-à-dos is meestentijds een barbaarsche bejegening.

Onbeschoft en ruw vliegt de vlegel van een koetsier met je over den weg, ongegeneerd holt hij over groote steenen en de sado krijgt een oplawaai van belang, waardoor ge wordt gewipt van uw zitplaats. In eens lust het hem te racen met een makker. Het wordt u groen en geel voor de oogen en ge geeft den koetsier een por om toch niet zoo te rennen. „Tida toewan” (neen, meneer), maar onderwijl gaat hij zijn gang. Als een inlander „tida” zegt tot een Europeaan, bedoelt hij bijna altijd „saja” (ja).

Het hotel — de galerijen, de erven — is als uitgestorven. 't Is tien uur 's morgens. De mannelijke gasten zijn naar de bureaux; voor een paar kamers zitten dames wat te doen. „Jongens” — inlandsche bedienden — lanterfantten.

Het eenige geluid is dat van den luguber-klinkenden rammelaar, door een klontong-Chinees zonder ophouden bewogen. Toch — heel in de verte is er nog iets van een geluid als een dreuning op hout, maar baren hooren dat niet zoo gauw. Er wordt namelijk gehakt op een groot bord van hout, van allerhande vleesch wordt frikkadel

gehakt door eenige kokki's achter in de keuken. Bergen frikkadel zijn straks noodig voor de rijsttafel van één uur.

De klank van dat hakken is typisch indisch; alleen in Indië wordt die gehoord. Het beuken van stokvisch, op grooten afstand waargenomen, heeft er iets van.

Ge stapt uit en wacht. Ondanks uw binnenrijden, uitstappen en wachten, komt er geen verandering in de omgeving; de jongens lanterfantanten door. Ge loopt op en neer. Eindelijk een mandoer. Hij wijst u een kamer.

Ik heb me zelden rampzaliger, benauwder, meer verlaten gevoeld dan bij het binnentreden van een kamer in een indisch hotel.

Een klein zolderkamertje van een dienstmeisje in Holland is weelde er bij en ge hoeft er niet neerslachtig te worden.

Je moet die indische hotel-beroerdigheid zien! Eén zooi.

Vier goor gewitte muren, in één een rond gat — dat moet ventilatie verbeelden. Een vloer van klamme, vettige, vierkante roode-steen-platen, vol scheuren, als in de kelders en kolenhokken van hollandsche huizen.

Een houten zoldering, geverfd, groezelig geel, met zinkwit van een kwaliteit, waarvoor een hei-boer in Holland zou bedanken om er zijn plee mee te beschilderen. En *hoe* is die verf er op gesmeerd.

Het meubilair bestaat gewoonlijk uit een wrakke ronde tafel, een kleerenkast, een waschtabel, een kanapé en een paar stoelen, alles zóó ordinair van maaksel, dat hier niet eens sprake kan zijn van schrijnwerkersarbeid. Het blad van de tafel helt als ge er op leunt met hand of elleboog; de kastdeuren passen niet en het slot sluit niet of 't behoort tot het gemeenste duitsche fabrikaat, dat bij honderd dozijn, voor f 1.25 per dozijn, wordt verkocht en waarbij alle sleutels passen op alle sloten.

Die Schund-meubelen zijn overdekt met een laag politoer, ook al van een schandelijke kwaliteit. Dat politoer kleeft, geeft bruine vlekken aan 't linnengoed en stinkt naar spiritus.

Het ledikant, geheel van ijzer, staat als een groote vierkante tent in de kamer. De vlakken tusschen de ijzeren stijlen zijn van dun gaas — klamboe — en de hemel is van witte shirting. Een wonder als de klamboe helder-wit en zonder gaten is.

Straks moet ge in die vierkante tent, baar! en ge zult er behoedzaam in moeten sluipen anders gaan een paar muskieten mee, die u de nachtrust zullen benemen.

Het waschgerei en de glazen op de waschtabel zijn grof. Ook al het goedkoopste uitschot van de europeesche groot-industrie.

Polderjongens hebben in hun keeten heel wat beter kwaliteit en veel aardiger waschgerei en glazen.

Een armelui's-boeltje in Europa is keurig bij dat gemeene meubilair, dat uitschot-aardewerk en glaswerk in de kamers van indische hotels.

Het spreekt van zelf dat de vases de nuit deelen in de misère; ze hebben gewoonlijk veel van reuzen-soep-terrines met een oor.

Ge zoudt bijna zeggen dat het pleit voor de naïefeteit van de indische menschen, dat zoo zonderling vrijmoedig wordt omgesprongen met deze objecten. Terwijl ge ontbijt of 's morgens zit op de voorgalerij van uw kamer, dragen voortdurend jongens en baboes deze voorwerpen, blijkbaar goed gevuld, voorbij — naar achteren.

Ik heb een familie gekend met veel kinderen, die elken morgen op het zij-erf van hare woning zes formidabele waterpotten, omgekeerd, op staken te luchten hing.

Met dat al is dit rondsjouwen met zulke potten vies en onnoodig.

Voor het ledikant en onder de tafel liggen gemeenlijk matten, die in een hotel altijd defect zijn, oud, vol vlekken en bestoven.

Een droeve stemming krijgt onbewust elke nieuweling, die zóó te Batavia aankomt, en dat gebeurt de meeste baren.

Hij zal 's middags penibel en treurig rijsttafelen in 't hotel en gechoqueerd opstaan om in arren moede terug te slenteren naar de cel, die kamer heet in een indisch hotel.

Smoor-hitte heerscht alom. Allen gaan slapen — gasten, jongens, dieren —, en hij zit ellendig in een luierstool op de voorgalerij te suffen, te mijmeren.

De avond komt, en dan weer veel drukte van menschen, die iets afstootelijks, iets kouds hebben, héél, héél anders zijn dan menschen in Europa, tot wie ge u zielverwant voelt, zijn ze bedelaars of kapitalisten.

En het wordt nacht. De jongen heeft al lang de tertia-kwaliteit petroleum-lamp opgestoken. Ge gaat slapen. Mat, akelig en vooral bitter eenzaam draait ge u zelf in de vierkante tent. En terwijl ge nog een trap geeft tegen de „bantal goeling” — een rolkussen —, die ge later als onontbeerlijk moet waardeeren, snikt ge van hartepijn, kermt ge onder den druk van benauwde eenzaamheid.

O! Indië is zoo'n eenzaam, angstig-eenzaam land voor wie behoefte hebben aan wat liefs, aan wat welluidt, aan opwekking, aan schoonheid, aan echte hartelijkheid, aan gewone menscheijkheid.

De gewaarwording van den eersten dag en eersten nacht te Batavia blijft voortleven, volgende dagen, volgende nachten, wanneer ge aan uw indischen arbeid zijt begonnen, wanneer ge tracht kennissen te maken, wanneer ge overal zijt geweest, op visite, op de soos, wanneer ge tot in den treure hebt rondgereden en rondgewandeld.

Later zult ge gaan naar Soerabaya, naar de binnenlanden, naar Padang, naar Macassar, naar de Molukken. Overal drukt de indische eenzaamheid als een alp op uw ziel.

Waar moet ik het zoeken? Waar moet ik het zoeken? zuchten de vreugdeloozen.

Ja, velen vinden het, *eindelijk*. In het gunstigste geval door dag in dag uit, het paard van de trekschuit gelijk, zich af te sloven voor hun kantoorwerk en voortaan op te gaan in zaken, in rapporten, in staten, in concepten, in promotie-intriges. Maar anderen vinden het in den borrel, in de soos-pret en de soos-klets, in de kampong bij een inlandsche meid.

Eenigen — zeker niet de slechtsten — schieten zich dood. Das ist auch eine Antwort!

Ik kan moeilijk weten, alleen gissen, wat een jong meisje in Indië voelt, dat als onderwijzeres of gouvèrnanthe denzelfden cyclus van solitaire beroerdigheden doormaakt, die een jonge man ondervindt.

Moet ze ook niet veel verkroppen? Kwijnt ze niet en versuft ze niet langzaam aan? Want verheffing van geest is ook voor haar ondenkbaar te midden van de ideeënlooze horden om haar. Het is maar gekheid alles te willen putten uit je-zelf. Je hebt ideeën rond je noodig om zelf wat idee te hebben, ten minste als je een gewoon, passief mensch bent.

Onwillekeurig krijg ik een groot medelijden met al die europeesche meisjes, in Indië levende om een betrekking. Het middel, waarmede velen zich verbeelden de indische eenzaamheid te kunnen wegwerken, is ten slotte een huwelijk à-contre-cœur, — remplaçant voor de jenever en de njaais der jongelui.

Het huwelijk is de valsche munt voor de jonge meisjes om het vervelende gedoe mee af te betalen, het *indische huwelijk* — te dikwijls het beeld van de combinatie: geld- of rang-positie met de rol van la bête humaine.

Dan nog maar liever boerenjongens en boerenmeiden langs een hollandschen dijk in 't donker, tijdens een kermis.

Hoeveel onderwijzeressen, gouvèrnanthes heb ik zien trouwen met veralkoholiseerde sujetten of roués, kerels voor wie een pons-meid

uit de Nes den neus optrekt, — *dépravés*, *paniers percés* van de vuilste type.

Wel moet de indische eenzaamheid, de indische misère zwaar drukken om meisjes tot een huwelijk met dezulken te brengen.

In Holland zouden ze, bij 't nijpendste broodgebrek, niet zóó gezonken zijn, al waren enkele hunner dan ook geworden „gevallen” vrouwen, naar den ijk van de bourgeois-moraal.

Er van doorgaan met een jongen man, dien je aardig vindt, is eigenlijk een nobele daad, vol menscheijkheid, bij *zulk een* indisch huwelijk.

Toch kan ik dergelijke huwelijken niet goed begrijpen, maar de feiten spreken.

Zet een arm, jong meisje eens zelfstandig in een indisch paviljoen of een kamer van een indisch hotel; laat ze wat rond dansen op die opgehemelde bals van Indië; breng haar dikwijls te midden van de echt-indische milieus, van een omgeving om de indische pest-ideeën te palken te krijgen. Als dat eenigen tijd op zulke meisjes heeft gewerkt, dan trouwen er van de vijf zeker twee met zoo'n genre vent, als hij zich steekt in de schapevacht van huwelijks-vrager.

Het is waar: het hooge tractement en het vooruitzicht op pensioen doen óók hun invloed gelden bij de overweging van het „jawoord”-geven.

Dat is niet heel mooi van die meisjes, — maar hoe kwamen ze er toe.

Ik zal niet op die meisjes, die vrouwen schelden, want zij zijn zoo gemaakt in de indische omgeving. En het zij gezegd, dat gelukkig velen de indische misère gulmoedig dragen, dat velen zich *niet* laten verlokken tot een indisch huwelijk, onder omstandigheden als zoo-even geschilderd.

Zeker, de indische eenzaamheid is een andere dan de europeesche; ze werkt van buiten op je in en je voelt je daarom in Indië *werkelijk* alléén, héél alléén.

In Europa kunt ge u eenzaam voelen, door eigen temperament of in de stilte van een kamer, maar ge kunt, als ge wilt, de eenzaamheid ontvlieden.

Een luchtje scheppen, even een boodschap doen, een oogenblik op straat, in een café, — zelfs zoo'n nietsje geeft weer steun en nieuw idee, vult het leeg.

En ge weet — het tumult van het Groote Leven is overal vlak

bij u, ge kunt u er in gooien, elk moment. En in 't tumult van het Groote Leven staand, is er zelfs streven bij u, het stille op te zoeken en alleen te zijn een korten tijd; dat is veelal troost en bron van kracht.

In Indië hangt één nevel van eenzaamheid om u heen en het is een wonder als die eens even optrekt.

Ge komt om half zes, na afloop van uw dagwerk, thuis in uw paviljoen, uw kamer, uw woning.

De nevel hangt, de nevel drukt.

't Is stil en zielskoud om u.

De voorwerpen spreken u niet toe, want ze zijn zoo wreed-ordinair. En een paar lieve dingen uit Holland, waaraan je nog al hing en die je zouden opvroolijken, dacht je, houden het niet uit. Het portret van uw moeder, uw vriend, uw meisje, uw vrouw, waarvoor ge nog zoo'n sympathiek lijstje kocht, krijgt vlekken, bleekt op. De prachtbanden, waarin ge de werken van uw twee of drie lievelings-dichters deedt binden, verweeren, vallen uit elkaar. Het charmante tafellooptje, dat uw zuster met zoo'n warm hartje had gewerkt, is helaas vol gaatjes, door de witte mieren.

Je kijkt niet eens meer naar die lieve dingen, je wordt anders maar akelig.

Ge loopt even op en neer en wrevelig verkleedt ge u. Ge smijt de witte jas en pantalon op 't bed en het zweet-natte overhemd haalt ge over 't hoofd — 't blijft soms kleven aan uw body. Gauw slaapbroek en kabaai aangetrokken en dan gaan mandiën. Ge doet dat alles lusteloos, uit sleur. 't Is elken middag om half zes zoo.

En weer dat eenzame als ge, na 't mandiën, terugkeert in uw kamer. Er maar gauw uit, naar de soos of op de wandeling, even vóór zons-
ondergang. God, zoo banaal, zoo stil!

Nu eten met kennissen, ergens in een commensalenhuis, — van te voren gebitterd, en gekletst met allerlei kerels, die 't au fond net zoo beroerd hebben als jij.

En na het eten, — weer soos, met brandy-soda, of, — erger, — een na-avond-partijtje, of naar huis om op je voorgalerij of achtergalerij in een luierstoel te gaan lummelen, in een boek kijkend of voor je uit starend, tot je indommelt, om later wakker te worden en slaapdronken in de bed-tent te verdwijnen.

Maar er zijn avonden, dat ge het niet kunt uithouden, dat ge dien eenzaamheidsnevel wilt wegdrijven, dat ge er uit wilt met alle geweld.

En zoo kan het gebeuren, dat ge 's avonds laat langs de wegen loopt in jaag-haast met brandend hoofd; — stilstaand voor erven,

waar licht schijnt op de voorgalerij der huizen, om even te kijken naar de menschen, die er zitten te omberen of te whisten, — een hel verlicht tooneel van marionetten, die „spada“, „bawa roko“, „minta lagi whisky-soda“ kunnen zeggen, dat bizar afsteekt tegen den donkeren, stillen indischen nacht; zoekend op den verlaten weg naar wat tóch niet komt; — hijgend, vloekend in den nevel, die blijft. Niets beweegt of maakt geluid: geen blad, geen water, geen aarde. Enkel nu en dan inlanders, die voorbijsjokken, en krekels, die aldoor gonzen, centonig gonzen, al van zes uur af, toen de zon onderging.

O! luister er niet naar op uw nacht-tocht, want het zou u gek maken, dat idiote krekels-gezeur.

En als in koorts-hitte blijft ge doorloopen, tot het is alsof u de hals wordt dichtgeknepen door de eenzaamheid zelve. En in de worsteling om los te komen snelt ge naar 't gemeen-duistere of drinkt ge u vol.

Ge ligt doodmoe, slap, als ontzenuwd weer op uw bed.

Ge gaat grübeln. Wat is toch het leven in Indië? Hoe akelig leeg! Overdag, 's avonds, 's nachts, met of zonder menschen om u.

Men is nog geen twee, drie weken te Batavia of men heeft zulke teleurstellingen meegemaakt.

Den een zullen ze minder treffen dan den ander.

De meesten vergeten en lachen er om.

Velen logeeren dadelijk bij hun aankomst bij goede kennissen; velen zijn getrouwd en ontloopen dan in het begin veel van deze misères.

Doch allen, allen komen de eerste tijden van hun leven in Ned.-Indië onder de ontmoediging, den druk der eenzaamheid, den invloed van de ordinaire omgeving.

En elke zuiver-Europeaan moet in het begin denken, dat de indisch-gasten bij hun doen en laten rare, zonderlinge kwibussen zijn, *waar* hij ze aantreft, op bals, op recepties, in 't hotel, op partijen, op den openbaren weg, in een rijtuig.

Menschen, toestanden, 't leven, — deze brengen hem tot de erkenning:

The darkness of my dim abode
Fell on me as a heavy load.

En nu baren, nemen wij afscheid. Elk onzer gaat thans zijn eigen weg, zal op *zijn* manier spoedig indisch-man worden, in den handel, in de koffie, in de suiker, in de tabak, bij 't ambtelijke, bij 't militaire.

Maar nog een paar vragen, voor we elkaar adieu zeggen, desnoods met een glas 4e-keus-kwaliteit gevuld met *ordinaire* Moët & Chandon-champagne, gebracht op een blikken blaadje, dat in Engeland bij duizenden dozijnen wordt gemaakt voor de negers in Afrika.

Nog een paar vragen.

Hebt ge mijn boek gelezen en vindt ge het waar, wiit ge dan óók waarschuwen tegen Indië, om te voorkomen dat zoo velen, die in Europa een klein, maar menschaardig bestaan hadden gevonden, in Indië als „mensch" te gronde gaan, al verdienen ze schatten, al gaat het hun financieel en maatschappelijk voor den wind; — om te voorkomen, dat hooge illusiën worden diepe teleurstellingen.

En — wilt ge dan óók luid verkondigen dat het zeggen: „in Indië leeft ge *materiëel* beter dan in Europa" een humbug-praatje is, want dat ge u op het grootste festijn in Indië, op het best geslaagde bal in de Harmonie te Batavia, ellendig voelt bij 't denken aan een glas bier van een dubbeltje, u geschonken in een klein europeesch café. In Indië alles europeesche *export*-kwaliteit (dus 3e, 4e kwaliteit) zonder zinnelijke omgeving, in Europa doorgaans goede waar in een omgeving van leven en geest.

Maar vooral dit; het ernstigste.

Als ge het met mij eens zijt, maakt allen, die in Indië een levensbestaan willen vinden, hiermede bekend:

dat de *verhouding* van *man* en *vrouw* er bijna altijd *ellende*, bijna nooit *geluk* brengt;

dat de menschen er rondloopen met twee stempels op het voorhoofd: *geld* en *positie*; hoe anders dan in Europa, waar duizenden en duizenden voorhoofden stralen in den glans van gevoel en idee.

BESCHOUWING OVER INDISCH-MENSCHEN.

Nous sommes les barbares, nous sommes les convaincus. Nous sommes sourds et bien nourris et nous plaisons.

Le plus agaçant est, que, cramponnés à des opinions fragmentaires, qu'ils reçurent du hasard, ils s'indignent contre celui, qui tient d'égale valeur ce qu'ils méprisent et ce qu'ils exaltent, comme si toutes attitudes n'étaient pas également insignifiantes et justifiées.

MAURICE BARRÈS.

Telkens treft het me, bij een terugkeer in Indië, dat de grondtype van een indisch-man merkwaardige overeenkomst vertoont met een kruidenier of slager in Holland, die in beter doen is gekomen.

Dezelfde bourgeois-arrogantie, dezelfde „principes” (hm), dezelfde expansie, lichamelijk en maatschappelijk. Daar en hier een log „zich voelen” en toch beweging hebben van je-welste, een „eer” en een „air” verkoopen, meekakelen over alles met wichtig stemgeluid en handgebaar.

Hetzelfde geschetter; dezelfde toer om een gentleman te schijnen en het toch niet te zijn.

Alléen — de indisch-man houdt er extra's op na.

De „well-to-do”-winkelier is natuurlijk aan een kring gebonden. Zijn onbeduidendheid van „geworden” kapitalistje staat hem in den weg en in zijn verkeer met iemand — niet met aardsch maar met intellectueel goed gezegend — slaat hij een jammelijk fiasco. Dat geeft hij dan ook maar gauw op. Maar uit noodzakelijke konsekwentie wordt hij ouderling of zoo iets en ambieert hij een gemeenteraadszeteltje.

De noodige vrienden en trawanten steken in die kringetjes loftrumpetjes en meneer daalt in 't graf „gezien en geacht”.

Ik zeide: de indisch-man houdt er extra's op na, — maar hij heeft ook veel overboord gegoooid.

Klamp hem niet aan met god of de kerk, die liggen in zee en het woord „god” bezigt hij alleen in den vloek: „god-verdomme”.

Het gebruik van bittertjes is in Indië enorm, maar het gebruik van den term „god-verdomme” is nog enormer.

Het is inderdaad ergerlijk, dat die ruwe uitdrukking bestorven ligt in den mond van een indisch-man. Bij 't minste feitje hoor je „god-verdomme”. Ik heb een kapitein van de infanterie gekend die elk gezegde aan de kletstafel begon en besloot met „god-verdomme”.

Zijn filippica luidde stereotiep „god-verdomme, dat is gemeen, god-verdomme”. Toch was deze man een tamelijk goed type, veel, veel beter dan sommige dominé's in Indië, die niet zoo vloeken.

Maar onze vriend was, desondanks, onbehouwen-ruw en het geeft geen pas elke minuut zóó te fulmineeren; hij was echter zeer ver-indischt.

Het is een *feit*, dat inlanders, die hun intimiteit met de hollanders tegenover rasgenooten willen doen kennen, niets beters weten dan ettelijke malen „kot-per-dom” uit te krijten.

Heine vertelt ergens, dat hij in de London Docks een schip vol muzelmannen bezocht en hij zijn sympathie voor deze lieden, wier taal hij niet verstond, uitte door den kreet „Mohamed”, waarop die lieden dadelijk antwoordden met den kreet „Napoleon”.

Probeer zoo iets eens in de dessa's van Java of in de kampongs van Sumatra en vooral op de kustplaatsen. Het weder-antwoord op een aanroep zal luiden „kot-per-dom”.

Het karakteristieke van onze natie in Indië is, van de inlandsche zijde bekeken: jenever en kot-per-dom.¹⁾

Tot uw governo, hollandsche lezer, het verinlandschte „kot-per-dom” is het zuiver nederlandsche „god-verdomme”.

Ik zeide al te voren — de indisch-man houdt er extra's op na.

De indisch-man is namelijk kolossaal liberaal. Hij *leest* — 't is heusch waar —, hij leest, zondagsmorgens en enkele avonden na negen uur, tijdschriften: de Gids, Nederland, Tijdspiegel, Wetenschappelijke bladen, de Revue des deux mondes. Hij leest fransche romans; —

¹⁾ Toen ik in 1897 in Indië was, heb ik opgemerkt, dat bij de jongeren een ernstig streven bestaat om drankmisbruik bij kameraden-militairen tegen te gaan; velen van hen zijn van den „blauwen knoop”. Er wordt dan ook in de soos iets minder jenever geschonken.

de verzamelaars voor de indische leestrommels zorgen voor erg erotische — o. a. la Femme et le Pantin, Bouton de rose, Graine d'étoile.

Zola's — zoogenaamde — gemeenste romans: Nana, la Bête Humaine, La Terre, zijn het meest stuk gelezen. Tegenwoordig vindt men hem wat taal in de-n-Oost.

Rome, Paris, Fécondité, je moet wel 100 bladzijden omslaan vóór er wat gemeenigheid komt.

De indisch-man maakt zelfs een kleine studie, — een héél kleine studie — van de groote vraagstukken: het militarisme, het kapitalisme, het lot van den europeeschen werkmansstand, onderwerpen behandeld in een tijdschrift of in een krant. Hij loopt er mee rond.

Zondagsavonds, bij de muziek, kalt hij wijs tegenover vrienden, die den Zondag toevallig besteedden voor andere studies. (?) in den na-avond vóór 't omber-partijtje met den resident of den president of den kolonel — als de koffie en de likeurtjes nog rondgaan — oreert hij gewichtig over „de tijden, die wij tegenwoordig beleven”.

Bij 't naar huis gaan, als de vijfde whisky-soda is verbruikt, wandelt hij met andere vijfde of zesde-whisky-soda-lui terug en ontspint zich zwaar-tong-dradig een dispuut vol argumenten, door hem, den studie-man van zondagsmorgens, uitgelokt over „de positie van de vrouw in Europa”. Tien of twintig minuten daarna slapen allen bij hun vrouwen in Indië en vervaagt het vraagstuk „de vrouw in Europa”.

Maandagsmorgens drift onze indisch-man weer soldaatjes of veroordeelt hij, met door belanghebbenden omgekochte getuigen, een armen inlander of besteelt hij zijn koelies in de tabak of sjachert hij weer met Chineezen over een „geheim accoord”, een „sluipaccoord”, dat hem bevoordeelt boven andere crediteuren, die stommelingen! of maakt hij een afspraakje met een inlandsche bajadere (het woord is haast te mooi, maar enfin), stiekem, want moeder de vrouw mocht het eens te weten komen.

Dan is 't bij hem uit met de studies van Zondagsmorgens.

Gisteren las hij met instemming dat kranige stuk over den gruwel van soldaten-tucht voor ontwikkelde menschen — „de tijden van Nero leven nog,” zei de schrijver, —, las hij vol waardeering over de ergerlijke uitbuiting van het kapitaal, over la justice, die eigenlijk l'injustice moet heeten, las hij, hardop voor zijn vrouw, die brochure, waarin de door de wet gesanctioneerde minderwaardige figuur der vrouw wordt beschreven en de auteur zoo typisch eindigt met: „de leugen en het bedrog der mannen tegenover de Vrouw is eindeloos,

omdat de Wet en de Zeden de leugen en het bedrog van den Man in bescherming nemen."

De indisch-man is reeds 's Maandags alles vergeten wat hij las.

De kruidenier verkoopt zijn krenten en de slager zijn biefstuk naar hun begrippen en naar wat zij houden voor evangelische begrippen, „in eer en deugd". Hun indische collega doet dat niet meer, noch in letterlijken zin, noch naar deftige winkeliers-denkbeelden.

Het dagelijksch métier van den indisch-man laat evenwel dikwijls het trekken van parallellen toe en de vermomde winkelier verraaft zich te vaak, al leest hij tijdschriften, boeken, studies.

De indisch-man heeft nog meer extra's.

Hij houdt recepties, hij komt op recepties, ook op die van den resident of den kolonel of den generaal.

Hij doet aan de „beschaafde gezelligheid": kaarten, bals bijwonen of zelf houden. Hij laat flesschen champagne knallen, hij spreekt. Hij draagt een rok, ook bij andere gelegenheden dan een huwelijksfeest of een begrafenisplechtigheid.

Hij spreekt maleisch, soms maleisch en soendaneesch en javaansch.

En toch en toch....

In zijn opvattingen, in zijn denken en voelen, in zijn optreden, in doen en laten, blijft de echte „indisch-man" trouw aan de grondtype en er is dus minder verschil dan men zou vermoeden tusschen den „indisch-man" en den tot geld-positie gekomen Europeaan uit den burgerstand.

Men begrijpt, dat ik hier aldoor spreek van den volbloed indisch-man en dat de indisch-man van gemengd bloed hier buiten beschouwing blijft.

Ieder, die in Indië van de grondtype afwijkt, is geen „indisch-man", onvervalscht. Geleerden, al toeven zij langen tijd in de-n-Oost, worden zeer zelden „indisch-man"; sommige officieren, uit officiersfamilies gesproten, lijken ook niet veel op de type; een enkel ambtenaar evenmin.

Ik zelf ken eenige achtenswaardige personen in Indië die allesbehalve „indisch-man" zijn. Ze leven wel onder leelijke invloeden van Indië, maar ze verindischen niet en ze werken voor mooie ideeën.

Ook denk ik vol respect aan een paar doctoren in de geneeskunde, die een beau idéal zich hadden gevormd, te hoog om besmet te worden door indische vuiligheid.

Bij den handel en de cultures bevestigen de excepties den regel.

Ik wil echter wel zeggen, dat ik in Indië een ontzaglijken hoop „indisch-menschen” heb ontmoet — onder de mannen en de vrouwen — en maar bij uitzondering een gewoon, mooi mensch, althans onder de Europeanen.

Men moet nu vooral niet denken, dat ik dit neerschrijf uit lust om te schimpen, om af te geven op de „misérables” van Indië.

Ik heb, vóór ik deze beschouwing ging houden, de duizenden, die ik in Indië leerde kennen, groepsgewijs mijn memorie doen voorbijgaan.

En steeds teleurstelling over die groepen.

Welk een „low life” passeerde me.

Ik wil niet beweren dat die duizenden in Indië *kwamen*, zooals Indië hen *gemaakt* heeft, waarachtig niet. Maar de resultaten — treurig, treurig.

En ik geloof vast, dat het dikwijls mogelijk is, een indisch-man nog uit te spitten uit den indischen poel, hem nog wakker te schudden en te doen leven voor het schoone en het ware, voor een ideaal van onbaatzuchtigheid, doch — er is zeer weinig gelegenheid.

Kleine trekjes van hart, van zuiver gevoel heb ik dikwerf opgemerkt en 't is me soms geweest, bij mijn scherp oordeelen, alsof ik te weinig in praktijk bracht:

Es ist nicht gut die Menschen zu verachten,
Viel besser ist's sie liebend zu betrachten.

Maar als dan weer zoo'n alavanche van indische ploertigheden me overviel, moest ik lachen om dat te zoete vers.

't Is mijn bedoeling niet censor te wezen — mijn aard en mijn denken doen me wars zijn van zoo iets — en ik heb niet *met opzet* een tamelijk eenzellig leven geleid in Indië. Wie me kent weet, dat ik mild ben in 't oordeelen, dat ik zonder omgang met menschen niet kan leven.

Mijn blik en mijn inborst evenwel zijn, gelukkig, in Indië niet troebel geraakt en waar ik klaar zie en zuiver gevoel, zal ik niet schromen te spreken in één krachtigen afkeer over het „indisch-menschen-gedoe”.

Men versta toch: ik neem het niemand kwalijk dat hij winkelier is of dat hij een Europeaan is levende in Indië. Maar ik erger me dood, als een winkelier pretenties krijgt en als een Europeaan „indisch-man” wordt.

Dat is, heusch, meer uit diep medelijden, dan uit wat anders ook.

En een luid schelden daarover geschiedt van mijn zijde niet, omdat me dat vermaakt, maar omdat ik daardoor mijn smart uiting geef.

Doen *de extra's* van den „indisch-man" nog maar weinig kwaad en maken ze meer de „nuance", hij bedrijft *zonden*, die als een aggravatatie van de fouten der grondtype gelden.

De „indisch-man" is, als regel, de „losgelaten" bourgeois in de ploeterigste buitensporigheid.

De „indisch-man" maakt in Indië een dolzinnig gebruik van de prerogatieven: positie, geld en blanke huid.

Dan blijkt de feroce kracht van het wapen: KOLONIE.

In Europa was hij bourgeois, vette, volle bourgeois gebleven, maar in toom gehouden door iets wat hij als „fatsoen" acht en waarvoor hij bang is. In Europa wil de bourgeois de „goede manieren" navolgen en hij let op „decorum" en „etikette". Hij weet wel hoe het hoort.

In de KOLONIE is de bourgeois „indisch-man" geworden. Daar kan hij *al* zijn ondeugden volop botvieren en hoe meer hij dat doet, hoe hoger de sympathie van de anderen stijgt, of juist, hoe meer hij ontzien wordt, uit een gevoel van de anderen: hij is ons toch nog de baas.

In welke positie ook geplaatst, maakt de „indisch-man" zich grof schuldig aan onbehoorlijkheden. Hij is bijna altijd een ontzettende egoïst en achter schijnbaar belangeloos meedoen, achter vriendschapsbetoon, schuilt niets dan eigenbaat en ijdeluiterij.

„Iemand een koopje geven" — iemand er in laten lopen —, is een genot voor de meeste indisch-menschen en ze laten er iemand allesbehalve onschuldig inloopen. Overal ter wereld zouden de „indische koopjes-geverijen" bij de omgeving ergernis wekken, maar in Indië lacht de omgeving hard mede. En de indisch-man kiest — laf genoeg — voor zijn koopjes maatschappelijk zwakkeren of lager geplaatsten dan hij.

Hij zal het wel laten met den resident.

Dien loopt hij kwispelstaartend na, hem van achteren lekkend, tot verder bederf van *zijn* karakter en dat van den resident, wanneer deze autoriteit vatbaar is voor dat soort gevele, hetgeen in Indië geen zeldzaamheid is.

De indisch-man laboreert aan een geweldige *aanstellerij wegens rang*.

Aan personen, die in Europa leven en Indië niet kennen, moeten verhalen over *die* specifiek-indische aanstellerij gewoon onmogelijk voorkomen en het is geen wonder, als ze de geloofwaardigheid van den verteller sterk in twijfel trekken. In elk geval een uitroep: „Maar dat is toch sterke overdrijving, meneer!"

Pardon lezer, die nooit in Indië waart, maar ik geef toe: de indische aanstellerij slaat elk record, bekend bij de beschaafde en onbeschaafde volkeren.

Een koning van Ashantee is nog een kind in die sport, vergeleken bij menig assistent-resident of controleur in de binnenlanden van Indië, bij menig resident of gouverneur in de hoofdplaatsen.

En dan — al de *dei minorum gentium*, die indische bureaux-godjes!! Ik krijg nog kippenvel bij de herinnering.

* * *

Ik heb eens het ongeluk gehad, terwijl ik op den openbaren weg stond te prafen met een assistent-resident, diens hond, welk beest me aanblafte, een slag te geven met mijn wandelstok. De man werd bleek van gramschap en voegde me toe: „Wat moet het publiek wel zeggen, als het ziet dat u den hond van den assistent-resident slaat!!

Entre nous gezegd: het „publiek” bestond uit eenige voorbij-wandelende kampong-nonna's en twee inlandsche wegbesproeiers!!

Ik heb het nooit meer goed kunnen maken bij dit sinjeur en wanneer *hij* koning van een of ander negerrijk was geweest, zat ik thans zonder hoofd, terwijl de koning van Ashantee me had gespaard.

Het is me overkomen, bij een tooneelvoorstelling door dilettanten gegeven, zonder erg te gaan zitten op de eerste rij stoelen, die me aantrokken omdat ze er beter uitzagen, solieder en van mooier maaksel waren, dan die van de volgende rijen. De zaal raakte vol; achter me nam plaats het bonte publiek van het plaatsje.

Op eens hoor ik door de militaire muziek, in den koepel, buiten op het erf van den societeitstuin, het Wilhelmus spelen en zie ik het bonte publiek achter me opstaan.

Op de eerste rij van behaaglijke zitplaatsen loopen indisch-deftige heeren en dames toe en ik snap in eens: o god! de resident en gevolg.

Ik zocht een goed heenkomen.

Met blikken, die beduiden dat ik minstens een inbreker was, werd ik weggekeken.

Later, op een receptie, beklagde zich de resident bij een bestuurslid der tooneelvereeniging, dat er niet op gelet werd de voorste rij stoelen in de zaal vrij te houden. „Wat moeten de inlandsche hoofden wel denken, als daar jan-en-alleman gaat zitten!!!”

In een bergstreek passeerde ik een controleur 1ste klas, op een soort vlonder gezeten, niet drijvend op water, maar gedragen door een achttal inlanders — misschien heeredienstplichtigen — in mijn oog echte slaven.

Wellicht kregen ze loon voor dat vernederende baantje. Ik weet 't niet.

Enfin, hun voorouders hebben ongeveer hetzelfde werk gedaan voor barbaarsche hoofden; destijds was het voor een bruinen mogul, nu is het voor een blanken mogul.

Van de verte zag ik 't partijtje, dat bergaf ging, aankomen en ik kon het niet laten er een symbool in te zien van de schoone rol, die het blanke ras vervult in Indië.

De controleur had een geweer bij zich en was blijkbaar op de jacht geweest.

Bij het voorbijgaan groette ik en ik merkte op dat deze groet niet werd beantwoord. De man die op den vlonder zat keek met een hautain air op me neer.

Het kwam later uit dat ik den avond te voren in de sociëteit verzuimd had me te laten voorstellen aan den Achtbaren Heer Controleur, hoewel ik toch kennis had gemaakt met een paar luitenants.

Hem, den controleur, in rang hooger dan de luitenants, voorbijgegaan!

* * *

Een van de hoofdredenen waarom, vooral op de kleinere plaatsen en op de buitenposten, ruzie is onder de europeesche bewoners dier vlekjes, ligt in die rang-aanstellerij.

Ik begrijp volkomen dat in actieven dienst en wat er bij gebracht kan worden, gelet wordt op rang-onderscheid.

In een ambtenaars- en officiers-wereld, in die maatschappij van titels, moet elk naar zijn titel gemeten worden, hoe mensch-onteerend dat ook moge wezen.

Men pluize dus maar zoo nauwkeurig mogelijk na, welken rang in het leger gelijk staat met dien van president van een justitieraad of van president van een landraad, met dien van officier van justitie en in hoever de waardigheidsbekleeders van de rechterlijke macht weer in rang-waarde passen bij dito-dito's van het binnenlandsch bestuur.

Maar wat ik niet begriip is, dat indisch-menschen dien rang overal met zich rond dragen, overplaatsen op hun gezin, hun vrouw, hun kinderen, hun juffrouw, soms op hun jongens en baboes, op hun huis, op hun onder-onsjes.

De vrouw van een hoofd-onderwijzer moet de vrouw van den assistent-resident het eerst groeten; er is uitgerekend dat een assistent-resident een hooger rang bekleedt dan een hoofd-onderwijzer, dus — dames, denkt er aan.

Nu is het geschied op een buitenpost, dat de vrouw van den hoofd-onderwijzer — een veel oudere dame — de gade van den assistent-resident niet het eerst groette en dan ook zelf geen groet kreeg van het pauw-wijf des assistent-residenten.

Den volgenden dag zag de assistent-resident den armen hoofd-onderwijzer en voegde hem toe: „Als uw vrouw de burgerlijke beleefdheid niet bewijst aan mijn vrouw, zal ik u voortaan niet meer groeten.”

Op een gewoon bezoek — ik spreek nu niet van officieele recepties — is het meer dan ergerlijk, hoezeer zij, die ontvangen, en meneer en mevrouw, hun liefde en belangstelling afmeten naar den rang van de gasten.

Om zeven uur zat mevrouw aardig te keuvelen met een jong vrouwtje, wier man procuratiehouder is van een handelskantoor, maar eenige minuten later komt een president van den raad van justitie plus echtgenoot de voorgalerij opstappen.

Charmante ontvangst.

De presidente gaat zitten rechts van de gastvrouw — het jonge vrouwtje zat links — en die twee direct in druk gebabbel. Nu en dan — ietwat gedwongen — een enkel woord tot het jonge vrouwtje, dat maar moet zien met haar buur op te schieten.

Te hopen is het, dat die buur geen dame naast zich heeft aan den anderen kant 1 %, zegge één percent, hooger in rang gequoteerd dan het jonge vrouwtje, want anders zal ze een groot uur vrij wel aan zichzelf overgelaten zijn.

Onder de heeren — precies hetzelfde. De attentie voor den gast wordt bepaald door zijn rang.

De gelaatstreken van den gastheer verraden al of hij tot een hooge of tot een lage spreekt.

Dat alles is rang-aanstellerij over en weer. De gastheer en gastvrouw vergen dezelfde misplaatste égards als zij ergens op bezoek zijn.

Toen ik pas in Indië was, zag ik 's avonds, over de groote laan van het plaatsje waar ik woonde, herhaaldelijk in de verte een dwalende vonk.

Naderbij gekomen, liep ik geregeld een lang, stijf heer voorbij en achter hem een inlandschen politie-oppasser met een brandende tali-api in de hand, die hij nu en dan hard heen en weer bewoog.

In mijn onnoozelheid van nuchter Europeaan vroeg ik: „Wie is toch die zonderling, die hier 's avonds rondloopt, een inlander achter zich, steeds vervaarlijk zwaaiend met een stuk vuur?" Ik dacht in alle onschuld met een gek te doen te hebben. „Man, deze heer is de gouverneur!" werd me beduid. „Zijn naderen is in de donkerste duisternis kenbaar gemaakt door die brandende tali-api."

Toppunt van rang-aanstellerij.

Een paar amsterdamsche straatjongens zouden daarin gauw verandering brengen. Maar die oneerbiedige snaken zijn niet in Indië.

Ik toefde eenige jaren geleden 'n korten tijd op een plaats ergens in de Molukken.

's Avonds om acht uur trof het mij, dat de groote klok op het voorerf van de residentswoning geregeld vijf minuten eerder de uren bromde, dan de bel van het fortje. Ik vroeg naar de oorzaak en men vertelde me, dat de plaats er sedert de veete tusschen resident en plaatselijken commandant twee tijden op nahield; den residents- en den commandantstijd.

Hardnekkig bleef elk dezer groot-mogolen hangen aan zijn eigen klok.

Op welke gronden dit tijdsverschil door ieder van deze machtige heeren werd gemotiveerd, ben ik niet te weten gekomen. Er waren motieven, dat spreekt van zelf, en er hadden zich ook partijen gevormd onder de bewoners van het gehuchtje, waarover deze burgerlijke en militaire Caesars heerschten.

Wie vóór den residentstijd was, werd door hem, die vol hield dat de commandantstijd de juiste was, minder gul ontvangen, dan een ander, die ook vasthield aan het begrip, dat de klok van den resident vóórliep.

Tot verdere illustratie van deze bespottelijke extravagantie zeg ik nog, dat deze vijf-minuten-kwestie hevig woedde op een plaats waar geen telegraaf was en waar soms in 4 weken ook niet door de boot communicatie met de buitenwereld mogelijk was.

Heele weken tijdsverschil brachten er minder storing teweeg dan tien minuten te late aankomst van een sneltrein in europeesche metropolen.

De vijf-minuten-kwestie bereikte haar culminatie-punt op een verjaardag van de koningin.

Er zou bal zijn bij den resident. De notabelen waren officieel genoodigd, dus ook de militaire commandant.

Het bal was aangekondigd te beginnen om 9 uur precies. Let op, hollandsche lezer, die straks zal gaan twifelen aan mijn waarheidsliefde, om 9 uur *precies*.

Tegen 9 uur is de voorgalerij van de residents-woning vol menschen — de heeren in rok, de dames in gek-kleurige costumes, welke bruine halzen en bruine armen blootlaten.

Luistert, daar bomt de groote klok op het residentserf met uitdagende, harde slagen: één, twee, drie, vier, vijf, zes, zeven, acht, om met een nijdig-kort negen te eindigen.

De resident en de residente maken onmiddellijk mimes om het bal te openen. De muziek begint de polonaise te blazen. Wat gescharrel. En de resident geeft een dame den arm, de residente wordt minzaam gevraagd door een notabele, aanhanger van den residentstijd, en de andere paren sluiten zich aan achter dit tweetal.

De geheele queue marcheert reeds, als in de verte bescheiden klinken: de slagen van de fort-bel.

Terzeldertijd betreden de militaire commandant en eega de trappen van de voorgalerij der residentswoning. Dat was derhalve op *hun* tijd van negen uur *precies*.

Consternatie. Zoo goed en zoo kwaad het gaat, plaatsen de twee laatkomers zich in de marcheerende queue.

Ze waren te laat gekomen, kon de resident constateeren, en dát op den verjaardag van hare geëerbiedigde majesteit de koningin. Vreeslijk.

Rapport naar Batavia. Tekortdoening van den militairen commandant aan den eerrrbied H. M. verschuldigd, of zoo wat.

De behandeling van deze humbug, ontstaan door een belachelijke vijf-minuten-kwestie, liep drie maanden. Eerst twee weken na de verschrikkelijke tekortkoming van den militairen commandant kwam de mailboot, die vier weken werk had om Batavia te bereiken en de oppergoden van Buitenzorg met de wandaad in kennis te stellen. Het antwoord had zes weken noodig om het gehucht in de Molukken te bereiken.

Het aantal voorbeelden van dezen aard is legio. Een roman van vijf dikke deelen kan ze niet bevatten.

Ik haalde, met opzet, alleen onschuldige voorbeelden aan. De rang-aanstellerij kan voor sommigen die er van te lijden hebben, treurige gevolgen hebben.

Verbeeld u in Europa een menigte. Alle menschen met petten of ronde hoeden of blootshoofds. Vijf of zes heeren met hooge hoeden, zwarte, glimmende cylinders.

In 't lokaal een kennisgeving: *alleen* deze vijf, zes heeren mogen „hooge hoeden” dragen. Ik zou willen weten, hoe lang 't zou duren vóór die heeren cylinderloos waren.

In de indisch-menschen-maatschappij is tot wet verheven de gewoonte enkel aan een lid van den raad van Indië het dragen van het hoofddeksel „hooge hoed” te veroorloven. Een kinderachtige rang-aanstellerij, stammend uit den tijd, toen de scheepsjongens resident werden en voor hen een glimmende hooge hoed het ideaal was van de deftigheid! en de hooge positie!!

Het zonderlinge in Indië is, dat *daar* het dragen van een hoogen hoed door een *gewoon mensch*, afgescheiden van de majesteitsschennis, gepleegd tegen leden van een college, dat naar het oordeel van velen al lang behoorde te zijn opgebonjourd, als *aanstellerij* wordt beschouwd. Juist andersom dus als een europeesch opmerker in Indië er over denkt.

Maar er is zoo iets wat we gemakshalve maar een gerechtigheid zullen noemen.

Als de tali-api-gouverneurs of de vijf-minuten-residenten of de hooge-hoeden-heeren van den raad van Indië in Europa zijn, valt de rang-aanstellerij weg en het kan hun gebeuren, o groote goden! dat ze geen plaats krijgen in een tram — „vol, meneer” — en dat ze door den regen naar huis moeten. Het kan hun gebeuren, dat ze diep in het parterre van den schouwburg moeten zitten, zij, de lui van de eerste rij in Indië.

Ik heb me eens verkneuterd over een resident in Europa, die in een lokaal met „rooken verboden” toch rookende binnenkwam. „Niet rooken, meneer” zei de portier en toen de resident hem een woedenden blik gaf, maakte de portier aanstalten het heerschap er uit te smijten.

Heerlijke satisfactie voor mij, na al het leed geleden door de indische rang-aanstellerij.

In Europa is zoo'n aanstellerij een verregaande arrogantie, die niet geduld wordt door eenvoudige menschen. Goddank!

Ik wil even vaststellen, dat in Europa met de rang-aanstellerij ook bijna altijd de *beteekenis* van de diverse hoogwaardigheidsbekleeders vervalt. Gewoonlijk zinken zij, de ex-residenten, ex-gouverneurs, ex-raad-van-Indië-leden weg onder het europeesche publiek.

Hoeveel groote mannen telt ons land, die vroeger zoo'n baantje hebben bekleed? Een paar worden door een partij kamerlid of minister, maar dat is nog al goedkoop.

Voorzoover ik weet, hebben de weinigen die in Europa wat zijn gaan beteekenen, in Indië geen of een spaarzaam gebruik gemaakt van de rang-aanstellerij.

Ik zou trouwens de waarheid te kort doen, wanneer ik niet vermeldde dat ik in Indië menig resident, menig controleur heb leeren kennen die „mensch” was, en bij hem heb ik doorgaand gemerkt, dat ze de rang-aanstellerij tot een minimum-dosis beperkten. Het lag aan de indische omgeving, dat zij zich niet geheel er van konden vrij maken.

Wanneer de „indisch-man” koopman en vooral als hij planter is, blijkt zijn hoofdtrek te zijn: ruwheid, gepaard aan never-mindheid; in het gunstigste geval verzacht tot enkel onbeschaafdheid, in het ongunstigste geval aangedikt tot schurkerij.

Nog eens: dat men mij goed begrijpe. Bitte! Bitte!

En onder de ambtenaren, en onder de kooplui, en onder de planters, en onder de officieren in Indië zijn eenvoudige, goede, flinke, degelijke lieden. Dat spreekt, niet waar? Waarheen zouden wij gaan in Indië als allen, allen „indisch-menschen” werden.

Ik doel alleen op de *meerderheid* die verindischt is geworden.

Zoodra een Europeaan in Indië *niet* verindischt, dan blijven hem immers hoedanigheden bij, waardoor hij zich juist *onderscheidt* van den indisch-man.

Ik vlei me er nog mee, dat zij, die nog niet ganschelijk verindischt zijn, het goed recht van mijn aan-de-kaak-stellen der „indisch-menschen” zullen erkennen.

Een indisch-man is een zeer kenbare variëteit van het menschen-ras.

Waar hij ook is, in Indië, op de boot, in Europa, overal kunnen de ras-punten van zijn variëteit worden aangetoond. Al reeds dadelijk door zijn langdradig spreken over futiliteiten, zijn twee, drie maal vertellen van hetzelfde feit aan één persoon, door zijn onbehoorlijk liggen in een krossie malas met bloote voeten en half opgestroopte slaapbroek, door zijn grof doen tegen inlandsche bedienden.

Hij denkt uniek plat-vuil over de vrouw in 't algemeen, die voor hem enkel is een voorwerp om sexueel van te genieten — als men zoo iets genieten noemen mag.

Juist dat uniek plat-vuile denken over de vrouw is weer een ras-punt.

Het is niet duidelijk te zeggen hoe dit denken zich openbaart.

Een man in Europa, hoe ver hij ook staat van een geloof in een vrouwelijk ideaal, is, in zijn zwabberigste periode, nog vast aan een kleine vrouw-illusie.

Maar een indisch-man.... ik kan er niet eens het liefde-spel van viervoeters bijhalen. Daarin schuilt waarschijnlijk nog iets mooiers.

Een indisch-man heeft gewoonlijk een loomerige manier van loopen. Zijn blik is bijna altijd ordinaar; de huid-kleur tanig-geel of bleek. Hij is veelal alcoholist. Zelden gaat hij zonder grootere of kleinere „brom-in" naar bed.

Hij bezit aanleg voor corpulentie, pafferige vetzucht. Gemeenlijk is hij dan ook dikbuikig en opgezet.

Bij de algemeene kenmerken van zijn signalement behoort gezegd te worden: zekere vooze goorheid.

Zijn breedsprakigheid eischt het predikaat: zwetsend.

Hij is een vervaarlijke rijsttafel-vreter, *eter* is veel te zwak.

Borden vol rijst met vieze poespas verdwijnen achter zijn kaken, tot hij, etenszat, zijn bed-tent opzoekt, waar hij als een boa-constrictor ligt te digereeren tot vijf uur 's middags.

Die slang-soort is echter geen alcoholist.

Het gevolg van zijn denkbeelden over voortplanting en voeding is eine Art dierlijkheid, die uit alles spreekt en alweer een ras-punt is.

Tusschen twee haakjes, een indisch-man dweept met Schopenhauer, omdat hij van dezen wijsgeer in tijdschriften gelezen heeft — van Schopenhauer zelf las hij nooit iets — dat deze gezegd heeft: „voeding en voortplanting zijn de drijfveeren van ons bestaan". Den zin van deze woorden legt hij uit in indisch-man-zin. Dus...., maar het is beter te zwijgen.

Een indisch-man is een ophakker. Hij zal dit, hij zal dat. Hij heeft gezegd zus of zoo. *Hij verdomt het.* (Deze uitdrukking is *het* merk voor een indisch-man). Hem zullen ze niet te pakken nemen. Als hij een twijfelachtig bezit heeft van f 10.000 spreekt hij alsof hij een ton in eigendom heeft.

Een vreemde in den lande meent met een man van sta-vast te doen te hebben, maar als het er eens werkelijk op aankomt doet de indisch-man niets, zegt hij niets, verdomt hij niets en kruipt hij in zijn schulp.

Wie scherp opmerkt vindt in dat ophakken een volgend ras-punt.

Eigenlijk is een indisch-man een vertropischte zwakkeling en dat loopt in den kijker, althans voor iemand die goed observeert.

De „vormen” van een indisch-man zijn ook heel apart.

Hij „stelt zich voor” — „mijn naam is zoo en zoo, aangenaam kennis te maken”. Hij overdrijft die voorstellerij-woede als een maniak. Weer een ras-punt.

„Hij houdt recepties en komt op recepties” — vergeef me de herhaling, die hier dienst moet doen als volgend ras-punt.

Op den verjaardag van den regeerenden vorst in Nederland, paradeert hij „netjes aangedaan” op de receptie van het bestuurshoofd van het plaatsje, waar hij woont. Heeft hij een hoog positie-tje, dan houdt hij een speechje namens een schuif mindere collega's, die gelijk met hem worden binnengelaten bij het bestuursmannetje: een resident of gouverneur, in de binnen-galerij.

Stereotyp is de slotzin „en ik verzoek u, resident, onze gelukwenschen te willen *neerleggen* aan de *voeten* van den *troon*”.

„Een troon met voeten” — een raar ding hé, maar in Indië gaat dit er best mee door.

Tot de „vormen” van een indisch-man behoort ook, dat hij zich niet bemoeit met een andermans zaken (behalve dan lasterend achter diens rug), al haalt die ander-man ook schoelje-streken uit.

„Meneer heeft tegenover mij de burgerlijke beleefdheid in acht genomen,” zegt de indisch-man. Dat wil zeggen: hij heeft zich behoorlijk voorgesteld, hij is op mijn receptie geweest.

Dát is voldoende. De rest komt er weinig op aan.

Men ziet dan ook herhaaldelijk lieden op recepties van indische notabelen verschijnen, met wie men in Europa elken omgang zou vermijden, daar ze zich zóó onwaardig gedragen, dat ze met schelmen gelijk te stellen zijn.

Gedekt door hun voorstellerij en recepties-bezoek, hun lidmaatschap van de societeit enz., durven die verdachte individuen met ophef te gewagen van de fijne manoeuvres die ze uithalen. Met bravoure dragen ze hun schurkerijen voor aan de kletstafel en de „vormen” van den indisch-man brengen mee, dat hij die verhalen lachend aanhoort, en in plaats van zoo'n sinjeur te mijden, is de indisch-man in staat hem te vragen bij het weggaan: „Pardon, is u van avond thuis, ik zou u graag een bezoek brengen.”

Nota bene, een beleefdheidsbezoek, omdat die fraaie meneer op de receptie was van den indisch-man, den 3^{en} Maandag van Mei!

Langzamerhand begint bij mijn schildering een tamelijk zonderling wezen te voorschijn te komen, dat ik als „indisch-man” bestempel.

Wellicht bekijk ik hem hier en daar wat eenzijdig en daarvoor bied ik mijn excuses aan.

Toch — den „indisch-man” ken je overal direct.

Als men te Singapore van uit een hotel aan de Esplanade let op de voorbijgangers of men observeert hen, die in het hotel logeeren, dan kan men met den vinger aanwijzen, wie indisch-menschen zijn: indisch-menschen uit Ned.-Indië.

Op de fransche mail zijn ze op meters afstand te zien.

De hotelhouders te Marseille of te Genua, de conducteurs van de treinen die loopen van Marseille en Genua, kennen dat volkje al lang en hebben geleerd er mee om te springen.

Eindelijk komt de indisch-man in Holland en dan blijft hij voorloopig ook een zonderling type.

Hij wordt in Europa heel zelden weer een europeaan.

De indische bacillen zijn niet meer te verdrijven uit geest, gemoed en lichaam.

Hij houdt een verlangen om Indië nog eens weer te zien, dat nu eens klein, dan eens groot is, al naar gelang van stemming of levensomstandigheden. Over de-n-Oost gaat hij met vereëring spreken; ik heb eens een indisch-man in Holland hooren zeggen, dat Indië voor hem was: het land van predilectie!!

Niet meer in staat het groote, volle leven van Europa mee te leven, omdat hij nu eenmaal „indisch-man” is en blijft, waar hij woont of reist of pret maakt; niet zich thuisvoelend in de breede opvattingen der intellectueelen van Europa; weggedrongen, in plaats van met hormaat en ander stom indisch eerbetoon vereërd te worden, — denkt de indisch-man van zelf terug en wordt Indië in zijn verbeelding een goed land om te leven.

Dan gaat hij jongelui aanraden maar naar Indië te gaan, om carrière te maken, dan zegt hij hun, dat hij hen benijdt als ze eenmaal gaan, dan komen de praatjes in de wereld, dat het in Indië „best is uit te houden”.

Het *treurigste* is wel dat een indisch-man ook in Europa indisch-man *blijft*.

Is het al erg dat het meerendeel der europeanen in de-n-Oost ontaardt, diep ellendig is het, dat hun later, als ze voorgoed in

Europa komen, de faculteit ontbreekt, gewoon europeesch individu te worden.

Hoe troosteloos is dit perspectief voor jongelieden, die tien jaar of langer naar Indië gaan. Bijna allen leggen voor eeuwig hun europeesch aard af, als ze eenmaal indisch-man zijn geworden.

Ik vind dat nog het meest tragische.

Laat het zijn dat wij jaren onder de barbaren moeten leven, als wij dan ten minste maar weder vol kunnen opleven wanneer wij zijn weergegeven aan Europa. Maar dat gaat, als gij eenmaal jaren in Indië hebt doorgebracht, enkel bij uitzondering, hollandsche jongelui!

Een bittere vraag: Voor welke betrekking is een indisch-man in Europa nog te gebruiken?

Hij is gewoonlijk niets meer waard.

Heeft hij wat dubbeltjes, dan is hij gewoonlijk een scharrelaar. Komt hij met een klein pensioentje of zonder dat en zonder geld, dan is het een toer voor hem een baantje te krijgen, want oud indisch-gasten zijn te zonderlinge en te lastige zeeschepen om in de haven van een veilig kantoor te kunnen worden binnengeloodst.

Het resultaat blijft dat de indisch-man een chétief individu is in de europeesche samenleving. Een misselijk resultaat voor dat sombere leven in de tropen.

En zij, die in de vuile indische jaren geld hebben verdiend, wat hebben zij daarmee gewonnen als mensch?

Zij hebben een oplawaai gekregen, maatschappelijk, en ze gaan wonen op villa's, maar zouden ze niet veel gelukkiger en beter en zuiverder zijn gebleven, indien een klein bestaantje in Europa hun deel was geworden, in Europa, waar ze kracht en moed en wil konden ontwikkelen en waar ze omgang met goede menschen en dingen hadden kunnen hebben?

Vele jongelieden gaan in de groote steden van Europa naar den kelder, maar ik heb ondervonden, dat ik in de meeste gevallen den *geréusseerden* indisch-man meer beklagen moet.

Ergens te eindigen als pianist in een café-chantant van Europa is zeker een miserabel slot, maar bij het praten met zulk een mislukte, wellen nog sympathieën in mij op en blijkt, dat de man die schipbreuk leed op de levenszee, menschelijk is gebleven.

Welke sympathieën wellen er op en hoeveel menschijs blijft er over bij de kennismaking met een indisch-man op een villa in Holland?

Wij hebben uit onze jeugd de heugenis, dat ergens ver weg, in Indië, de barbaren leven, en later is die heugenis vervaagd. Maar wie Ned.-Indië grondig heeft leeren kennen, komt eenmaal tot de meening, dat *nog altijd* Indië de barbaren herbergt en de barbaren vormt, de *blanke* barbaren: de indisch-menschen.

HET INDISCHE TROUWEN EN HET INDISCHE GETROUWD-ZIJN.

*Nessun maggior dolore
Che ricordarsi del tempo felice
Nella miseria.*

*Geen grooter smart in het ongeluk,
dan de herinnering aan een tijd van
geluk.*

DANTE.

The proof of the pudding is the eating.

Het huwelijk — het burgerlijke en het kerkelijke — wordt reeds door velen in Europa beschouwd als een verouderde instelling, als een contract, een contract ter bescherming van de geldelijke belangen der echtgenooten, als een vorm, een conventie.

Daar zijn er, die zich „door den echt laten verbinden” en daarover lachen, zooals de auguren lachten over de dwaasheid van hun waarzeggen, over de domheid van de menigte, die er in geloofde.

Aan den horizon schemert een schijnsel van den Nieuwen Dag, den Dag van het Vrije Leven, zonder prostitutie, dus ook zonder huwelijk.

Ik zal waarlijk het trouwen en het getrouwde leven in Europa niet als een paradijs voorstellen en die positie als een contrast van het trouwen en het getrouwde leven in Indië beschouwen.

In dit geval moet Europa zijn eigen wasch beredderen en ik wil me er hier niet in mengen.

Ik heb nu al het europeesche leven gesteld tegenover 't indische, den europeaan tegenover den indisch-man, de europeesche natuur tegenover de indische.

Sta me toe, dat ik me nu maar heelemaal niet bemoei met het europeesche *huwelijk*.

Ik blijf dit keer aldoor zeilen in den indischen archipel.

Van de jongelui en jonge meisjes die ik in 1879—1880 leerde kennen in Indië, zijn de meesten nu getrouwd en wel getrouwd in Indië.

Kennissen van later zijn ook al langer of korter getrouwd, getrouwd in Indië.

Ik ontmoette zeer vele personen, die reeds vóór mijn komst in 1879 getrouwd waren, getrouwd in Indië.

Ik leerde later personen kennen, ook getrouwd, getrouwd in Indië.

Eenigen trouwden europeesche vrouwen, anderen vrouwen in Indië uit europeesche ouders geboren, sommigen vrouwen met $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$ -inlandsch bloed, enkelen hun njaai's.

De europeesche jonge meisjes trouwden voor het meerendeel met rasgenooten, al waren ze ook indisch-menschen geworden. Maar ik ken er ook die met kleurlingen huwden, natuurlijk kleurlingen met positie of geld.

Het huwelijk van een europeesche vrouw met een inlander is, geloof ik, verboden. Dat valt ten minste uit.

Nuances genoeg, nietwaar?

Ik vergat nog de met den handschoen getrouwden, die in Indië hun vrouw of man (het laatste is hooge uitzondering) wachten uit Europa.

Dat wordt toch ook weldra „trouwen in Indië en getrouwd leven in Indië”.

Hoevele schakeeringen! En hoevele gevolgen!!

Het is me ernst, als ik zeg, dat het getrouwde samenleven van een *europeeschen* man en een *europeesche* vrouw in Indië steun en kracht, moed en troost, opbeuring en zoete berusting, éénheid van denken en voelen *kan* geven, als *beiden* zich bewust zijn, dat zij wandelen in een woestijn van misère.

Eigenlijk is dan het „man en vrouw” vol beteekenis en vol waarheid.

Men leeft niet samen om het lief *enkel*, óók om het leed, het leed dat men *deelt*, — het indische leed.

Als tweelingssterren aan een zwarten hemel schittert zoo'n paar in den donkeren indischen nacht.

En ik ben blij, — blij, want ik zag zoo zelden schittering in de indische duisternis, — dat ik zulke menschen ook heb mogen ontmoeten.

Hun leven van wijding en trouw verzoent me nog wat en ik toom me hier en daar in, bij hetgeen ik te zeggen heb in dit hoofdstuk.

Zelfs in Indië is een mooi harmonisch samenleven van man en vrouw

nog mogelijk, ondanks het ongeluk, de teleurstellingen, de bitterheden, die het onvermijdelijk vergezellen.

Het is onnoodig geworden, nietwaar, nog eens in 't bijzonder te betoogen, dat de uiterst oppervlakkige, wufte lieden met hun banale indische huwelijkes, door het wijzen op *hun* geluk en de reussite van *hun* huwelijk, mijne overtuiging niet kunnen schokken en mijne ervaring omverwerpen.

Hun vreugdetjes en hun smartjes zijn zeepbellen.

Waarlijk voor hen schrijf ik niet.

Mij is het te doen om ziele-aanraking met hen, die zoeken naar de redenen van hun moedeloosheid, hun treurigheid sedert ze in Indië getrouwd zijn; met hen die een angstig voorgevoel hebben van een leed, dat ze gaan lijden door in Indië te trouwen.

Helaas, ik moet vele wonden sondeeren en daarom menigeen pijn doen.

Maar een zuiver beeld geven van die wonden, kan dienen om den toestand klaar voor oogen te hebben.

De meeste europeesche jongelui in Indië trouwen, uit den aard der omstandigheden, met indische meisjes.

De *affectie* echter zit bij de europeesche jongelui; de *consideratie* altijd bij de indische meisjes.

Het fysieke schoon van de indische meisjes affecteert de europeesche jongelui: die meisjes — *berekenen* hun *toekomst-kansen*.

Een indische jonge dame, die in de termen valt voor een huwelijk met een europeaan, ontwikkelt een speciale pruderie tegenover hem, waar ze met een half-bloed jongen desnoods uit spelevaren gaat — mits het maar niet uitkomt in het kamp der volbloed europeanen.

De volbloed jonge man, die haar trouwen wil, is *de conquête*, *de buit*, *het visioen*, *le rêve*, maar niet uit liefde, wel uit calcuul.

En de ouders richten hun dochters zeer behoorlijk daarop af.

Een penchant voor een rasgenoot, halfbloed of creool als hun dochters, wordt bijna altijd als een horreur beschouwd, tenzij hij positie heeft.

Neen, Jetje, Mina, of Louise, dat nooit, maar — trekt bescheiden bekjes tegen europeesche jongelui, die een macht- of geld-positie krijgen zullen of nog beter: reeds hebben.

Spreekt je beste hollandsch tot hen!

Danst met hen een beetje serré, maar vooral zonder één avance te maken.

Licht, licht, met groote-witte-tanden-lach om hun aardigheden, die u allen ontsnappen.

Jelui moogt nog verder gaan. Noemt tijdens het dansen Indië een vervelend land, spreekt van het schoone Holland, al meent gij noch 't een noch 't ander.

Zegt dat gij zoo heel anders en veel ontwikkelder zoudt zijn, wanneer gij in Holland waart geboren, in Holland kondt leven.

Kraait maar raak dat uw indische opvoeding u in den weg staat.

Scheldt op uw ouders, noemt uw moeder een inlandsche vrouw, die nu eenmaal niet beter weet.

En bovenal, walst uitstekend, gracieus, innemend.

Gebruikt je mooie, zwarte limpide oogen en kijkt daarmede eens diep nu en dan en heel eventjes in die van den ridder, den blanken ridder, die u omvat tijdens het walsen.

En later op 't bal, heel laat, als het morgenkrieken begint, blijft onverstoord en altijd even lief, al zien de blanke ridders er ook zweeterig, veromfaaid uit, al hangen hun kleeren en boordjes en al rieken zij naar whisky-soda.

Laat u liefjes brengen naar het rijtuig door uw afgetakelden ridder, staat toe dat hij sentimenteel lonkt en zachte handdrukjes geeft.

Wie weet! wie weet! Morgen! Misschien een declaratie!

En dan ben je een heel baasje, indisch meisje, hé! Dat kan je geuren tegenover je vriendinnetjes. Dan wordt je een europeesche dame!

Maar het kan ook zijn, dat *deze* ridder van gisteravond, gisteren-nacht, niet komt, dat hij het angeltje zag onder uw hengellokaas.

Dan gluurt ge in den namiddag, droomerig-moe nog van al dat dansen, naar den soberen jongen kebon (inlandschen tuinjongen), die zoo naar uw lusten is, die met zijn mooi, slank, lenig, bruin lijf den tuin van het achtererf wiedt. En in uw indisch voelen gaat ge den kebon vergelijken met dien zweeterigen, naar whisky-soda riekenden, ruw-pratenden european, met zijn grove arrogantie, groote voeten, rood gezicht van 't dansen, breed, grof-knokig lijf en — de kebon trekt u meer aan, de kebon, dien gij begrijpt en die u begrijpen zou als....

Maar foei, dat mag toch niet. Ik praat hollandsch en — er zal wel een andere europeesche ridder opdagen op een volgend bal, die me wel vragen zal. Wat nood!

En nu den kebon maar afgesnauwd. Die vuile inlander. Ik heb nog bloed der blanken in me en moet toch zoo'n kebon verachten.

Dan nog maar liever denken aan Willem. Hij is wel een sinjo,

zeggen de blanke ridders, maar zij zijn kasar (grof en plat). Wat kan Willem aardig pantoens zeggen. En hij weet alles wat ik weet. Willem eet roedjak als ik en scheldt op de totoks als ik. Willem kan wat aardig maïn-maïn (spelen).

En ze slaapt in met een vurig verlangen naar Willem.

„Ik kan niet trouwen met Willem, maar ik heb hem toch zoo graag.”

En als Willem een sluip-Willem is en Jetje of Mina of Louise is erg week na zoo'n bal-avond, die geen blanken huwelijksridder bracht, dan kan het zijn dat er teeder en intiem gespeel is tusschen die twee, 's nachts bij of in de mandie-kamer, als pa en ma en de baboe en de kokkie en de jongens slapen.

In de meeste van deze gevallen wordt de natuurlijke virginiteit bewaard, bewaard voor den blanken ridder in spé, maar — demi-vierges zijn kuischer dan zulke indische meisjes.

Nu kan ik die toegenegenheid voor soortgenooten met meer of minder indisch bloed best verklaren en het zou dan ook heel gewoon zijn als indische meisjes toegaven aan het sentiment.

Intusschen weerhoudt de soi-disant europeesche opvoeding, het verkeer in de kringen der blanda's (blanken), de vrees voor de ouders, die van zelf aldoor peinzen over een huwelijk van hun dochter met een europeaan van positie en deze dat altijd voorhouden als de kroon, de zegepraal, weerhoudt dit al het indische meisje, die toegenegenheid vrij en natuurlijk te uiten.

Ook is het besef, dat een huwelijk met een europeaan haar releveert, een krachtig argument dat de juffers steunt in het weerstandbieden aan wat in de bourgeois-romans heet „verleiding”.

Het gevolg is, dat er een gewrongen verhouding ontstaat.

Aan den eenen kant wil het indische meisje haar liefde voor een mannelijken soortgenoot niet ganschelijk onderdrukken, maar aan den anderen kant moet ze, omdat ze bestemd is en zich ook bestemd voelt voor een huwelijk met een totok, zorg dragen dat de intimiteit niet te innig wordt.

Dat scheeve, halve „beminnen” loopt uit op een imitatieliefde, die ik moeilijk nader kan omschrijven.

Ik neem aan, dat vele indische meisjes zoo iets nooit hebben door-gemaakt en dat getrouwde indische vrouwen, als ze dit lezen, niet weten wat ik eigenlijk bedoel.

Maar, al zullen ook tal van ouders met indische dochters mij vloeken en mij van lastertaal willen betichten, ik houd vol, dat de meeste indische meisjes een „hartstocht” kennen of hebben gekend voor een

of meer jonge kleurlingen in verschillende nuances, en soms voor een inlander, al naar gelang hun bloed meer of minder affiniteit heeft tot het bloed der inboorlingen.

En ik houd óók vol, dat de meeste indische meisjes tegen de totoks een instinctmatigen weerzin hebben, dien nòch de opvoeding, nòch het verkeer in kringen van europeanen, nòch het huwelijksleven vermogen weg te nemen.

De latere geestesontwikkeling, het meegaan met de ideeën van den totokschen echtgenoot, zelfs het samenleven met hem in Europa, waar alle invloeden werken om dien weerzin te dooden en een sympathie te doen opleven, brengen geen of weinig verandering in het gevoelen.

„Tjies” (hoe vies), zal een indisch meisje, later de indische vrouw gehuwd met een totok, onwillekeurig zeggen, althans denken in de binnenkamer van haar gemoed, over vele handelingen van den heer gemaal.

Tegen mij vloekende en scheldende ouders! De indische meisjes en vrouwen *hebben hierin gelijk*, ten minste van *hun* standpunt.

Over de gronden van dit gelijk hebben zal ik het hier nu niet hebben.

Ik heb deze beschouwing moeten ontwikkelen om de totoksche jongelui te kunnen wijzen op het gevaarlijke van in Indië te trouwen met een indisch meisje. Ik heb een relief noodig gehad.

En ik gebruik dat woord „gevaarlijk” met opzet.

Ik weet er alles, alles van.

Ik ben langer dan veertig dagen geweest in de woestijn, in de indische woestijn, en satan heeft mij meer dan drie keer verzocht.

Ik heb in Indië een vriend gehad, die Karel van Dooren heet.

Ik zal u zijn trouw-geschiedenis vertellen.

’t Is lang geleden; zijn vrouw is dood en hij leeft stil te Nijmegen van de rente van een klein kapitaaltje. Hij neemt het me niet kwalijk dat ik hem noem in dit boek.

Karel kwam in Indië als een vroolijke hollander. Hij had de H.B.S. bezocht in Holland, eind-examen gedaan en was naar Indië getrokken als employé van een groot handelslichaam.

In Batavia bracht hij een jaar door.

Hij logeerde er in het oude pension „hotel Ernst”, hoek Noordwijk-Molenvliet, eerst in de barakachtige bij-gebouwen, later in het hoofdgebouw, dat zulke hooge kamers had, naar zijn hollandsch begrip. Hij kende immers zoo de lage vertrekjes van Holland, die bovenkamertjes, die insteekjes.

Met een warmte die mij overdreven scheen, kon hij het hebben over de enorm groote, hooge eetzaal, waar 's avonds om acht uur de gasten samen kwamen aan de kolossale etenstafel. Meest allen waren in dienst van den handel, procuratiehouders of employés als hij.

De zaal was mooi verlicht en hij heeft nog steeds herinnering aan het italiaansche strikkwartet, dat drie- of viermaal in de week tijdens het diner speelde.

„Het leek wel als waren wij vorstelijke personen,” beweerde hij en deze indruk, zoo erg door den schijn gegeven, is hem bijgebleven.

Als ik hem te Nijmegen een enkele maal bezoek, begint hij er geregeld over, na het eten, wanneer hij welbehagelijk zijn sigaar rookt.

„Weet je wel, kerel, dat ze altijd „A la Stella Confidente” speelden, elken keer. Nooit speelden zij dat lied met sleur en nooit verveelde het ons.”

Armé italiaansche artisten! Ze woonden in het „glazen paleis” — een ironie natuurlijk — op Molenvliet, in een van de krotten, waarin dat gore, verweerde huis was verdeeld, met hun vieren, om er 's avonds uit te kruipen en te gaan spelen in hotels en later op den avond op feesten of in soldaten-gezelligheidjes.

Ze zullen nu wel dood zijn, echt dood; ik, die ze gekend heb, vond, dat ze eigenlijk al dood waren toen ze speelden te Batavia, om 's avonds laat in hun lijkst van het „glazen paleis” te verdwijnen tot den volgenden avond vroeg.

Als ik zoo nu en dan met Karel van Dooren at in „Ernst”, „bij „Moeder Ernst” zei men in 1879, omdat de kapiteins van de zeilvloot — de hollandsche zeilkapiteins en de hollandsche zeilvloot zijn ter ziele — elke hotelhoudster „moeder” noemden, zooals zij „zoon” werden geheeten door de „moeder”, — als ik zoo 's avonds at met hem en ik hoorde en zag die italianen, leek het me alsof er schimmen wild-woest streken over de violen, schimmen, toevallig verdwaald uit het schoone Italië in een *andere* hel dan een toornende god voor hen had bestemd.

Karel had gauw op met de lui om hem heen en sloot vriendschap zonder zich rekenschap te geven omtrent de zuiverheid van het verbond.

Geen wonder, dat hij spoedig werd binnengehaald en dat hij in korten tijd veel schoone gevoelens omwisselde met platte begeerten.

Karel werd een „getapte” kerel onder de indische vrienden.

Na een jaar werd hij overgeplaatst naar een kleine kustplaats op Java, met een beter tractement en een betere positie.

Hij was langzamerhand aan het verindischen geraakt en de allures van Batavia, voorzoover die het lage privé leven betroffen, kon hij ook aannemen op het kustplaatsje.

In de intimiteiten is Indië inderdaad al een bijzonder uniform land.

Karel bezat goede hoedanigheden, maar hem kleeft de gewone en nog al algemeene fout aan, dat hij zoo gauw de kleur aannam van zijn omgeving, in dit geval, zijn indische omgeving. En dan zijn jeugd, nietwaar? want hij was pas 22 jaar, toen hij in Indië arriveerde.

Op het kustplaatsje woonden maar enkele „families”.

Er was een soosje, meer een onder-onsje, met juist genoeg leden voor een whist- en een omber-tafeltje.

Het soosje gaf nu en dan bals, waarop ook de donkerkleurige dochters mochten verschijnen van de meest obscure klerkjes en ook hun bruine zoons, als ze maar op een miniatuur-baantje mochten bogen.

Het ging dan nog al gezellig toe, vond Karel. En daarin was hij niet heelemaal mis.

Zoolang de indo's niet gehinderd worden door een invasie van totoks, weten ze zich — betrekkelijk — vrij goed te amuseeren en zijn ze goedhartig voor het oogeblik.

De meisjes dansen dolgraag en dansen zeer gemoedelijk en lief, zoolang niet jaloezie of domme hartstocht in 't spel is.

Ze hebben, oppervlakkig, iets naïefs. Als ze in hun kring zijn, komt zelfs een lieve natuurlijkheid boven.

En dan de oostersche charme, die een aparte volupté wekt, vreemd-zoet nawerkend bij een europeaan, als kenanga-geur.

Hoe slank en lenig zijn de lichaampjes; hoe wit de tanden en hoe fijn de voeten en de kleine handen.

Anders, heel anders, dan van de europeesche meisjes, die Karel half en half had leeren kennen in Holland.

En de vormen van het lijf. Hoe vol en rijp.

Er bleef Karel van de kustplaats een gevoel over de jonge indische meisjes bij, dat later beslissend zou werken op zijn toekomst.

Karel werd weer overgeplaatst, nu naar een buitenpost in de Molukken, maar toch een groote stad bij de kustplaats, waar hij geleefd had.

Aan al de indische conventies, die ook vigeerden op den buitenpost in de Molukken, nam Karel dapper deel.

Hij was spoedig commissaris van de soos, lid van een paar comités, in het bestuur van een tooneel-vereeniging, officier van de schutterij.

Zijn chef vond hem „een goed werkmán” en Karel werd al spoedig procuratiehouder, met de toezegging als agent te mogen optreden, wanneer zijn chef met verlof naar Holland ging.

En Karel waaiden trouwplannen aan.

Wat ontzettend veel had hij niet gehoord over het chapiter „trouwen”, aan de kletstafel, onder een whisky-soda met vrienden op de achtergalerij tot 3 uur 's nachts, bij families, in gesprekken met dames, vanzelf getrouwde, immers de bon ton vergt, dat je met ongetrouwde vrouwen *niet* praat daarover.

Een dik officier, zelf getrouwd met een donker-kleurige nonna, zat aan de kletstafel vast te beweren: „Jongen, trouw een vrouw van het land. Een europeesche voelt zich hier in Indië niet thuis, ze wordt ziek, ze kan niet tegen het klimaat, ze gaat „sip” kijken. Niets dan hartzeer, dat zeg ik. Als je een gezonde vrouw wil, aan wie je altijd wat hebt,” — de uitdrukking van den officier is veel erger, maar welvoegelijkheid jegens europeesche dames, die dit boek lezen, verbiedt me ze neer te schrijven en ik benader dus maar, — „een vrouw, die op de hoogte is van de gebruiken van 't land (nu, *dat* geloof ik), en haar indische wereld kent (asjeblijft, vooral de specifiek indische wereld), een vrouw, die een lekkere rijsttafel weet klaar te maken (o! ideaal!) en je goed oppast, als je ziek wordt, neem dan een meisje van 't land, Karel. Dat raad ik je. Ik spreek uit ervaring.”

Een kennis uit den handel beweerde: „Je moest een nonna trouwen, vent, die een tijd in Europa is geweest voor de opvoeding, dat is je ware, dan vereenig je de beschaving met een vrouw, die gezond is in Indië.”

Een praktikus, wat!

Anderen vonden trouwen in Indië onzin, *altijd* onzin, of het nu was met een europeesche vrouw of met een indische nonna of met een in Europa geciviliseerde nonna. Trouwen? *Zij verdomden het.*

Je moet in Indië leven met een njaai, het beste recept, hoor! Je zegt haar van te voren dat je geen gemaal wil hebben met kinderen, anders jaag-je haar en het kind het bosch in. Dan past ze wel op.” (Of anders de doekoen, wier hulp de onder ban staande njaai inroept).

Dit verheven plan ondersteunde een der aanzittenden met den uitroep: „Juist zoo, ik bevind me daar best bij.”

En een van de kletstafel-heeren, die niet getrouwd was met een europeesche, niet met een nonna zonder of met beschaving, die ook geen njaai had, bekrachtigde al deze respectabele adviezen met den

afdoener: „Jelui hebben allemaal gelijk: een mensch is geen puthaak. Spada, kassi pait lagi. (Jongen, nog een bittertje“).

De puthaak-man werd bijster geestig gevonden.

* * *

Doortje, de 18-jarige dochter van den pas aangekomen assistent-resident en diens eegade, werd dadelijk op den buitenpost een charmant meisje gevonden: door de vriendinnetjes, die ze heel spoedig kreeg, door de families, door de ongetrouwde luitenants en door de jongelui van den handel.

Doortje was een paar jaar geweest te Batavia op een prima jongedameskostschool, „waar de laatste hand was gelegd aan haar educatie“.

Een coupeuse spreekt ook van de laatste hand leggen aan een costuum, als er nog wat lintjes, strikjes en knoopen worden opgebracht.

Haar mama, een nonna, die de opvoedingsretouches had moeten missen in haar jeugd, omdat er toen nog geen fijne kostscholen waren in Indië, drukte dat anders uit, dat verblijf van dochterlief op de school te Batavia.

Ze was zoo open om te zeggen tot de oudere getrouwde dames op een intieme receptie: „Mijn man, ik zeg tot hem, Door nooit krijg totokschen man, als Door niet op Batavia leert beetje adat blanda (europeesche manieren)“.

Nu leefden er op den buitenpost geen jonge meisjes die twee jaar waren geweest op de kostschool te Batavia en zuiver europeesche meisjes waren er heelemaal niet.

Zoo'n bataviaasch kostschool-cachet miste zelfs de dochter van den resident, maar zij was getrouwd en stond dus buiten concurrentie.

Vóór Doortje kwam, was Trees M. de favorite, maar dat zou nu wel spoedig uit zijn, voelde Trees zelve, en daarom was Trees alvast gebeten op Doortje.

Met strategisch talent maakte Doortje van haar voordeelige stellingen gebruik, want Doortje was niet dom en ook niet eenvoudig en waarachtig niet een viooltje onder de indische zonnebloemen; ze had ook nooit een viooltje gezien en ze zou gegrinnikt hebben met haar witte-tanden-lach als een blanke ridder op een bal haar uit leugenachtige courtoisie een viooltje had genoemd.

In Indië zijn de huwelijksmarkten: de bals en de pic-nics.

Ik moet tot mijn spijt zeggen, dat bijna al mijn kennissen, die in

Indië getrouwd zijn, hun vrouw op zulke gelegenheden hebben leeren kennen. Dat ligt misschien aan mij of aan mijn kennissen. En op zich zelf is dat nu zoo heel erg niet. Maar zonder beteekenis is 't ook niet.

Doortje werd weldra een „balkoningin” en de pic-nics, vóór haar komst tot een, hoogstens twee in de maand beperkt, werden nu haast elken Zondag gehouden.

Dora paste prachtig in haar buitenpost-omgeving.

In Indië geboren, uit een europeeschen vader en een moeder, die dicht stond bij het ras van de inboorlingen, bezat Dora al de attractie van een indische beauty: lang, dik, golvend, zwart haar, limpide, donkere oogen, soepel lijf en haar gelaatskleur was zacht-donker, was „ietam manis”, een teint dat in Indië de poëzie bezit van het lylie-blank der schoonheden in Europa.

En toch.... Dora was geen bride of Abydos; alles behalve.

Dora was een echte indische nonna, maar haar karakter, haar innerlijk, haar denken en voelen werden bedekt onder de trucjes der zoogenaamde beschaving en onder de sterk-geurende bloemen van haar schoon van jong, indisch meisje.

Naar haar aard hoorde Dora in de kampong, waar ze, zelf zich „senang”-voelende, een sinjo-klerkje gelukkig had kunnen maken.

Doch Dora was gebracht in de totoksche maatschappij en haar vader had een hoogen rang en zij moest trouwen met een „blanda kaya” — een rijken blanke.

* * *

Toen Karel eenige keeren met Dora had gedanst, kregen zijn trouwplannen vorm.

Hij sloeg geen receptie van papa, den assistent-resident, over en werd — altijd met een paar andere jongelui en eenige jonge dames — nog al eens ten eten gevraagd.

In den na-avond speelde het kringetje der ongetrouwen spelletjes: zwarte-pieten, protokollen, kleuren of een dergelijk insipide amusement.

Ik heb in mijn meest zorgelooze periodes in Indië nooit van harte aan dit fratsenvertoon meegedaan. Toen ik ging denken, heb ik altijd moeten lachen om die „spelletjes” in de-n-Oost.

„De jeugd moet zich onschuldig amuseeren,” denken of zeggen de ouders en dat maxime komen de jongelui, o! zoo lief na, als ze ten eten zijn gevraagd en in den na-avond de jonge dames moeten bezighouden.

Je ziet dan een paar tweede luitenants, eenige heeren van den handel, bezig met dat zouteloze gedoe en de jonge meisjes toonen een schik, een schik!

Als er hard gelachen wordt, komt papa even kijken, van zijn ombertafel omringd met volle en leege whisky-soda-tumblers. „'t Kon eens wat te bont gemaakt worden; 't kon eens te schuin toegaan.”

Geen nood, brave heer, het protokol had de volgende vreemde combinatie gebaard: „de blauwe maan eet kodoks” (groote kikvorschen). Ga maar weer gerust naar je ombertafel, oude heer; het zaakje marcheert en Karel is doodelijk van Dora. Wees gerust, meneer de assistent-resident.

Met zulke „spelletjes”, of beter, met zulk onecht spel, met zulk valsch bedrijf, onderhouden zich jonge personen, wier geest en lichaam niet daarvoor passen.

Die luitenants en die heeren van den handel gaan na afloop van 't feestje, waarop zoo uitbundig gelachen werd om de blauwe maan, die kodoks eet, op de soos nog eens napret houden en zich onderling ridicul maken over hun gewilde naïveteiten. Nog later bewandelen ze banen van mannelijk realisme, waarbij de *nachtelijke* maan hen leidt misschien, maar ze grinniken niet over een blauwe maan, die kodoks eet. Ze zijn *dan* te ernstig om te lachen over zulke flauweteiten.

En die jonge dames met vormen als van volwassen vrouwen, denken ook hun deel.

Ze *weten* heel goed wat de heeren gaan doen na het onschuldige avondfeestje. Ze *weten* ook heel goed, dat die heertjes comediespel spelen met hun naïef deelnemen aan laf vermaak.

Niemand van de executanten gelooft in de Watteau-schilderij van het feest: witte lammetjes met krul-vachtjes aan rose en lichtblauwe lintjes geleid door bedeesd kijkende juffers en een fluitspelende herders-knaap onder een boom.

Maar men heeft er toch zoo wat van willen maken én de dames én de heeren. Een water-en-melk-achtig pretje.

Doortje had zangles genomen op de kostschool.

Ze moest gewoonlijk wat voorzingen op een van die avondpartijtjes.

Dora bezat geen stem, geen voordracht, geen uitdrukking — maar op grond van het rampzalig kostschool-onderricht kon ze tóch zingen.

Niemand en zij zelf in de eerste plaats niet, wist welke stem ze had.

In de lage tonen loeide ze brullerig — een zware altstem hé, be-

weerden enkelen — en in de hooge tonen piepte ze schraal — een fijn sopraantje, waagde een dame van de plaats te zeggen tot mama, die knikte.

Bij preferentie zong ze „die Asra” van Heine, compositie van Rubinstein.

Ze begreep er geen snars van. Duitsch verstond ze niet en de uitspraak van de woorden was haar ingepompt; van het lied had ze dezelfde notie als haar baboe en de sfinx is haar minder raadselachtig geweest dan de muziek.

Maar dat deert niet.

Dora zong „die Asra” van Heine, compositie van Rubinstein.

En altijd een daverend applaus van de jongelui.

Karel ging zich verbeelden, dat Dora toch wel gevoel moest hebben voor muziek.

Ja, Karel, dat had ze misschien voor een pantoen-wijsje, voor een ambonsch liedje, maar voor europeesche muziek had ze het absoluut niet. En dat is haar niet kwalijk te nemen, dat is eigenlijk het heel natuurlijke.

Maar wel is het een schreeuwende paskwil, wanneer nonna's als Dora zich gaan verbeelden, dat ze europeesche muziek begripen.

Toen er weer eens een bal was geweest en Karel als een „blanke ridder” druk gedanst had met Dora en hij haar op de traditioneele wijze naar 't rijtuig had gebracht, werd den volgenden dag een engagement publiek.

Karel en Dora waren verloofd.

De papa van Dora had de overtuiging gekregen, dat Karel een goede positie bekleedde, waaraan veel promotie verbonden was en door privé informaties was hij te weten gekomen dat Karels ouders tamelijk bemiddelde lieden in Holland waren, zoodat er zelfs nog eens te erven zou vallen.

Dora's mama was uitgelaten lekker met den buit: een „laki blanda” voor haar kind.

Bij Dora was de bovendrijvende gedachte: ik hoop, dat Louise en vooral die lamme Trees erg jaloersch zullen zijn. Karel was voor haar de man, die haar getrouwde vrouw zou maken en getrouwde vrouw wilde zij nu eenmaal zijn, liefst door een totok, omdat dit de oogen uitsteekt van andere meisjes, die met een sinjo moeten trouwen.

De voorkeur had dus wel degelijk een totok, maar of hij nu Karel van Dooren heette of Willem Zoo of Jan Zus, dat kwam er niet veel op aan.

Alleen geen totok met een roode snor en geel of rossig hoofdhaar. Dat was een caprice van haar. Zulke totoks vond ze afschuwelijk leelijk. Dan nog maar liever een grijze, oude totok.

Maar Karel had een donkere snor en donkerbruin hoofdhaar.

Ze had die antipathie tegen rood of rossig haar gemeen met inlandsche vrouwen. Ik ken een streek in Indië, waar inlandsche vrouwen leven, die vreezen door intiem verkeer met rosharige europeanen, een anak babi, — een biggetje te zullen baren.

Er was natuurlijk in Dora ook iets dat haar dreef naar een manbezit en wat men aanziet voor „liefde”.

Het ware echter dwaasheid hieraan het woord „illusie” of het woord „ideaal” te verbinden. Voor Dora was Karel geen illusie en geen ideaal.

Al haar hartstocht had eens opgevlamd, haar hartstocht van vurig indisch meisje, voor een tweeden luitenant, ook een halfbloed als zij.

Het brandde gloeiend in haar en voor dien man had ze alles gegeven.

Maar papa had bij den militairen commandant weten te bewerken, dat de luitenant werd overgeplaatst. Trouwen met een tweeden luitenant ging niet en omdat de jongelui van elkaar hielden „had-je misschien rare dingen gezien,” fluisterde papa zijn intiemsten ombervriend toe, toen de overplaatsing achter den rug was.

Er waren indertijd nogal scènes geweest tusschen papa, mama en Dora. Mama had dikwijls gehuild en een oogenblik vergetend, dat Dora deel moest gaan uitmaken van het kamp der totoks, had ze gezegd, uit een gevoel, dat haar indische moederhart eer aandeed: „kassian, Door tjinta betoel sama dia” — kassian, Door heeft hem *echt* lief.

Ik wil me nu niet te zeer verdiepen in de kwestie over de opvattingen van liefde en over hare idealen bij europeanen en bij indische volkeren.

Mit der Liebe ist's ein eignes Ding,
Was den Einen beinah' bringt um,
Ist für den Anderen ein Gaudium!

wordt gezongen in de operette Rikiki.

Dat is zeker, de liefde van een halfbloed meisje in Indië is een héél, héél ander ding dan de liefde van een europeesch jongmenschen.

Het verschil is enorm, maar daarom hebben wij niet het recht de liefde van de eene minderwaardig te schatten bij de liefde van den ander.

Ze hebben beiden hun oorzaken, beiden hun recht van bestaan.

Maar begripen zullen die twee elkaar nooit, nooit.

Karels liefde voor Dora was een kristallisatie.¹⁾

Dom, maar waar. Dom, maar anders was er geen kristallisatie gekomen.

Dora's lichamelijk schoon had hem eerst bevangen. Hare vormen waren inderdaad prachtig; rijpend en daarom niet meisjesachtig, maar daarom ook niet vrouwelijk vol.

Karel vond haar „makellos" schoon. Hij kon geen fout ontdekken. Haar oogen, wenkbrauwen, dik golvend haar, armen, voeten, handen. Haar zacht bruin teint aanbad hij.

Wat zulk een gebruiide huid betreft — in een land waar bij vele gelegenheden meer van de huid bloot komt dan gezicht en handen, gaat men sympathiseeren met die nuance. Het europeesche blank lijkt er een degeneratie-kleur bij, haast een dooden-kleur.

In de natuur schreeuwt de blanke huid van den europeaan.

Ze hoort thuis in de salons, in de boudoirs.

Blank is ten opzichte van huid een civilisatie-kleur.

Zie in Indië maar eens europeanen zwemmen en inlanders. Hoe dood dat vale van de europeesche huid; hoe warm het bruin van de inlandsche.

De natuurlijke kleur van den mensch *moet* bruin in verschillende nuances geweest zijn, moet bruin geweest zijn, toen hij nog woonde in de wouden en liep over de velden en baadde in de stroomen, toen hij gekleed ging in vachten van wilde beesten.

Wanneer ik naakte europeanen zag in de indische natuur, kreeg ik altijd reminiscence aan celeri in een restauratie van Parijs of dacht ik aan asperges, ongelukkige groenten, die buiten zonnelicht zijn gehouden als de blanke huid der europeanen.

Karels bewondering voor de fysiek-schoone Dora sloeg over op het persoonkje van Dora, sloeg over op haar hoedanigheden.

Karel ving aan *westersch* lief te hebben.

Hij zag in Dora deugden, die ze niet had en haar ondeugden werden hem deugden.

Maar zóó sterk was de kristallisatie niet of Karel merkte dat Dora, als hij 's avonds bij maanlicht met haar wandelde onder de klapperboomen, als hij „vrijde" met haar, als hij schwärmde over de liefde of hij haar eenige wondere liefde-gedichten van Heine zei, dat Dora dan — *niet* meeinging en angstvallig, in zijn liefdesvuur, den afstand van den haard waaruit dit vuur voortkwam, bewaarde.

¹⁾ „Kristallisatie" — lees Stendhal's „de l'Amour".

Ze kuste hem, omdat dit zoo hoort als je geëngageerd bent. Maar ze kuste hem niet warm en niet met de Hingebung van een geliefde.

En een beetje onstuimig gekus van Karel maakte haar kriegel.

„Neen, och neen,” weerde ze hem af, blij als hij maar ophield.

De klank van dit „neen” is uniek en enkel bekend bij hen, die nonna's hebben „neen” hooren zeggen in zoo'n positie.

Nu wete men wel, dat ik, op mijn jaren, al dat onstuimig gezoen van een geëngageerd paar niet graag zie. Ik zeg dan bijna met Dora „tjies”, maar om heel andere redenen. Ik mag die motieven hier niet ontwikkelen. Geloof echter dat ze hemelsbreed verschillen van die van Dora.

Maar Karel had nog jong bloed en zocht bevrediging in veel kussen.

Dora kon nijdig uitvallen wanneer Karel haar aan zich drukte met den arm om haar geslagen. „Nog niet getrouwd, hoor! wachten,” was haar poëtisch antwoord van bruid, bij elk epanchement van Karel.

Karel vond dat een bewijs van Doortje's — kuischheid! Bravo, Karel!

Dat het eigenlijk bij Dora fijne berekening was, kwam niet bij hem op.

Het machtwoord „blon kawin” (nog niet getrouwd) was hem onbekend.

Eerst het briefje, lieve jongen.

Als een echte westerling vond Karel in de omringende natuur beelden voor zijn liefde. Bracht hij de natuur in verband met hun liefde, dan dacht Doortje dat hij „stenga maboq” (half dronken) was, door de bittertjes van den vooravond.

Wanneer Dora tingka's — een soort indische grillen — had, bekoelde zij haar humeur op de toekan mendjahit — inlandsche naaister, verkort djait — wie zij dan ettelijke schoppen gaf als deze haar hielp kleeden.

Een avond kwam Karel en de djait deed erg stuursch tegen Dora, die haar 's middags een schop tegen de wang had toegediend, toen de djait bukte, om wat op te rapen.

De djait dorst dien avond te zeggen, terwijl ze van de galerij liep: „nonna soeda djahat sekali” — de juffrouw is zeer valsch geweest —, en Dora had — Karel was er — haar desondanks lief aangehaald en haar een oude sarong geschonken.

Karel zag nu eens zelf welk een „hati manis” — lief hart — zij had. Zij Dora, vergold kwaad met goed, kwaad van een bediende.

Karel moest eens weten!!

Als Karel 's avonds laat thuis kwam van zijn „meisje" en nog een uurtje onder een whisky-soda bleef nadroomen in zijn luierstoel op de achtergalerij, kwamen, ondanks hem zelf, schrijnende gedachten op, een enkelen keer.

Zeker, Dora was bijzonder lief. Ze zou een goed vrouwtje worden, *zijn* goed vrouwtje. En hoe hartelijk waren niet altijd schoonpapa en schoonmama in spé. En de menschen bleken gulle belangstelling te toonen in het jonge paar, dat weldra trouwen ging.

Engagementen duren in Indië gemeenlijk heel kort. Drie maanden zoowat is de termijn. Karel was reeds twee maanden geëngageerd.

„'t Is alleen maar jammer, dat Dora nog zoo weinig van mijn liefde en zoo niets van mijn persoon begrijpt," ontsnapte Karel eensklaps, toen hij op een van die avonden zijn tweede whisky-soda vóór zich zag paretlen.

En onwillekeurig ging hij door op dat idee.

„Hoe zou dat komen? Zou een indisch meisje anders liefde voelen dan een europeaan? Want lief heeft ze me toch, dat weet ik zeker."

Hij dorst niet aan onbevangen maagdelijkheid de teruggetrokkenheid van Dora toe te schrijven en schuchterheid kon hij het niet noemen.

En hij vond een oogenblik, door de kristallisatie heen, dat Dora een eigen leven er op nahield, welks terreinen hij niet mocht betreden.

Maar toen de tweede whisky-soda op was en Karel doorging met droomen, zag hij Dora in al haar jong indisch schoon, zooals zij 's morgens gestaan had op de voorgalerij, terwijl hij haar even vóór het naar kantoor gaan kwam begroeten.

Ze had hem een roos geschonken, door haar zelf geplukt, en wat stond ze lief kushandjes te geven, toen hij al bij 't hek van het voorerf was en in zijn dos-à-dos wilde stappen.

Die kleine, fijne handjes en die teere polsjes van zoo'n snoezig meisje, met schoonen boezem, die te vol leek voor de tengere armen, met expressief gezicht, dat te volwassen-vrouwelijk scheen voor de smalle knieën en het stengel-lijfe.

Hoe charmant is ze toch met haar limpide oogen, mooie tanden en fijne figuur. En dan haar lieve lach.

Enfin, Karel sliep verliefd in.

Karel wist anders wel, dat Dora magere beenen had. Eens op een pic-nic, bij het baden in een kalietje, was het gebeurd, dat Karel toevallig Dora's beenen zag en hij had zich toen verbaasd over het gemis aan kuifen.

Het is een feit, dat de beenen van vele indische vrouwen, zoolang de bezitsters er van niet gaan lijden aan een vetziekte, lijken op stokken.

Er zit geen teekening in. Schilders en beeldhouwers zouden verlegen staan met zulke modellen, als ze een been-studie beoogden.

Mars, de fransche teekenaar, dien men in Indië zoo bewondert, zou voor zijn schetsen van badplaats-demimondaines, van indische jonge vrouwen enkel het bovenlijf kunnen gebruiken.

Ik weid wat uit over de fysieke bekoorlijkheden van indische schoonen (en over verborgen non-appas), omdat ik heb gemerkt in mijn twaalf indische jaren, dat een europeaan, die er trouwt met een indisch meisje, bijna alleen daarvoor oog heeft.

In Europa hoort men dikwijls: „ze is niet mooi, maar ze is lief of flink of sterk; ze is gezond of cordaat of verstandig.” In Indië is de kwestie enkel: ze is een mooie meid of ze is het niet.

Een Grobian in Indië bezigt vanzelf weer het woord „lekker.”

* * *

Karel en Dora trouwden.

Daar was een massa geur op den buitenpost. Dat is klaar.

De bataillonsmuziek was gehuurd op het bal, dat de assistent-resident gaf ter eere van het jonge paar; het huis en voorerf waren vol vlaggen en groen gemaakt.

De majoor-chinees had zijn prachtige clarence met vier witte paarden afgestaan om als trouw-ekipage te dienen. De majoor-chinees had weliswaar zijn miljoenen verdiend met opium-smokkelen en met geknoei door koffie-transporten; ook bracht elk jaar zijn klein koffielandje, gelegen vlak bij de gouvernements-koffielanden, prachtige oogsten op, al hadden anderen totalen misoogst —, maar in de-n-Oost is dat een mérite, een distinctie, en wordt men daardoor majoor-chinees, wordt men gevraagd op de huwelijkspartij van de oudste dochter van den ass.-resident; — 's lands wijs, 's lands eer!

Voor een honderdste deel van de gepleegde schurkerijen zou deze Chinees de la haute finance, in zijn eigen land, hoofd en handen hebben moeten steken in een blok met drie gaten (cangue), pasklaar voor dat hoofd en die handen en had hij als dief mogen rondloopen in de stad, waar hij als *koelie* gewoond had.

Laat me eens even dat beeld van dien majoor-chinees vasthouden. Hij was een vuile, vieze kerel, twee keer gemeen gefailleerd —;

een keer betrapt op smokkelen, wat gesust was door den resident, — die binnen een jaar repatrieerde met de noodige contanten, na een vendutie gemaakt te hebben van f20.000.— (waarde meubilair f3000.—); zelfs eens beschuldigd van verkrachting van jonge inlandsche meisjes, onvervolgbaar in Indië met een beetje beleid.

Maar de vuilik had duizend zak rijst cadeau gedaan voor een of andere ramp in de-n-Oost.

De verregaande corruptie van Ned.-Indië blijkt wel daaruit dat zoo'n sinjeur gecajoleerd werd, eerelid was van een societeit!!!, dat in zijn gestolen rijtuig en paarden jonge paren naar de secretarie reden om getrouwd te worden.

Er zijn zelfs majoor-chineezzen geweest, die 's avonds keken naar sterren door reuzentelescopen. Ze gingen dan ook bij de domme gemeente door voor astronomen. Wat een blague!

Als ik dergelijke Chineezzen-visioenen krijg, dan vraag ik me af of het maar niet beter was dat Nederland geen koloniën had.

Naast de majoor-chineezzen komen de kapitein-chineezzen en de luitenant-chineezzen, tegenwoordig bij voorkeur gekozen uit de bende der vuile-accorden-chineezzen. Hoeveel niet-gefailleerde of niet-geaccordeerde Chineezzen zijn hoofden hunner natie, Regeering?

En als ik droom van de chinesche kamp en van het geknoei en het gescharrel, daar bedreven door de Chineezzen en de Europeanen vice versa, dan rijst voor me op dat magistrale Multatuli-woord: „stik in koffie en verdwijnt!” en ben ik geneigd uit te roepen: „stikt jelui daar in Indië in jelui Chineezzen en verdwijnt!”

Ach! Waarom is Multatuli bevangen gebleven door dat domme denkbeeld om gouverneur-generaal van Ned.-Indië te worden.

Hij was de man, die de vunzigheden van het Chineezzen-geknoui had kunnen blootleggen en zooveel ander geknoui, waarvan de Max Havelaar niet gewaagt, hij, met zijn vuur-pen.

Maar deze schrijver van 1860 droomde nog van eer-herstel, eer-herstel in Indië. God-bewaar-me. Das war der dümmste von seinen dummen Streichen!!

Eer-herstel in het Indië van 1860, waar nog in 1895—1897 ontzettend geknoui is door opium-chineezzen te Riouw en te Batavia, door boomambtenaren te Tandjong-Priok, à la barbe van leden van den raad van Indië, die trouwens zelf, hochfein, scharrelden in mijn-waarden van Noord-Celebes.

Noemt maar eens eenige namen, ingewijden!

Het Europeanen-dom in Ned.-Indië is één geldkliek en daarom gaat de pan in smoking en lakschoenen op diners van Chineezers, wier dochters of zoons trouwen. Pack und Pack gesellt sich!

De Chinees zorgt voor dansmeiden en de kooplui en de ambtenaren tandakken hard mee in *zoo'n* entourage!

Bravo, resultaten van het leven in Ned.-Indië, bravo!

Het gaat een mooi gangetje!

Ik heb in Europa heel wat low life bijgewoond, maar zoo iets als een tandak-partij bij een schoelje van een majoor-chinees of kapitein-chinees, waaraan de meeste, door champagne aangeschoten indische notabelen deelnemen, is de comble! De Nes wordt een gewijd oord! En Indië is een hel!

Quod erat demonstrandum!

„De patsers vormen één onafzienbaren optocht” — ja, ik heb tòch waarheid gesproken in den aanhef van dit boek.

„Samonja toewan-toewan soeda maboq (alle heeren waren dronken)”, is het antwoord van den Chinees, als den volgenden dag een rasgenoot vraagt of de tandak-fuif nogal geslaagd te noemen was.

Hebt gij, indische lezer, zoo'n partijtje van een tandak-fuif wel eens zien thuiskomen? — Als het thuiskwam.

Een mooie studie over la bête humaine, hé?

Karel en Dora trouwden.

Een traditioneel huwelijksreisje bleef uit. De buitenpost bood geen lieflijk oord in de nabijheid.

De getrouwden trokken zich tijdens het feest terug in hun nieuwe woning, een huurhuis van een Chinees.

Hij bleef 3, zij 6 dagen onzichtbaar.

Schoon symbool van het trouwen. Het paar eklipseert. Een der mooie levensmomenten — het kan er allicht een zijn — voltooit men stiekem.

Karel was een paar maanden getrouwd, en zooals op een dooi-dag de rijp valt van de takken, vielen bij hem de liefde-kristallen.

Hij begon langzaam het net te ontwarren dat om zijn hoofd was geslagen.

Hij kreeg het bewijs, dat Dora meesterlijk kon *veinzen*.

Veinzen tegenover Europeanen is inderdaad een kunst, waarin indische vrouwen volleerd zijn.

Hun situatie brengt dat mee en ik kan alles begrijpen, maar met

dat al is een persoon, die veinst, fijn, sluw veinst, te veroordeelen, al gelden in dit geval ook verzachtende omstandigheden.

Ondanks al het europeesch verguldsel, dat dik op Dora's manieren en uitingen was gelegd, bleef zij, voor zichzelf, omtrent menig punt inlandsche begrippen aanhangen.

Dat is an und für sich, zeer verklaarbaar en vergeeflijk.

Hoe vrij, hoe filosofisch, hoe hoog wij ook denken, daar steekt in ons allen, soms in één hoekje van ons hart, een bijgeloof uit onze jeugd, dat we niet willen, niet *kunnen* loslaten.

Wij zijn allen in onze jeugd in kringen geplaatst geweest, die voor altijd onzen vrijen vleugelslag naar het pure rein van den heelal-hemel bemoeilijken.

De spoken, in wie wij geloofden in onze kinderjaren, vervolgen ons overal en voortdurend tot aan het graf.

Hoeveel ruim-denkenenden kunnen volkomen afstand doen van hun bijbelgod of hun maagd Maria, al bezigen ze nog zooveel foefjes?

Hoeveel vrijdenkers kunnen domme conventies van het ouderlijk huis afleggen?

En om ons groot te houden in de kringen van het intellect, *veinzen* wij, Europeanen, ook.

En daarom veinzen nonna's, die in europeesche kringen moeten leven in Indië, eveneens.

Dora, als indisch kind, had nu eenmaal één veneratie voor de doekoen (inlandsche dokteres, van alle markten thuis), die steeds door haar moeder was geraadpleegd, over alles wat in verband stond met intiem vrouwenleven.

Toen Dora pas getrouwd was, kwam die doekoen herhaaldelijk haar bezoeken, tot ergernis van Karel, die Dora overredend en beredeneerd verklaarde, dat een doekoen met een kwakzalver te vergelijken is, die bovendien onrust en strijd brengt in menig huisgezin, door haar onzinnige praatjes en adviezen.

Dora, die zag hoezeer Karel de doekoen hinderde en die de nauwmerkbare klein-achting van Karel voor haar, Dora, daardoor, zéér goed merkte, beloofde Karel voortaan niets meer met die „akelige” doekoen te maken te willen hebben.

Ze wist heel goed, dat een europeesche dokter een wetenschappelijk man is en vond het wat lief van Karel, dat hij haar trachtte te verbeteren.

Want ze hield o! zoo veel van haar Karel.

En het geschiedde, dat Karel geen doekoen meer zag verschijnen.

„Toch vreemd, dat Dora zoo ingewijd is,” zei Karel dikwijls tot zichzelf. Hij bedoelde ingewijd in zekere intieme dingen, die niet te zeggen zijn in een boek.

Nu, Karel had genoeg meegemaakt van dat indische leven om niet een beetje argwaan te koesteren, maar achting voor Dora dwong hem, de gedachte dat de doekoen kwam, van zich af te zetten.

Nu wilde het zijn dat Karel een middagkoorts kreeg en in plaats van om 6 uur, reeds om 2 uur, dadelijk na de rijsttafel op kantoor gebruikt, huiswaarts reed met een huur-dos-à-dos.

Bij het binnenrijden van zijn voorerf zag hij, langs den muur van zijn huis, door de poort van het achtererf, haastig verdwijnen een inlandsche vrouw.... de doekoen. Karel had uitstekende oogen.

En zóó dom was hij niet of hij kon narekenen dat de weg van de keuken naar de achterpoort juist kon worden afgelegd, wanneer een rijtuig, in zicht komend van zijn woning, het voorerf oprijdt.

En het feit, dat Dora hem op de binnengalerij tegemoet liep — waarom sliep ze niet? — en dus klaarblijkelijk van de keuken of het achtererf kwam, toen ze hem zag aanrijden, versterkte hem in de overtuiging, dat er in de dapor (keuken) een séance was geweest tusschen Dora en de doekoen.

Maar Karel had zware koorts en Dora stonden de tranen in de oogen, toen ze zag dat Karel ziek was.

Ze was dadelijk verpleegster, hielp Karel naar bed, zorgde voor kinine en kaldoe (kippenbouillon) en vertroetelde haar mannetje teederlijk.

Karel zei enkel: „Ik dacht, Dora, dat je al sliep,” (na de rijsttafel om 1 uur gaan de indische dames siësta houden), en Dora zei: „Ik wou juist gaan toen je opreedt; het kokki heeft me opgehouden, we spraken over den pudding voor van avond.”

Karel voelde zich te ellendig om meer te spreken.

’s Avonds kwam de dokter en deze constateerde een hooge temperatuur. „Uw man heeft zware koorts, mevrouw. Maar u zult wel goed voor hem zorgen. Laat hem flink transpireeren en geef hem geregeld het recept.”

Als ziekeverpleegster toonde Dora zich in een nieuwe rol.

Ze was één attentie voor den zieke; ze sloofde zich uit, behandelde Karel met alle denkbare kleine zorgen. Éen waakzaamheid, één troost. Niets was haar te zwaar.

En Karel voelde zich verteederd en toen hij beter werd, beter was, dankte hij Dora zijn herstel, zeide hij.

Zeker, indische vrouwen zijn onvergelykelijke ziekeverpleegsters. Geen europeesche vrouw zal 't hun verbeteren.

Maar toch liet Dora 's avonds, toen Karel erg ziek was, stilletjes door de djait de doekoen ontbieden in de keuken, en sloop ze, als Karel in diepen slaap was, even weg, om gauw van de doekoen het vervolg te vernemen van het verhaal, 's middags zoo abrupt verstoord, een obsceen verhaal over wat een vrouw moet doen als ze haar man dol en blind verliefd wil maken op haar.

Toen Karel, weer geheel hersteld, een avond zat te keuvelen met zijn Dora, waagde hij het te vragen: „Maar was die vrouw van toen heusch de doekoen niet?” Karel wist *zeker* dat hij de doekoen door de poort van het achtererf had zien verdwijnen.

Dora werd boos en begon te huilen en te weeklagen. „Geloof je dan je Doortje niet meer en heb ik je niet beloofd, dat het wijf zou wegblijven?” Ziende dat Karel kalm bleef, sloeg ze over in haar moedertaal en zittende op een van Karels beenen, gestrekt over de uitloopers van de krossi malas, barstte zij uit: „saja brani soempa (ik kan er op zweren dat de doekoen niet hier was)”.

Toen begreep Karel dat zijn vrouw het ver had gebracht in het veinzen.

Dora moest bevallen. Ze was enkel onder behandeling van den europeeschen geneesheer. Er viel geen spoor van een doekoen te ontdekken. Maar Dora had een ergen wrok te verkroppen; ze verkoos natuurlijk de inlandsche doekoen-hulp vóór en bij het bevallen. Toch liet ze zich alles, wat de europeesche dokter voorschreef en deed, heel lief aanleunen.

Dora beviel van een meisje, heel voorspoedig. Indische vrouwen gaat het bevallen gewoonlijk vlot af.

Dora had heimelijk order gegeven dat er lichtjes zouden branden in een van de bijgebouwen, in de kamer van de djait. Een inlandsch bijgeloof.

En de baboe werd zeer bedektelijk tusschenpersoon bij het inwinnen van raadgevingen van de doekoen.

Karel was al eenige jaren getrouwd.

Hun kind groeide flink op. Het stond van zelf onder akals (streken) van de baboes, wier *heilzame*?? invloed op kinderen van de geboorte

af tot de puberteit — en daarna nog, in Indië algemeen bekend is. Dora solde met de baboes mede. Ze had zelf nooit anders gezien. En eenig begrip van verstandig opvoeden was haar vreemd.

Karel was te oppervlakkig om het een ernstige levenstaak te beschouwen, een kind vrij en onbewust-mooi te laten opgroeien.

Hij mopperde, als alle europeesche vaders in Indië, over die ellendige baboes, maar zijn zaken van 9 uur 's morgens tot 6 uur 's avonds en zijn bij-baantjes en uitgaanderijen en recepties lieten hem geen tijd eigenlijk iets, zij het een sikkepitje, te doen voor de moreele opvoeding van zijn kind. Hij bepaalde er zich toe, Dora nu en dan eens te verwijten, dat ze een echte „nonna" maakte van hun dochttertje.

Het wicht zat inderdaad vol tingkas. Het sloeg de baboes pardoes in 't gezicht, hilde krijschend en met gemeen-schelle gillen als 't zijn zin niet kreeg.

De europeesche vaders van zulke indische kinderen hoef ik verder niets te zeggen en de personen, die in de nabijheid komen, heb ik ook niet verder in te lichten.

Karel en Dora leefden geen mooi leven van geestes-gemeenschap.

Het huwelijk was eigenlijk een ongelukkig huwelijk, al merkten de receptie- en na-avond-gasten er niets van.

Dat spreekt trouwens. Ook in Indië verstaan gehuwden al de goochel-toeren om hun wederzijdschen afkeer of wederzijdsche onverschilligheid om te zetten voor de wereld in lieverigheid.

Karel had genoeg van Dora. En Dora vond Karel onuitstaanbaar.

Ze hadden elkander noodig voor het leven der maatschappelijke gebruiken en zooals dat altijd gaat bij zulk een verhouding: „they made the best of it".

Hun leven werd het echte indische „sjok, sjok-leven".

Samen hadden ze hun recepties, hun partijtjes, hun rijtoertjes bij maanlicht of 's zondags tusschen vijf en half zeven.

Op de zondagsche rijsttafel werden gasten genoodigd of door Karel meegebracht van de soos, die hij zondags van elf tot half twee bezocht om dan tamelijk pait-opgewonden aan de rijsttafel te komen bij Dora, die geheel-onthoudster was en zich dus kon ergeren aan den luidruchtigen pait-echtgenoot en zijn pait-vrienden.

Dat was ook al de sleur geworden, voor hem, voor haar. Dora zou het ongewoon gevonden hebben als 't anders was op een zondag-middag.

Ging Karel zijn weg, Dora ging haar weg.

Zij had overdag haar dameskransjes, haar vriendinnen en Karel sloot zich meer en meer aan bij de europeesche vrienden van de soos.

Dora werd de type van de halfbloed vrouw in Indië, eensdeels levende — en vrij gemakkelijk en ongedwongen — in de omgeving der volbloed-europeanen en alles wat daarbij behoort, anderdeels — en met hart en ziel — zich overgevend aan dat bijna inlandsche verkeer met nonna's, baboes enz., waarvan de mysteriën nooit zullen worden verklaard voor een Europeaan.

Al eenige jaren was het Karels vaste gewoonte zaterdagsavonds in den na-avond te gaan kaartspelen in de soos tot 2, 3 uur in den nacht.

Karel had nooit één zaterdag overgeslagen.

Dat thuiskomen van Karel, laat in den nacht van zaterdag op zondag, was voor Dora een zekerheid, zooals voor ieder een zonsopgang na een zonsondergang een zekerheid is.

Dora kon dan ook meer bouwen op het laat thuiskomen zaterdags van Karel, dan zelfs op zijn huwelijksvrouw.

En toch zou er een zaterdagavond komen, waarin bewezen zou worden, dat de menschelijke sleur minder vaststaat dan de zekere beweging der sterren.

Karel had zaterdags een vast partijtje — zonder een vast partijtje zou Indië niet Indië zijn.

Nu gebeurde het o! vreemd verschijnsel! dat twee der deelnemers aan het vaste partijtje een zaterdag-avond niet verschenen.

Karel vond geen gelegenheid zich bij een ander partijtje aan te sluiten.

Het regende en de kletstafel-heeren konden hun stoute beweringen niet slaken in de open lucht.

Ook daar dus geen afleiding voor Karel.

De biljarten waren alle bezet.

Karel ging in de leeskamer kranten lezen, illustraties bekijken. Maar toen 't elf uur was, verveelde hem ook dat en besloot hij in vredesnaam maar naar huis te gaan.

Gezegd, gedaan. Een „sado" aangeroepen en Karel werd huiswaarts geslingerd door het voertuig, dat ellendig zwakke veeren bleek te bezitten.

De hekdeur van het voorerf opengegoot, het voorerf overgelopen, langs de woning naar de achtergalerij.

Het hoofdgebouw lag in de donkerheid van den nacht.

Op de achtergalerij brandde enkel de stallantaarn, daar altijd opgehangen als meneer laat in den nacht zou thuiskomen.

Het trof Karel, dat in de woning van de djait op 't achtererf veel cht was, maar zonder daarover na te denken stak hij den sleutel in 't slot van de deur der achtergalerij, die toegang gaf tot het huis.

Hij sloot die deur achter zich en ging naar zijn slaapkamer.

Dora was klaarblijkelijk reeds vroeg naar bed. Alles was donker en stil. Karel zou ook maar gaan slapen. Hij ontdeed zich van jas, pantalon en overhemd, trok slaapbroek en kabaai aan en stond op het punt achter de klamboe te verdwijnen, toen hij in stomme verbazing bemerkte dat Dora niet was te zien achter die klamboe.

„Maar hoe heb ik het nu. Waar is Dora?”

En op eens schoot het hem te binnen dat de kamer van de djait op 't achtererf zoo verlicht was.

„Daarvan moet ik nu toch eens het mijne hebben.”

En behoedzaam sloop Karel zijn huis uit over de achtergalerij naar het achtererf.

Hij kon gluren door een deurreet, maar dat leek hem niet. Hij gruwde van bespieden — een laag doen, dat hij zoo verachtte in de indo's zelve.

Hij deed de deur open, dadelijk, zonder aarzelen.

Op den vloer van 't kamertje was een matje gespreid.

Een lamp met kap in 't midden. Om den lichtkring zaten, naar inlandsche wijze, met over elkaar gevouwen beenen, eenige inlandsche vrouwen.

Chineesche speelkaarten binnen in den lichtkring en ook geld — duiten en kleine zilverlingen.

Het was smoorheet en bedompt binnen. Maar er was ook emotie, gloeiende emotie.

In sarong en kabaai zat Dora tusschen die vrouwen, ook met een gloedaandoening, gewekt door het keplekken, door het spelen.

Karel stond verstomd. Dáár Dora. Dát was nu wel het ergste.

Dora, nauwelijks ontroerd door deze verrassing, onder den harts-tocht van het spel, stond rustig op en voegde Karel kalm toe: „Doe jij wat anders op zaterdag-avond?” — „Tabé, djait, toewan mau tidor! (Dag, djait, meneer wil slapen gaan!)” Dit tot de inlandsche leidster van het dobbel-partijtje.

Karel werd agent op een der drie groote havenplaatsen van Java.

Daar woonde een jonge tante van Dora, getrouwd met een sinjo-klerk.

's Morgens, als Karel naar kantoor was, ging Dora met Mina — zoo heette de tante — in een dos-à-dos naar de chineesche toko inkoop'en doen — beiden in sarong en kabaai.

Dora besteedde den laatsten tijd bijzonder veel zorg aan haar kabaja's. Ze waren crème van kleur en met veel kant opengewerkt en Dora gebruikte een soepele koetang, die haar boezem weelderig deed zwellen onder de kanten kabaja.

Even dit: Karel en Dora leefden reeds lang mijlen ver van elkaar, al woonden ze in hetzelfde huis.

Karel was niet genoeg verindischt om Dora te verstaan en Dora niet genoeg vertotokscht om Karel te begrijpen.

En eigenlijk — wat kon Karel Dora schelen.

Hij had zijn werk, zijn soos, zijn eerebaantjes, zijn vrienden. Op hun receptie en op de recepties van anderen namen beiden de beste vormen in acht. De wereld vond hen.

Karel heette een patente vent en Dora werd mooi gevonden en men zeide dat ze zich bijna voordeed als een europeesche vrouw.

Velen geloofden, dat die twee samen heel gelukkig leefden! Misschien is er wel iemand geweest die hun huwelijk een mooi voorbeeld achtte, een bewijs, dat een Europeaan wonderbest kan afzijn met een indisch meisje.

O! tooverkracht van den schijn, dikwijls nog machtiger dan de tooverkracht van het geld.

Door de een of andere beschikking, een „vinger gods” of zoo wat, toefde op de plaats, waar Karel en Dora woonden, de luitenant, sedert kapitein geworden, voor wien Dora haar jeugd-hartstocht had.

En op die beschikking volgde een tweede.

De luitenant kwam ook geregeld in de chineesche toko op uren, dat Dora en haar tante inkoopen deden.

Nu was die tante een karonje.

Kampong-familie van indische vrouwen, die door hun mannen wat geworden zijn in den indischen boel, is gewoonlijk een zoodje.

Als zulk een familie zich groot maken wil, heeft ze het over haar neef, die resident is, en als ze zich verlaagt is zelfs het bedrijf van koppelarij niet te min.

Zoo was het ook hier.

Die tante had een verderfliijken invloed op Dora, die in den grond van haar gevoel nog wel wilde „deugen” — zouden de bourgeois zeggen — in oogenblikken dat ze dacht aan haar „man”.

Karel wist wel dat tante Mina Dora nu en dan opzoekt, maar Dora had in tegenwoordigheid van Karel — haar altijd met zoo'n stugheid

behandeld, dat hij vast geloofde, dat er geen band bestond tusschen die twee.

Tante Mina had op de hoofdplaats die ik bedoel, bij ingewijden den naam wel eens „goede adressen” te kunnen opduikelen. Dat ging van zelf tegen grof geld, hetzij van den kant van een „hij”, hetzij van den kant van een „zij”, maar het ging.

Dora was een prachtige prooi voor tante Mina. Dora's gevoel, dat bij elke intieme aanraking met Karel inkromp, zocht al lang expansie.

En tante Mina begreep dat.

Ik wil nu niet komen tot een display van al de manoeuvres, door tante Mina gebruikt om *dit* wild buit te maken.

Genoeg, dat op zeker uur Dora en haar „hartstocht” van vroeger, samen kwamen.

Ik ga ook daarop niet verder in. Ik schrijf geen indischen roman en bij het denken aan Karel weerhoudt me iets om *hier* uit te rafelen.

Karel kreeg, na een tijd, een anoniem briefje in 't maleisch.

Indië is het land van de anonieme briefjes, als men onraad vermoedt, ten rechte of ten onrechte.

De sluip-aard der halfbloed-bevolking vindt zijn voldoening in zulke soeratjes (briefjes).

Ook alweer over anonieme brieven in Indië is iets aparts te schrijven, dat vellen druks zou kunnen beslaan.

Er zijn soms hoogst vermakelijke onder en ik kan nu nog het schaterlachen niet onderdrukken, als ik aan een paar van die briefjes denk.

Karel kreeg een anoniem briefje in 't maleisch:

„Toewan, djangan ambil mara, tapi saja ada kassian sama toewan, sebab toewan poenja njonja main gila sama satoe opcier, koelit ietam; kaloe toewan tida pertjaja, minta toewan datang besoq, poekoel sablas, tenga hari, kampong —, roema njonja —.”¹⁾

Ik geef dit briefje in het maleisch weer, omdat de zinsbouw zoo typisch echt is voor anonieme brieven. In Indië zal men de echtheid wel niet betwijfelen en ik verwacht dat velen daar het heerlijke aroma (?), dat uit sommige niet in het hollandsch weer te geven uitdrukkingen geurt, zullen herkennen. Altijd: een aroma voor wie er van houdt.

¹⁾ De vertaling van het maleische briefje is: „Laat meneer toch niet boos zijn, want heusch, ik heb medelijden met meneer, omdat meneers vrouw dol is op een officier, donker van huid; als meneer me niet gelooft, dan verzoek ik meneer te komen, morgenochtend om elf uur, in kampong —, bij mevrouw —.”

Nu was Karel geen vreemde in het indische Gehenna. En hij wilde zich dan ook niet blameeren, wat immers de bedoeling was van den nobelen (?) schrijver van 't maleische briefje.

Hij had een goeden huisjongen, een madoerees, die niet in den smaak viel van Dora, die van javanen afstamde, en hij zeide den volgenden dag enkel tot dien inlander in 't maleisch: mevrouw gaat straks uit, zie waarheen ze gaat en kom me dat melden.

Om half twaalf deelde de jongen hem mede, dat mevrouw was binnengegaan bij haar tante en dat hij in haar huis een donkerkleurigen meneer had gezien. „Dia kassie tjoem sama njonja. (Hij gaf mevrouw zoenen).”

Toen wist Karel genoeg.

Karel en Dora woonden nog eenige jaren samen, schijnbaar als gelukkige echtgenooten.

Maar de cholera kwam; Dora en haar kind stierven er aan.

En toen Karel een paar jaar daarna de erfenis kreeg zijner ouders en hij bereids een duitje had oververdiend in Indië van zijn tractement en tantièmes, was hij nog genoeg europeaan om Indië te verlaten en zich te vestigen in Holland. Hij had de indische carrière en wat daar-bij behoort aan den kapstok gehangen.

„Hij neemt het me niet kwalijk, dat ik hem noem in dit boek.” Zoo is het. Hij heeft zich tot voorbeeld willen stellen voor honderden, die gedaan hebben als hij in Indië op het punt van trouwen.

„Vertel 't gerust,” schreef hij me. „Maar je begrijpt, fingeer de geschiedenis wat, want voor mijn europeesche familie heb ik nog eenig respect.” Welnu, lezer, zijn *naam* is ook al een fictie. Maar de Karel-van-Doorens zijn te tellen bij drommen in dat halfbloed land Indië. En in zoover heb ik mijn vriend bij den waren naam genoemd.

Mijn vertelling heeft, geloof ik, tamelijk benaderd de average van een huwelijk tusschen een europeaan en een indisch meisje.

En toch — van de vele honderden dezer huwelijken zal hoogstens een paar bizondere gelijkenis hebben met mijn voorstelling. Echter — bizondere afwijking er van zal een zeldzaamheid blijken.

Ik nam enkel eenige treffende momenten, had ook meerdere en andere situaties kunnen nemen en liet zéér, zéér veel details weg.

Maar Bagehot's woorden: „to cast a vivid light on certain selected causes,” volgde ik.

Ik weet dat de meeste europeanen, zoo getrouwd als Karel van

Dooren, zichzelf in mijn verhaal terugvinden, wel soms, en maar even, flauw en als in de verte, maar toch.

Daarom is het volstrekt niet noodig dat hun vrouwen dol zijn op roedjak of onder doekoen-invloed staan of stiekem kaartspelen met de bedienden of rendez-vous hebben met soortgenooten.

En ik bedoel niet de indische vrouwen te verachten als ze doen als Dora of erger. Evenmin veracht ik de totoksche getrouwde heeren met een „tjies”.

Ik wensch het besef te doen ontwaken, dat rassen, zoo verschillend van aard, opvatting, levenswijs, gestel, karakter als het zuiver-europeesche en het halfbloed-ras, niet bij elkaar *kunnen* passen met kans op geluk en harmonie.

Er moet, op hooge uitzonderingen na, uit zulk een vereeniging teleurstelling worden en bijna altijd verdriet, ongeluk.

Indien het mogelijk was, dat Ned. Indië kon zijn een zelfstandige kolonie, als Nieuw-Holland, Nieuw-Zeeland, Canada, waar de geïmmigreerden inderdaad een nieuw vaderland vinden, waar hun kinderen leven en worden opgevoed als in Europa, dan was er een kleine waarschijnlijkheid, dat in Indië zulke huwelijken van volbloed-europeanen en halfbloed meisjes een bevredigend ensemble gaven. Het is zelfs mogelijk, dat dan een menschensoort ontstond, die een krachtige en blijvende plaats kon innemen onder de rassen.

Maar een europeaan, tenzij hij verloren oud-indisch-gast is en dus *niet* meer europeaan, zal altijd een verlangen houden naar Europa, hem zullen altijd europeesche gewoonten aankleven, en een halfbloed-vrouw zal hetzelfde hebben wat haar land en landaard aangaat.

De kleuren volbloed en halfbloed schreeuwen geweldig, steeds, steeds.

In zijn huwelijksnacht zal een volbloed, getrouwd met een halfbloed, allicht zich er een voorstelling van maken, hoe een huwelijksnacht in Europa met een blank meisje zou zijn geweest. Sommigen zullen de vergelijking tot in voor hen zeer pijnlijke details vervolgen.

Enfin, dat was voor mij niet weggelegd, zou een Karel van Dooren zeggen en ik voelde me heel tevreden met Dora, toen ik haar trouwde.

Bij de geboorte van zijn eerste kind, een jongen, kan het voorkomen dat de volbloed vader geschokt wordt, als hij merkt, dat de boy niet is van zijn ras, moet het hem gaan hinderen, dat zijn jongske geen blanke huid heeft als hij.

Hij praat dat natuurlijk voor zichzelf goed en als 't kan, weg.

„Kom, het is bekrompen etc. Mijn kind is zoo goed als een ander.”
Maar den schok heeft de milde, liberale man te pakken.

De volbloed europeaan gaat met verlof naar Europa. Op de boot ontwaken weer al de groote gevoelens.

De „lentelach van Europa” ontdooit bij hem de indische verijzing. Maar zijn halfbloed-vrouw en hun kinderen gaan ook mede.

Zij vindt Europa, Holland, al heel spoedig saai, lam, te koud, en wil weg, terug naar Indië.

Ze mist haar klontong-chinees, haar indisch eten, ze mist alles, alles en de menschen om haar zijn zoo anders dan in Indië.

In Europa zijn geen recepties, geen baboes, djaits, jongens, is geen ajer ijs (ijswater), zijn geen toetoe panglas (glas-deksels om het binnenvliegen van allerlei insecten te beletten).

Hij is in de wolken en al dat gezanik van zijn vrouw laat hem majestueus koud.

Wacht maar, vriendje; — als je de pretjes hebt meegemaakt en een gemeubileerd bovenhuis hebt gehuurd om te gaan leven den tijd van je verlof, dan begint de beroerdigheid.

Meiden kan je vrouw niet houden. Ze behandelt ze als spada's en dan loopen de meiden weg. Ook mist ze alle tact. De meiden lachen haar uit. Als een nieuwe meid informeert bij een oude over de „mevrouw”, zegt de oude: „ze is een echt indisch...” (volgt een scheldwoord), wat de nieuwe meid aanleiding geeft om ook maar den volgenden dag weg te gaan.

Je „wederhelft” gaat sukkelen, vriendje, ze ziet blauw en niet geel. Ze pakt al haar tingka's uit. Je kunt je pret op, hé.

Na zes maanden zit je alweer op de boot naar Indië en voor je fatsoen vloek je op dat koude, natte, afzetterige Holland. Maar dat meen je niet. Dat doe je omdat je met een halfbloed bent getrouwd.

Ter wille van zijn vrouw is de volbloed europeaan veel gauwer dan hem lief is in Indië terug.

Ondanks herhaalde opwellingen over zijn mooi Europa — die niet tot uiting komen — begint hij in Indië het sjok-sjok leven geduldiger en gedweeër dan ooit te voren. Nog een paar jaar en onze verlofganger is een indisch-man geworden.

Komt een europeaan, zoo getrouwd, zich voor goed vestigen in Europa, dan is bijna altijd zijn vrouw een désillusie voor hem, elk oogenblik dat hij europeesch sensueert. Dan blijkt nog erger dan in Indië dat die twee niet bij elkaar passen.

Ze schieten zich op in Den Haag, in de indische kampong, die daar langzamerhand is ontstaan, en in die atmosfeer leven ze nog wat. Hij, gelukkig, wanneer hij eens er uit kan, zij, zich aansluitende bij soortgenooten, die hun leed gezamenlijk makkelijker dragen, hun leed van in dat lamme Holland te moeten leven.

Ik weet, er is een boel schijnvertoon; er zijn getrouwd en uit Indië, de man: europeaan, de vrouw: indische, die het laten voorkomen, dat ze in Europa heel genoegelijk leven. *Ik* geloof het niet.

Ik geloof hoogstens, dat een leven van sleur die menschen brengt tot een „aangenomen” met-elkaar-tevreden-zijn.

Het trouwen van europeanen met halfbloed-vrouwen is ook bedenkelijk wanneer de rassen-kwestie ter sprake komt.

Er zijn tegenwoordig duizenden en duizenden nederlanders, die niet volbloed-europeanen zijn. Indië loopt van dezulken over, maar ook in Holland zelf beginnen in sommige steden vervaarlijk veel indo's en nakomelingen van indo's zich te nestelen.

Het vermengde javanen-bloed wordt al aardig overgelepeld naar Nederland. Indien niet vele oorzaken belemmerend werkten op de snelle toeneming van het halfbloedras in Europa, zou er weldra kans zijn dat Nederland werd een kolonie van de indo's van Indië.

In eenige „beschaafde kringen” van Den Haag bijv., gaat het er werkelijk al een beetje op lijken.

Maar gelukkig leven in ons land een paar miljoen volbloed-arbeiders en boeren en de europeesche stroom is daardoor nog zóó sterk, dat de indische zijtakjes er tamelijk volkomen in worden opgenomen.

Ik wil me hier niet wagen aan de beantwoording van de gevaarlijke vraag: hebben onze hollandsche voorvaders goed gedaan de kinderen van hun njaais *maatschappelijk* europeanen te laten worden, in plaats van hen in den staat hunner moeder groot te brengen?

De toekomst van ons koloniaal bezit is nauw verbonden met het feit dat de halfbloed thans maatschappelijk europeaan is.

Er zal zeker op Java een tijd komen, dat een burgerkrijg wordt gevoerd tusschen de volbloed-europeesche overheerschers, en het halfbloed-ras, maar ik ga hierop niet verder in.

Het onderwerp laat ik liever voor de vele indische specialiteiten, die dan alle aanleiding hebben hun indische kennis uit te pakken.

Ook eenige redacteuren van indische kranten moeten er hun tanden maar eens aan stuk bijten.

De europeesche vrouw verdraagt het heete indische klimaat niet. Het is een hooge uitzondering wanneer ze geheel gezond blijft in Indië. Men kan dan ook gerust zeggen, dat allen aan de eene of andere ziekte laboreeren.

Ik was eens op een der hoofdplaatsen van Java, waar ik een zestal kennissen bezocht, getrouwd met europeesche vrouwen.

Van niet één zag ik zijn vrouw.

Hun vrouwen waren ziek. Een was naar Europa, een paar andere waren naar boven, naar de bergen, twee lagen te bed met een kwaal.

Ik ontmoette in Indië nog al eens europeesche vrouwen, die ik in Holland als meisjes had gekend. Ik schrok van hun slecht uitzien.

Op de kustplaatsen heb ik eigenlijk nimmer een gezonde europeesche vrouw gesproken; natuurlijk wel op koffielanden of ergens anders in het gebergte.

In een van de hoofdstraten van Amsterdam woonde een blozend, frisch, jong meisje dat ging trouwen met een indischen meneer. Na twee jaar kwam ze terug, — ziek, bleek, zwak, geknakt, ellendig.

Ik ken toevallig iemand, die haar als jong meisje dagelijks zag voorbijkomen en me meewarig er over sprak, hoe 't mogelijk is, dat zoo'n vroolijk, frisch, jong ding *zoo spoedig* in Indië kan verleppeu.

„Als ik haar tegenwoordig tegenkom, heb ik het gevoel, *alsof zij al eens is dood geweest.*”

Ja, goede man, *dat* is de juiste term.

Europeesche vrouwen, die gezond naar Indië gaan, maken op hen, die ze na eenige jaren zien terugkomen, den indruk: „alsof ze al eens zijn dood geweest”. Ze zijn gestorven, terwijl ze in Indië leefden. Ze komen terug als schimmen.

Hebt gij, lezer, te Marseille of te Genua, wel eens iemand afgehaald van de indische boot? Herinnert ge u dan die vale, gore gezichten van de meeste passagieressen? Die vrouwen gingen eens uit Europa met roode koonen, gezond bloed, krachtig lichaam.

En wat heeft Indië van hen gemaakt? Anemische wezens, gewoonlijk lijdende aan „fluor albus”.

Velen zijn getrouwd. Hun man is achtergebleven, vastgehouden door zijn betrekking. Zij zoeken in Europa herstel van gezondheid.

Sommigen brengen een paar kinderen mede voor de opvoeding van dezen.

De „heer gemaal” trekt in Indië in een commensalenhuis of in een hotel; vrouw en kinderen zijn in Europa.

Deze *vorm* van het „indisch getrouwd-zijn” is zeer algemeen.

Als men bedenkt, dat de meeste huwelijken in Indië gesloten zijn om van elkaars lichamelijk bezit te profiteeren, kan men nagaan, welk een désillusie, welk een ellende voortspruiten uit de gedwongen scheiding.

Een vreeselijke ramp wordt aldus het „indische getrouwd-zijn” en de akeligste dingen zijn er 't gevolg van.

Weldra houdt de heer gemaal een njaai in de kampong en in het gunstigste geval wordt zijn vrouw in Europa gezond en wijdt zich vol zorg aan de kinderen, maar altijd met het schrikbeeld levend, dat ze weer terug moet naar Indië.

Als ik aan al die treurige dingen denk, moet me geen indisch-man voorkallen: „Indië is een goed land”, want dan zou het met mijn bedaardheid gedaan zijn.

Het komt voor, dat man en vrouw, beiden uit Europa, samen in Indië kunnen blijven leven.

Ze hebben kinderen.

Het tijdstip van de opvoeding nadert.

Het tractement laat toe, dat de kinderen in Europa kunnen worden opgevoed.

Dan gebeurt het op een goeden dag, dat de vader, — de moeder is bitter bedroefd thuis achtergebleven na het afscheid nemen van haar lievelingen, — dan gebeurt het, dat de vader zijn kinderen naar boord brengt van de boot naar Holland. Ze zullen reizen onder toezicht van een bevriende familie.

De kinderen van 8—12 jaar gaan voor jaren weg; de opvoeding heeft hare eischen. En de ouders moeten achterblijven al dien tijd, want een verlof is niet mogelijk — tenzij „hij” ziek wordt.

Dan volgt de lange scheiding van de kinderen en veelal breekt een moederhart en de kinderen vervreemden van hun vader en moeder, houden alleen een vorm-respect over.

Een ander geval.

Man en vrouw kunnen samen in Indië blijven leven.

Ze hebben kinderen.

Het tijdstip van de opvoeding nadert.

Het tractement laat *niet* toe, dat de kinderen in Europa kunnen worden opgevoed.

Dan gaat het blonde Liesje en de blanke George naar de school in Indië en krijgen daar hun opvoeding, zittende tusschen donkerkleurige jongetjes en meisjes, en muisjesoogige chineesjes.

Dan blijven hun kinderen typisch indisch en leeren ze al heel vroeg allerlei perverse dingen. George loopt dan op zijn 13^e jaar al jonge baboes na en Liesje wordt op dien leeftijd reeds ingewijd in een vocabulaire van gemeene woorden en obscene situaties.

En hun karakter wordt gruwelijk laag.

De baldadigste voorvallen op een europeesche school door de europeesche jeugd gepleegd, zijn tamelijk onschuldig bij de valsche, geniepige, stiekem-vieze, lage streken van de indische schooljeugd.

Liesje en George zitten er midden in! Een uitzondering wanneer ze weldra niet *meedoen* ook.

Het moet voor europeesche ouders zeer droef zijn, wanneer hun kinderen echt-indische manieren en karakter-trekken aannemen.

En wordt door hen dan niet met weemoed gedacht aan den tijd, toen zij zelf kinderen waren, kinderen in *Europa*, waar ze de begrippen der woorden dadelijk verstonden.

Hun kinderen weten niet wat sneeuw, wat lente, wat voorjaarsgroen, wat herfstbruin beduidt; hun kinderen voelen niet de taal, die ze spreken, omdat ze het land en het klimaat niet kennen, waar die taal ontstond.

Voor hun kinderen is de taal een skelet, de hollandsche taal. Wat weten ze van het warme bloed en de malsche spieren, van den gloed en de soepele kracht onzer heerlijke woorden en zinswendingen.

De verzen uit den goeden tijd van Kloos, de „Mei” van Gorter, de „Zondag-ochtend” van Van Deyssel zullen nooit de harten hunner kinderen mooie aandoening geven. En ze zullen nooit ook voelen de teere innigheid van een vers van Van Eeden als de „Waterlelie” — „rijzend uit donkerkoelen vijvergrond”.

Ja, het is schrijnend-hard voor europeesche ouders als hun kinderen in Indië worden opgevoed en niet het land zullen kennen, waar de taal geboren is, die ze spreken.

Een europeesche moeder, die hart heeft, moet daarover in weening verkwijnen.

Ook dit is een vloek van Indië.

En dan, in *Europa*, mevrouw, zou uw kind vrij zeker krachtig, gezond, naar zijn aard man of vrouw zijn geworden.

Nu loopt ge alle kans, dat uw kind geniepig van karakter wordt, bleek-neuzig — van anemie — rondloopt, in allures een indo blijft en zijn taal zal hij in ieder geval niet verstaan.

Dat bleek-neuzige van europeesche kinderen in Indië geboren en opgevoed is een chronische kwaal.

Die kinderen hebben iets van witte muisjes — tikoes poeti.

Slappe, doorschijnende, kleurlooze ooren, matte, vermoeide gelaats-trekken, blauwige wallen onder de oogen, in-bleek teint.

Arme schepseltjes! En die moeten dan nog eens bedorven worden door de halfbloed en chineesche jeugd om zich op school.

Zoo'n blank-bleek europeesch meisje van 8—9 jaar, in Indië op school met al die zwarte en gele duiveltjes, in een verfoeilijke, vunjige omgeving overal, is ook „een vlindertje in een abattoir”.

Ik heb zoo veel van die vlindertjes gekend en vond het een weldaad als ze ook een vlinder-leven van een dag leefden, als ze maar jong gestorven zijn.

Ik kan u heusch niet gelukwenschen met uw mooie positie in Indië van f1000 in de maand, zooveel beter dan in Holland naar uw idee, papa en mama van zulke wezentjes.

En ik beklaag u diep, papa en mama, als ge in al dat leed nog leven moet van een klein tractement.

Liever roggebrood eten en slappe koffie drinken in Europa, papa en mama, maar flinke kinderen om u.

Dat indische *witte* brood is toch klef en zurig en uw wijn en uw andere dranken zijn toch knoei-mengsels van de europeesche exporteurs.

Ik ben niet zoo bitter om de lieden, die nu eenmaal in de-n-Oost zijn, beroerde oogenblikken te bezorgen — kon ik hen maar wat opvroolijken — maar ik ben zoo bitter om hen, die misschien denken naar Indië te gaan — getrouwd —, te waarschuwen en hen er op te wijzen wat hun voorland is als ze gaan en in Indië kinderen krijgen, die ze dáár moeten opvoeden.

Neemt u in acht voor de indisch-menschen, die u zullen zeggen: „Indië is een goed land”.

Er zijn europeanen, die met inlandsche vrouwen — hun njaais — vrouwen, omdat ze kinderen hebben bij die vrouwen.

De gewoonte neemt tegenwoordig af. Maar op buitenposten als Macassar en plaatsen in de Molukken, gebeurt dit nog dagelijks.

Als men eenmaal in Europa behoorlijk is thuisgekomen en er een thuis heeft gevonden, na eenige jaren indische pestilentie, en men 's avonds gemoedelijk in zijn woonkamer of studeervertrek geniet van alle kleine nietjes van 't europeesche leven — denkt men een enkelen keer nog wel eens aan indische kennissen en het kan dan zijn, dat u ineens de naam te binnen schiet van zoo'n gevallen european,

getrouwd met „de moeder zijner kinderen” — zoo luidt de term, als zij met njaais, die kinderen voortbrachten, trouwen.

Heb je nog eenig hart voor den verongelukte, voor den schipbreukeling, dan zucht je eens en ontsnapt je het woord „kassian” — uit indische herinnering.

Maar als je neutraal over de zaak van zoo'n trouwen met de moeder van zijn kinderen nadenkt en je zit bij de kachel in den winter te profiteeren van Europa, dan stel je wel eens onwillekeurig de vraag: zou een huwelijk met een apin mogelijk zijn, toegelaten worden in Indië — waar niets bijna ondenkbaar is — als een apin maleisch kon praten?

Want, heusch, als men te Parijs of Londen of Weenen of Amsterdam leeft en men weet, hoe dan ook, wie de europeesche vrouw is, dan lijken de inlandsche vrouwen ons toe te behooren tot het ras der apen.

Hoe is het mogelijk geweest, dat vrienden, dat anderen, dat ik — en bitterheid pijnigt — ooit contact hebben gehad met zulke wezens.

Wel moet de sexueele aandrift aan 't koken zijn geweest, wel moet de brute natuurkracht ons geweldige parten hebben gespeeld, wel moet dat wilde beest als een razende in ons gebruld hebben, dat het bestaanbaar is geweest — hoe kan het zijn, hoe kan het zijn — dat wij ik wil het niet neerschrijven. Het vernedert te diep.

Ja, er is een onbesuisde, ruwe, rauwe passie in ons als we jong zijn, die ons drijft tot het onnoembaar-gemeene.

Er is een onmetelijke afstand tusschen den europeaan en de inlandsche vrouw.

Dat houdt op ras-verschil te zijn.

De europeaan en de inlander zijn antipoden.

Een vermenging is een fataliteit!

De inlandsche bevolking heeft hare deugden, heeft vele deugden, misschien meer deugden dan de europeesche bevolking in Indië.

En ik zal een inlandsche vrouw respecteeren — maar als inlandsche vrouw. Ik kan het nu eenmaal niet helpen, als *europeaan* doe ik dat zooals ik een raspaard, een rashond respecteer.

Er bestaat niets wat lijkt op ziele-vereeniging in een verhouding tusschen europeaan en inlandsche vrouw en de rest van die verhouding interesseert me totaal niet.

Het is mogelijk, dat de een of andere geleerde me zegt: het maleische ras staat hooger of bijna even hoog of bijna zoo hoog als het europeesche — ik wil 't niet beoordeelen — maar in zijn ver-

mengingen met het europeesche ras staat het inlandsche ras laag, zeer laag.

Laat de inlandsche mannen met inlandsche vrouwen leven volgens hun zeden — die lief zijn hier en daar, naef, zuiver soms.

Er ligt veel heiligheid in hun ritus en de eenvoudigheid van hun leven, zoolang 't niet bezoedeld is door europeesch contact, is leerszaam voor ons, westerlingen.

Maar ik zie liever, dat een europeaan een mooien hond of een nobel paard er op nahoudt, dan een inlandsche vrouw.

Ik ken geen stand en ook rasverschil laat me eigenlijk koud op het punt van samenleven van man en vrouw. Ik wil elke verhouding erkennen, maar nooit zal ik billijken een connectie van een europeaan met een inlandsche vrouw.

Dat is een verhouding, onteerend voor beide partijen.

Al het mooie, wat de europeaan heeft in zijn ziel, kan hij niet uiten in zijn leven met een inlandsche vrouw. Al het mooie, wat zij heeft in haar ziel, kan zij niet uiten in haar leven met een europeaan.

De twee zijn erger dan vreemden. Ze zijn vijanden in het zieleleven.

Het is, alsof de natuur zelve een vermenging van het kaukasische ras met het maleische ras ongeoorloofd vindt. Ze schijnt geordineerd te hebben: „die twee rassen zullen zich nooit in groote liefde vermengen”.

Ik weet heel goed, dat het niet de hooge wensch en de vrije wil is van een jong europeaan in Indië, om vroeger of later verkeer te hebben met een inlandsche. Het is ook niet zijn wensch en zijn wil met *zulk* een wezen te gaan samenhooken.

De overgroote meerderheid van jonge europeesche mannen heeft behoefte, drang naar een omgang met een „vrouw”, en als er voor hen nu eenmaal niet eene te krijgen is, zoeken ze rusteloos naar iets, dat in hun erotische verbeelding, lichamelijk althans, lijkt op een vrouw.

De noodlottige zijde van de geslachtsdrift spreekt hier luid.

Er is nu eenmaal niets aan te doen, dat jeugdige europeanen — en helaas ook een zeer hoog percentage oudere — hun drift volgen en deze door niets laten stuiten. Men kan evenmin den vloed van de zee tegenhouden.

Ze „gaan” dus naar de inlandsche, omdat ze, in hun omstandigheden, een europeesche vrouw niet kunnen vinden.

Maar ál die verhoudingen zijn ellendig. En het afgrijslijke er van is,

dat van den kant des europeans niets anders beoogd wordt dan de platste bevrediging van de meest illusiellooze geilheid. Hij gaat naar de inlandsche femelle zooals hij gaat.... ge begrijpt waarheen, lezer.

Moraliseeren is onzin. Zorgt dat gij niet in Indië komt, jongelui. Dát is een *advies*.

En óók niet geleid door hoogen wensch of vrijen wil, sluiten enkele europeanen een huwelijk met de inlandsche huishoudster, met hun njaai.

Soms is het om de kinderen, die voortgekomen zijn uit de connectie. Papa verbeeldt zich dat die spruiten „europeanen” worden, omdat ze ingeschreven zijn bij den burgerlijken stand als wettige kinderen!

Veelal — bijna altijd — is het uit vrees voor de njaai of haar wraakmiddelen.

De meeste dezer huwelijken worden aangegaan omdat de europeaan bang is anders vergiftigd te worden. En inderdaad dreigt dit gevaar dagelijks, dreigt het veel erger dan men gewoonlijk denkt.

Trouwen of vergiftigd worden!!! is het alternatief, op de manier van pompen of verdrinken aan boord van het zinkende schip.

Die inlandsche, die in haar omgeving allicht een goede vrouw zou zijn gebleven, wordt, als ze lont ruikt van een huwelijk of als ze werkelijk eenmaal getrouwd is met een europeaan, bijna zonder uitzondering een gruwelijke heks, vol streken, tingka's, looze plannen.

't Is niet altijd zoo; soms is ze naar haar inlandsche wijze een goede moeder en voor haar „man” vol zorg.

Maar ik heb geregeld anders gezien.

De meesten willen voor „njonja” — mevrouw — spelen. Ze rijden rond, in kleurige sarong en witte kabaai, met het rijtuig van den „echtviend”!

Ik ken er, die op een bal (hm) verschijnen, zoo'n beetje gedécolleëerd en gekleed in een zijden japon!! In Indië is alles mogelijk.

Zoo'n vertooning in Europa!

Je zoudt een kruier zenden naar het honden- en apenspel om te vragen of tijdens het apen-bal op het tooneel ook misschien een aap was uitgebroken, en in den tusschentijd het opgedirkte dier in den kelder alvast opsluiten!

Óók al uit vrees, raakt de europeaan meer en meer onder de macht van de inlandsche, die hij trouwde.

Hij durft dát niet, hij durft dát niet. Een daad, die zijn zwarte „vrouwlief” ergert, kan oorzaak zijn, dat al zijn glaswerk wordt stuk-

gesmeten, dat de hanglamp uit den zolder wordt getrokken, dat vrouwlief, gesteund door het heele inlandsche dienstpersoneel, een lawaai van krijschende, rauwe geluiden gaat maken en er een pandemonium zonder weerga volgt.

Als de rampzalige een gast vraagt, die het wijf niet aanstaat, wordt gewoonweg niet gekookt, en als gast en gastheer gaan aanzitten, krijgen ze geen eten.

Noodigt hij eenige vrienden op een avond, welke de zwarte heks niet bevalt, dan is het waarschijnlijk, dat tijdens het opdienen van de soep uit een zijkamer naast de achtergalerij, het wijf aanholt als een razende furie, het tafellaken bij een der hoeken pakt en alles wat op tafel staat — glazen, borden, messen, lepels, vorken, soep, lamp — met een langen ruk er af trekt naar den vloer, die weldra met scherven is bedekt.

De vrienden kijken elkaar bedenkelijk aan.

En het wijf gaat vervaarlijk huilen uit gemeene woede!

Zoo'n huwelijk is een schoone zaak!

Het is nog al duidelijk, dat europeanen, zóó getrouwd, naar den kelder gaan als europeaan.

Ze zijn geloopen in een val, waarin ze geheel ontaarden, als ze jaren moeten opgesloten zitten.

Schrijf ze maar radicaal af voor het europeesche leven en bestel hun een graf op de koeboer (kerkhof) onder de klapperboomen.

Ik heb aldus menigen kerel met een goed hart en met veel aspiraties zien verongelukken in Indië. Ik ween om hen.

Zij zijn waarschuwendende voorbeelden, jongeren, die pas in Indië komt.

Ik toonde reeds aan, welke gewaarwordingen een meisje, met den handschoen getrouwd, kunnen overvallen, als het indische getrouwde leven zal beginnen.

Is uw man een trouwe, nobele vent, mevrouw, dan is er kans op geluk, de eerste jaren, als ge gezond blijft, en uw kinderen nog babies zijn.

Het zal dan wel gaan en als uw man met u over 4, 5, 6 jaar naar Europa kan vertrekken, is het mogelijk dat niet al te bittere herinnering aan Indië blijft.

Maar is uw man anders of zijt gij, mevrouw, niet rijk aan deugd, dan is het getrouwd-zijn in Indië ook vol teleurstelling.

Het is voorgekomen, dat de man, die zijn vrouw met den handschoen getrouwd, wacht, er eerst aan denkt „de régler sa vie” zullen wij maar op zijn fransch zeggen, — terwijl zij al op reis is naar Indië.

Dan is het mogelijk, dat gij, jonge mevrouw, vergiftigd wordt door de jaloersche, weggejaagde njaai van meneer en dat uw man halsstarrig blijft bij zijn soos- en drink-gewoonten, en erger — dat hij uw lichaam besmet, dat ge rein en gezond hem gaaft, met smetstof, waarmede de meeste jonge mannen in Indië, die in libertinage leven, geïnfecteerd zijn.

Ik heb geen zin in nadere bijzonderheden te komen. Men moet me maar begrijpen.

Ik heb nu genoeg van al het wee, dat ik zag van en hoorde over het indische trouwen en het indische getrouwd zijn.

Ik kan niet doorgaan met al dat onverkwikkelijke.

Een heldere winterhemel is boven mijn hoofd en alles om me glanst in zonneschijn; de beuketakken, in rijp gevat, overtogen met gouden schittering, teekenen zoo fijn tegen de blauwe lucht.

De heide is wit van donzige sneeuw.

Op de slootjes rijden boeren-kinderen met roode wangen schaatsen.

Jonge meisjes, loopend over den harden straatweg, keuvelen vroolijk en hun gelach galmt door het bosch.

En voor het venster van een boerenwoning zie ik een grijzen boer en zijn oude vrouw zitten, zeker zich koesterend bij het groote vuur, dat in de kamer brandt. Ze kijken naar buiten met een vriendelijk gelaat, waarop de vrede en de waardige rust blijde trekken spreidden, ze kijken naar dien mooien winter, die zoo lijkt op den winter van hun leven.

En ik ben het los, heelemaal los, dat peinzen over indische huwelijken.

Ja, het leven is nog schoon.

Het leven is nog schoon.... maar niet het leven in Ned.-Indië.

HET INDISCHE „ZICH VOORSTELLEN”.

*There are more things in heaven and
earth, Horatio,
Than are dreamt of in your philosophy.*
HAMLET.

In een modernen „Lof der Zotheid” zou zonder twijfel een lang hoofdstuk gewijd zijn aan het dolzinnige gebruik, dat in Ned.-Indië verwoed heerscht, om zich voor te stellen aan de onmogelijkste personen op de onmogelijkste tijden en plaatsen.

Een wereld-reiziger, die véél opgemerkt heeft en veel bizonders heeft gezien op zijn reizen, zal tòch nog met een open mond van verbazing staan te kijken, als hij in Indië, op een stoomboot of in een hotel of een sociëteit of op een receptie, die voorstellerij-manie aanschouwt.

Een fransch tooneelschrijver zou er een klucht van kunnen maken, die op theater-gebied de clou werd van de wereld-tentoonstelling van 1900.

„Hou op, hou op, ik zou mij ziek lachen,” riep ieder, die in Europa op het tooneel eens een ware, naturgetreue, indische voorstellerij zag.

’t Is dan ook heusch om je ziek te lachen.

Je komt, als vreemdeling, van Yokohama of van Bombay, je kent het leven van de metropolen in Europa, je hebt op de groote mailbooten eenige keeren de reis gemaakt van en naar Amerika, en het toeval wil dat je verzeild raakt op een pakketvaart-boat naar de Molukken.

Je reist met je vronw en je ligt, lang uitgestrekt in een luierstoel, om je heen te kijken.

Vele passagiers zijn op het dek.

De voorstellerij-manie begint.

Het lijkt wel of magneten die menschen naar elkaar trekken.

Eén meneer wordt klaarblijkelijk aangetrokken door een anderen heer met een dame naast zich.

Genaderd, vlak vóór hen, maakt hij een soort buiging, zijn lippen schijnen iets te prevelen en hij steekt de hand uit. Daarop prevelt de andere meneer wat, steekt ook de hand uit. Een handdruk volgt.

De eerste meneer prevelt weer wat; handgebaar van den ander naar de dame, buiging van den eersten meneer, buiging van de dame.

Een minuut alle drie bij elkaar. — Magneetkracht gebroken. De eerste meneer is los. Hij is dadelijk onder den invloed van een ander groepje, waarheen hij dan ook zeilt.

Weer geprevel en een uitgestoken hand. De partij prevelt weerom en steekt ook handen uit.

De eerste meneer is, na een minuut, opnieuw los, maar wordt nu aangetrokken door een heer met een paar dames, op het achterdek.

Geprevel, handenuitsteken. Geprevel weerom, handuitstekerij, handgeëef. Geprevel tot de dames. Buigingen.

Nu wordt de eerste meneer magneet — even staande buiten de kracht van de andere sterkere magneten.

Een, twee, drie, vier, vijf meneeren trekt hij aan.

Geprevel, handenuitstekerij. Handgeëef.

In stomme verbazing volgen de vreemdeling en zijn vrouw dit magnetische spel.

„Did you ever see such a queer game?” vraagt de onbevangen globetrotter.

Pas maar op, goede vriend. Straks komt uw beurt.

Inderdaad.

Enige oogenblikken later leunen de beide vreemdelingen tegen de verschansing en zien eens rond.

Nu worden zij magneten. Uit alle hoeken komen meneeren op het paar af. No. 1 prevelt: mag ik me eens voorstellen, mijn naam is zoo en zoo.

Weest blij, vreemdelingen, dat gij het hollandsch niet verstaat en in plaats van „aangenaam kennis te maken, mijn naam is....”, te moeten weerom-prevelen, prettig kunt antwoorden: „I beg your pardon”.

Dat breekt de magneetkracht. De meneeren No. 2, 3, 4, 5 enz. trekken af en vallen u niet meer lastig met dat vervloekte „mag ik me eens voorstellen, mijn naam is zoo en zoo.”

In de oude opera's eischt het libretto soms, dat een zangeres tien keer achter elkaar „je t'aime” moet zingen en dat de hoorders dit dan ook tien keer moeten vernemen.

In Indië ben je blij, als je bij sommige gelegenheden er af bent met tien keer te zeggen: „mag ik me eens voorstellen” en tien keer te hooren: „aangenaam kennis te maken”.

Ik ben er nu achter, waarom er hollandsche schrijvers zijn, die Indië vluchtig doorreisden, en toen den indruk kregen van een „aangenaam” land, met „aangename” menschen, vol „aangename” manieren.

Allen, van den donkersten sinjo-klerk tot een lid van den raad van Indië prevelen hun toe: „aangenaam kennis te maken”.

Onbegrijpelijk, dat de lui in de-n-Oost hun sigaren of dranken — als die schrijvers bij toeval daarin handelen — ook niet toeprevelen „aangenaam kennis te maken”.

Ik ben nu al lang uit Indië, maar het gebeurt me toch soms in mijn benauwde droomen, dat eenige lui op me afstuiven met hun „mag ik me eens voorstellen”. — Ik antwoord dan nooit: „Aangenaam kennis te maken”. — Maar ik geef steeds een „onwillevend” antwoord.

„Hoepel op. Bemoei je met jezelf. Wat mot-je? Atjuus”.

Mijn geest wreekt zich dan op de karakterloosheid, waarmede ik in Indië zeker tienduizendmaal „aangenaam kennis te maken” heb gezegd.

De waarheid toch is, dat je het in Indië allesbehalve aangenaam vindt, met iedereen kennis te maken. Allesbehalve. Met de meeste menschen maak je liever, véél liever *geen* kennis.

Ik geloof werkelijk dat het leven in Indië veel beter zou zijn, als je niet zoo met jan-en-alleman kennis maakte, „aangenaam” kennis maakte.

Die voorstellerij in Indië is een cauchemar.

Ieder die zich voorstelt en tot wien je uit conventie-dwang „aangenaam” hebt gezegd, put uit die kennismaking het recht om je te bezoeken en eischt van je, dat je hem een tegenbezoek brengt. Het is ongehoord, het is barbaarsch.

Verbeeld u — gij zit in „Mast” met uw vrouw, of in „Polen” of in „Kras” of in een ander groot café van Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, en alle tafeltjes staan op en komen zich bij u en uw vrouw voorstellen, welke eer gij beantwoorden *moet* met het stereotiep „aangenaam kennis te maken”.

Verbeeld u, dat — op grond van die kennismaking — den volgende dag uw brievenbus vol zit met briefjes van diamant-joodjes, effecten-handelaartjes, commis-voyageurs, boekhouders, van nette en allesbehalve nette menschen, die u vragen „of het u gelegen komt hen heden in den voor-avond te ontvangen”.

Verbeeld u, dat gij als sociabel mensch daarop antwoorden *moet*, dat het bezoek u *aangenaam* zal zijn.

Verbeeld u, dat heel Mast, Polen, Kras uitloopen om dat bezoek te brengen!

Verbeeld u dat uw vrouw en gijzelf al die bezoeken moet reciprocieren
Zulke ontzettende dingen zijn alleen in Indië mogelijk.

Ge zit op de boot.	}	Mag ik me eens voorstellen. Aangenaam.
Een meneer komt op u af:		

Ge zit op de voorgalerij van 't hotel.	}	idem, idem.
Een meneer komt op u af:		

Aan de ontbijttafel van 't hotel.	}	idem, idem.
Eenige heeren. Gij er op af:		

's Morgens bij de mandie-kamer.	}	idem, idem.
Een meneer komt er uit:		

In den trein van Batavia naar Soerabaya.	}	idem, idem.
Een meneer in uw compartiment:		

Te Buitenzorg komt een nieuwe meneer er bij:	}	idem, idem.

Te Tjandjoer: hetzelfde:	}	idem, idem.

In het hotel Maos neemt een me- neer plaats in den luierstool van de kamer naast u:	}	idem, idem.

Te Soerabaya: in 't hotel, in de soos, om 7 uur, om half negen, om 10 uur.	}	idem, idem.
Een meneer, twee meneeren, vele heeren:		

Op weg van Pasaroean naar Tosari.	}	idem, idem.
Een meneer in een dos-à-dos, stilhoudende bij een warong:		

In 't hotel te Tosari.	}	idem, idem.
In de Zandzee.		
Op de trap van den Bromo-krater.		
Op den Smeroe-top.		
Meneeren, meneeren:		

In de Anau-kloof van Payacombo.	}	Mag ik me eens voorstellen.
Een meneer:		Aangenaam.
Aan 't meer van Tondano.	}	idem, idem.
Een meneer:		
Onder in de machinekamer van een boot der Paketvaart, bij de vuren.	}	idem, idem.
Een meneer:		
Als schipbreukeling op een balk in de Banda-zee.	}	idem, idem.
Een meneer — óók op een balk:		
Bij een chinees, om een blikje groenten te koopen.	}	idem, idem.
Een meneer met hetzelfde doel:		
Urinoirs zijn er in Indië niet; anders: een meneer er uit tot een die er ingaat:	}	idem, idem.

De bekrompen geest, het duffe leven, de kleinsteadschheid van Indië vinden hun openbaring in die misselijke voorstellerij-rage.

Iedereen is er van den dollen hond der voorstellerij gebeten en een instituut-Pasteur tegen die kwaal bestaat niet.

En dan die nuances van dat voorstellen.

De resident doet het weer anders dan de assistent-resident; de majoor anders dan de 1ste luitenant: de chef anders dan zijn employé. Heerlijk, heerlijk. Je moet het zien, je moet het zien.

O! Erasmus, kon-je maar een vervolg schrijven op uw „lof der zotheid”.

Chineezen en inlanders kennen de dolheid van het voorstellen niet. Je benijdt ze er om.

Een europeaan zegt tot een chinees „ké” of „baba” en tot een inlander „loe” en de chineezen en de inlanders zeggen „toewan”, als de diverse heeren elkaar niet kennen.

Er zijn enkele verstandige menschen in Indië, die den brui geven aan dat onbenullige, idiote voorstellen. Ze kunnen 't niet geheel vermijden, maar ze oefenen beperking.

Die weinigen „snappen allerlei koopjes” daardoor, ondervinden allerlei onaangenaamheden.

Aan de avondtafel van een hotel op een griezelige buitenpost, komt, al wat laat, een persoon, die uit kieschheid en ook omdat hij het overbodig vond, nalaat zich voor te stellen aan al de aanzittenden.

Hij kent een paar gasten en begint met hen een gesprek.

Gepruttel in een hoek van de tafel — protest van een vetten majoor.

Klanken als: wie is die vent, enz.

Negeering van den kant van den niet zich voorstellende.

Grove, persoonlijke hatelijkheid van den kant des majoors.

Tumult. Allures voor een uitdaging.

Ik heb eens bijgewoond, dat een grappenmaker, aan de rijsttafel, natuurlijk ook van een kleinzielig buitenposthotel, mij hardop eenige leuke geschiedenissen vertelde. Hij had zich niet op de traditioneele wijze aan elken gast voorgesteld.

Over hem zat een meneer, die 't bijna moest uitproesten van het lachen.

Hij was echter niet voorgesteld en daarom zat hij aan een ellendigen indischen kippebout te knabbelen, om het lachen te verbergen.

Je kunt toch niet lachen om de grappen van iemand, aan wien je niet „bent voorgesteld”!

Het is heusch gebeurd: het volgende verhaaltje.

Op een plaats in de Molukken is receptie bij den militairen commandant. Een paar zee-officiëren komen op bezoek. Ze worden voorgesteld aan de dames, die als één klomp bij elkaar zitten in een hoek van de voorgalerij. De heeren staan in een anderen hoek.

Je moet zoo'n kluchtig tafereel gezien hebben, om er naar behooren over te kunnen glimlachen.

Iets later op den avond is er wat meer contact tusschen de dames en heeren.

Een van de zee-officiëren komt toevallig naast een dame te zitten, kleurig gekleed en donker van teint.... een echte nonna.

Ze was gekomen ná de voorstelling van de zee-officiëren aan de dames. Onze vriend, die aan het klompje dames collectief was gepresenteerd, wist natuurlijk niet dat *deze* dame *nà* die gewichtige gebeurtenis was verschenen.

Uit beleefdheid zeide hij wat, maar hij kreeg boe noch ba. Toen hij opkeek, zag hij dat de „dame” hem den rug had toegekeerd.

Hij begreep er niets van. „Mag ik vragen...” En toen kwam een snauw uit den mond der schoone: „U mag niet met mij praten, u is niet aan mij voorgesteld. Ik ken u niet.”

In Indië is iemand eerst een mensch, als hij zich heeft voorgesteld. Vóór hij die zeer gewichtige daad doet, is hij niets, bestaat hij niet voor de hem omringende personen.

Wanneer gij in Indië ergens zit in een omgeving, die u niet kent, omdat gij u niet hebt voorgesteld, kunt ge een prachtige studie maken van de trones der indisch-menschen.

Ik raad elkeen de proef aan.

De brute trekken van hun gelaat, de ordinaire oogopslag, het „nevermind” van hun inborst, hun grofheid en onbeschoftheid komen dan goed uit.

Aan de kletstafel zit een meneer.

Ge gaat ook daar zitten en nu moet ge eens 5 minuten wachten met u voor te stellen.

Zorg voor een miniatuur kiekjes-kastje. Neem een foto van meneers gezicht.

Nu staat ge op, presenteert u — „aangenaam” en de rest.

Ge begint een praatje en zegt bijv. dat ge het nieuwe lid in den raad van justitie zijt.

Neem nu gauw een tweede kiekje.

Ontwikkel thuis alle twee.

De eerste fotografie vertoont een boeman-gelaat, nijdig en norsch, vol aanmatiging; de fysionomie van een „uitkaaier”.

Op de tweede ziet ge een meneer, die zijn best doet, hartelijk en voorkomend u aan te kijken.

Te oordeelen naar de eerste fotografie zou de bezitter van dat voorkomen u hebben laten liggen als ge een toeval hadt gekregen vlak naast hem, laten spartelen in het water, als ge er voor zijn oogen in waart geraakt, u niet opgeholpen hebben, als ge van 't paard waart gevallen en uw been hadt gebroken.

Hij had u volkomen genegeerd en zou meer gelet hebben op het omvallen van zijn glaasje pait.

Te oordeelen naar de tweede fotografie, zou hij u in al die gevallen wél hulp hebben verleend.

Inderdaad, tot zulke inkonsekwenties ontaardt men in Indië, tengevolge van den krankzinnigen dwang van de voorstellerij.

Op een boerendorp groeten alle menschen elkaar uit hartelijkheid, al kent de een den ander ook niet persoonlijk.

In een stad groeten enkel bekenden elkaar.

Maar in Indië hoort het, is het een dwangbevel, dat de menschen overal op elkaar afvliegen om toch vooral „aangenaam” kennis te maken met handjesdruk en verdere poespas. Zoo'n aapachtig gedoe is daar „bon ton”.

Daarom — heb in Indië asjeblijft niet „karakter”; stel je voor, stel je voor aan iedereen, aan een fatsoenlijk mensch en aan een vlegel.

Het absoluut leege, het kinderachtig onbeduidende, het treurig ordinaire van wat moet heeten: „de indische samenleving”, symboliseert het dwangbevel: stel je voor.

Ik weet heel goed dat men in een ambtenaars- en officiers-wereld, als in Indië, niet kan leven als in de europeesche maatschappij der groote steden en niemand is wel zoo dwaas, mij aan te zien voor een persoon, die in Indië het zich voorstellen geheel zou willen afschaffen. In elke samenleving over de geheele wereld is dit gebruik min of meer een noodzakelijkheid.

Maar wat ik verfoei, dat zijn de *excesses* van dit gebruik in Indië, dat is de *manie*, om elkeen te *dwingen* zich overal en aan iedereen voor te stellen, omdat hij anders als een zonderling wordt uitgestooten.

DE INDISCHE HOTELS.

*Het indische hotel is de abominatie
van de indische abominaties.*

HENRI BOREL.

Ik zou waarlijk dit walgelijke onderwerp zelfs niet aanroeren, als de indische hotels en het leven in Ned.-Indië niets met elkaar te maken hadden.

Maar dat leven hangt samen met die hotels.

Een overgroot deel der europeesche bevolking in Indië schiet zich op in die verblijven.

En, wat nog meer zegt, — het leven in Ned.-Indië vindt een afspiegeling in het indische hotelleven. Zoo heer, zoo knecht.

Een beschrijving van de indische hotels opent een breed perspectief op het leven in Indië.

Ik wil gulhartig bekennen dat de indische hotels behooren tot de gemeenste plekken, die ik op deze aarde ken.

Tot den grond, waarop het hotel staat, toe, is doorsijpeld van viezigheid of stank.

Ik heb te Padang tamelijk langen tijd moeten wonen in een hotel, waaraan een „wagenvverhuurderij” verbonden was en dus stallen achter waren voor paarden.

Het was een oud hotel uit de jaren 1850—1860 of nog vroeger en altijd waren er paarden geweest in de stallen.

Die dieren hadden den bodem doorsijpeld met hun urine en als er landwind was — 's avonds aan de tafel bijna altijd — rook men tot op de voorgalerij, waar de tafel was geplaatst, den urinestank.

Op de plaats waar destijds het hotel stond is een gevangenis gebouwd — onverbetterlijk symbool voor „wijs me de plaats waar ik

gezaaid heb" —, waarin nu ongelukkige inlanders aan de berri-berri mogen sterven.

Een indische gevangenis en gevangenen aan berri-berri lijdende, zijn synoniemen.

Ik heb te Macassar naast de gevangenis gewoond en mijn haren rezen te berge als ik vernam hoeveel opgesloten inlanders in een enkele week aan berri-berri stierven. De meesten waren getuigen in de een of andere strafzaak en werden voor het gemak maar opgeborgen in het „zwarte hol”.

Menige strafzaak te Macassar voor den landraad liep dood, omdat het partijtje getuigen en beschuldigden, simple comme bonjour, behoorlijk gestorven was aan berri-berri. De president kon weer meer uren in de soos doorbrengen.

Dit even als intermezzo.

Ik wil Indië nog niet eens van dien kant bekijken. Alleen dit: je krijgt voor de tijden van Nero nog zekeren eerbied, als je denkt aan indische gevangenen, aan contract-koelies, aan zooveel andere ellendigen, die in Indië moeten lijden.

Ik zeide zooveen: op de plaats, waar destijds het hotel stond, is een gevangenis gebouwd.

Toe ik in 1897 te Padang was, informeerde ik eens naar den paarden-urine-stank. Ik vernam dat nóg altijd in enkele gedeelten van de gevangenis en ook nog in de kampong achter het vroegere hotel, die stank hoogtij viert. Zelfs een banjir drijft dezen niet uit den grond, verzekerde mij een maleier.

Toen ik in Indië aankwam, belandde ik in een hotel, waarvan de eigenaar een zuiplap was. Zijn vrouw was een dik patapoefje, dat nog een beetje van orde hield.

Overgeplaatst naar Soerabaya kwam ik zoo waar alweer terecht in een hotel waarvan de eigenaar dronk en hoe!!

Ik heb een paar jaar gewoond in een hotel op Celebes met een eigenaar die een slordigen borrel gebruikte.

Het is misschien toevallig, maar ik heb in Indië bij uitzondering gelogeerd in een hotel, met een baas, die *niet* aan den drank verslaafd was.

Ik weet niet of het sedert beter is geworden, — ik wil het hopen, maar kan het haast niet gelooven. Misschien wel op de hoofdplaatsen.

In *mijn* tijd vond ik een logementhouder in Indië een trieste figuur, eigenlijk om medelijden mee te hebben. Want velen waren van huis-

uit echte hollandsche kerels, die geen voorspoed hadden gekend en afgedwaald waren tot zoo iets sombers als hotelier of commensalen-huishouder.

Vele hotels en vooral hotelletjes in Indië worden gehouden door weduwen met een pensioentje van wijlen den heer gemaal.

De meeste dier verblijven zijn al net als de rest, maar het wil wel zijn op enkele buitenpostjes in het gebergte, waar het wat koel is, dat zoo'n hotel er vriendelijk en netjes uitziet.

De weduwe is vol zorg voor 't hotel — van binnen en van buiten — en bewijst hart te hebben voor hare gasten.

Ik mag dit niet onvermeld laten.

De oases in de woestijn vergeet men niet, wanneer men langen tijd in de woestijn heeft loopen smachten.

Te Padang waren in mijn tijd twee hotels: het Sumatra- en, ik geloof, het Atjeh-hotel.

De eigenaar van het Sumatra-hotel — het hotel, behept met den paarden-urine-stank — was een gewezen scheepskapitein, door zijn reederij indertijd te „heerig” gevonden, omdat hij een gouden horloge-ketting droeg.

Nu, „heerig” was de man niet, zelfs niet voor Padang en dat zegt wat!!

Zijn reederij had ongelijk, heusch!

Deze hotelier noemde zijn gasten „stinkers” en als hij in de verte, gezeten op zijn woning-galerij, hen hoorde mopperen over het afschuwelijke eten — het eten in indische hotels is trouwens *altijd* unsagbar afschuwelijk — placht deze filosoof tot zijn vrouw te zeggen: „hoor je die stinkers weer brullen!!”

Wanneer een gast, woedend over den kost hem voorgezet, luid klaagde bij dezen hotelier (hm) — vreet-kosthuisbaas is een naam die véél juist is — toonde deze man zich keizerlijk-waardig en voegde hij zoo iemand toe: „als het je hier niet bevalt, verkar dan maar naar het andere hotel.”

Razend van ergernis pakte de „gast” zijn koffers en nam hij kamers in het „andere hotel”.

Maar het was daar even afschuwelijk slecht.

„Juffrouw, dit gaat zoo toch niet, ik heb nog honger als ik van tafel opsta,” zei hij dan in zijn onnoozelheid tot de houdster van het „andere hotel”.

„O!” antwoordde de juffrouw, „beklaag u daarover bij den *eigenaar*

van het hotel." — „Goed, waar is hij?" — „Wel, in het *Sumatra-hotel*."

En het kwam dan uit dat òn het Sumatra-hotel òn het Atjeh-hotel behoorden aan *denzelfden* ex-scheepskapitein, die zijn gasten „stinkers" noemde.

Wat kon het dien hotelhouder dus schelen of het een gast niet beviel in het Sumatra-hotel en deze daarom vertrok naar het Atjeh-hotel.

„Ik zal jou daar ook wel krijgen, „stinkerd",“ grinnikte de ex-kapitein.

Beide hotels waren oude vervallen houten gebouwen, waaraan de bekende „tand des tijds" niet eens meer knagen kon, want alles was een murwe massa, restant van wat de witte mieren en de houtwormen niet van hun gading vonden.

De punt van een wandelstok, met eenige vaart gedreven tegen den muur (?) van uw kamer, kwam geregeld terecht in de kamer naast.

Niemand nam zulke proeven.... uit een gevoel van levensbehoud. Het heele hotel kon er eens van instorten!!

Kakkerlakken, tijtjaks (hagedissen), groote vieze spinnen, witte mieren, houtwormen vormden een ware insecten-menagerie. Ratten en muisjes — in Indië zijn de muizen heel klein — zorgden voor het bevorderen van de gezelligheid.

Ik spreek nu maar niet eens van de drommen hurleerende gladakkers buiten het hotel.

Een herinnering aan het Sumatra-hotel uit de jaren 1888—1890 dient bewaard te blijven. Ik schrijf daarom af, wat ik eens over dat hotel gezegd heb.

„Beklaagt den arme, die in het Sumatra-hotel zijn intrek neemt.

„Is het hem gelukt zich door een paar dozijn kampong-honden, een troep hongerige wolven gelijk, zonder in de kuiten gebeten te zijn, heen te worstelen, — waar overal in Indië een hotel-voor erf met tal van bloempotten is voorzien, huilen hier gladakkers, — dan komt hij voor een oud houten huis op palen te staan. Dat is het hotel.

„Op de voorgalerij, waarvan de planken zóo los liggen, dat ge met de voorzichtigheid moet loopen, waarmede ijsberen zich over ijsschollen bewegen, op die voorgalerij treffen hem dadelijk twee vreemdigheden: een heel lange etenstafel en geen bedienden.

„Nergens ter wereld, behalve in het Sumatra-hotel te Padang, eten

logés zoo aan den openbaren weg. Is dit soms een Barnumachtige reclame voor voorbijgaande wandelaars en schepen? Moet het „ziet ze smullen” den argeloozen buitenman lokken om zich aan den rijken disch aan te zetten?

„De nieuw aangekomene loopt achter de lange tafel heen en weer en roept een bediende. Hij wil toch een kamer hebben en de bagage is al naar boven gedragen. Geen antwoord. Geen bedienden.

„Ten einde raad loopt hij over de bewegelijke planken van de voor-galerij het hotel weer uit.

„Daar beneden aan de trap ziet hij een menschelijk wezen, in wien hij een bediende meent te mogen zien. Hij vraagt dezen nu in gods-naam maar om logies. „Tida tau” snauwt de vlegel.

„Ook in dit opzicht onderscheidt zich het Sumatra-hotel van een hotel in Europa: men wacht er de gasten niet af.

„De nieuweling, pas uit Europa, gewend aan portiers, buigende kellners, hulp van alle kanten, is zonderling te moede als hij hopeloos op zijn bagage kan gaan zitten, tot eindelijk den een of anderen mandoer het belijft hem brommend een kamer aan te wijzen.

„.... Het eten is even slecht gebleven. Als de asperges, de ham en het vanille-ijs, waarop de logés zondags worden getraceerd, buiten beschouwing blijven, schiet er niets lekkers over voor het geheele jaar.

„.... Ontleedt dit stuk biefstuk eens: er zijn pezen in, nietwaar, wellicht gesneden uit de *voorpoeten* van het beest, een would-be rund. En de geur? merkt ge iets van zuivere baklucht? Klapperolie en een bij-luchtje, hé?

„Thans de aardappelen. Zou uw moeder de keukenmeid eeren, die zulke op gladde knollen gelijkende producten als gekookte aardappelen opdichte en die vliezige, bleek-gele schijfjes voor gebakken dito?

„En de sla! Aanschouwt de bladeren aan de boomen des wouds en merkt op de frappante gelijkenis.

„En dan: met welke olie en welke azijn worden die bladeren aangemaakt en hoe aangemaakt!

„.... Het indische hotelleven biedt deze variatie aan dat men nogal veel keer in de gelegenheid is, vele en velerlei klassen en soorten van menschen te leeren kennen.

„Stappen in Europa personen van adel, generaals, gezanten, ministers, consuls, high-life lui, af in eerste-rang-hotels, op de eerste etages, en begeeft zich een breede schare van gewone burgers naar tweede-rang-hotels met matige tarieven en gewone weelde, terwijl een derde categorie „lieden met kleine beurzen” zich in nog geringere logementen

opschiet, in Indië komen allen samen in een verblijf van geen rang, een oord, dat socialisten en democraten bevredigen moet.

„Naast het klerkje van vijftig gulden in de maand de generaal op inspectie; in de nabijheid van den rijken koopman, een ambtenaar ter beschikking; tegenover een dominee, een scheepskapitein, geplaatst tusschen een resident en een boomklerk.

„En die allen eten van één slechte tafel, logeeren in één zelfde soort slechte kamers: 'smiddags gaat een gouverneursvrouw naar dezelfde mandie-kamer, waarin zoo pas het klerkje zijn goedkoop lijf heeft afgedroogd.

„Allen worden over dezelfde kam gehaald; allen betalen f5.— of f6.— per dag en de jenever die op de tafel in de voorgalerij staat, wordt gratis aangeboden aan matigen en dronkaards, aan hoogen der aarde, en aan nietige kleintjes. Eén rang, één jenever bindt in indische hotels *alle* gasten. Welk een democratie!

„.... In het Sumatra-hotel brengt de boot uit Holland leven in de brouwerij. (Ik schreef dit in 1890, toen het hotel nog bestond en de Nederland-booten de Emma-haven nog niet aandeden).

„Ligt het aan de door mij zelf opgedane treurige ervaring, dat het met illusies in Indië komen in zoo heel wat anders verandert, wanneer ge reeds eenigen tijd onder de klapperboomen wandelt, ligt het daaraan, dat het zien van jonge lieden, zoo pas uit Europa, met het doel in Indië een toekomst te zoeken, mij treurig maakt?

„Bijna onnoodig te zeggen, dat die frissche, vroolijke baren niet uit weelde naar Indië trekken, maar wel is lotsverbetering het groote woord, dat hen deed besluiten de „lauwe westersanden" te verlaten en naar het oosten te stevenen.

„Geen pretmaken is het doel: 'tis carrière maken. Ze hopen het goed te treffen, een lachende toekomst rekenen ze vóór zich te hebben; ze voelen zich zoo gehard tegen het warme klimaat, waarvan gezegd wordt dat het zoo afmattend is; ze vinden „dat eeuwige groen" wel lanelijk en droomen idylles. *Die* verwachtingen staan te lezen op hun blozend gelaat.

„Ach! arme bliksems!" denk ik dan, wat te ruw om mijn aandoening te onderdrukken.

„Voor hoevelen uwer is Indië de ondergang, de dood. Wat blijft er weldra over van de stoute voorspiegelingen en de goede denkbeelden, van de trouw en de eerlijkheid en het fatsoen, waarmede gij het ouderlijk Obdach, het moederland verliet; van den blos der gezondheid, van uw krachtig gestel en uw sterk lichaam? Teleurstelling hier,

verbittering daar, zwakte doen grijpen naar de jeneverflesch of zetten aan tot een cynische levensopvatting, waarvan de kilheid doet huiveren, of maken den weifelaar tot een schurk, den zwakke tot een servielen vleier, den sterke tot een zelfzuchtigen, niets ontzienden, struggle-for-life.

„.... Zoo jonge europeesche vrouwen, pas getrouwd met pas benoemde ambtenaren en officieren zich bevinden onder het mailboot-gezelschap, slaak ik diepe zuchten.

„Westersche rozen, naar den hollandschen dauw, die u in het leven riep, zult ge spoedig genoeg snakken; de verzengende zon van Insulinde zal uw rood doen verbleeken, uw stengel zal geknakt worden.

„Hoeveel tranen kost Indië aan jonge, europeesche vrouwen! Zorgen vervangen de zoete weelde van de „lune de miel”, geldgebrek en ziekte beginnen zwarte schaduwen te werpen over het „Meeresstille und glückliche Fahrt”, dat in het schoone Europa het huwelijksreisje begunstigde.”

Een sombere gang is altijd de gang naar de cabinets d'aisance van de indische hotels.

Ik wil u eens dezen gang in het vroegere Sumatra-hotel beschrijven.

Hij lijkt vrij wel op dien, welken ge maken moet in tal van andere indische hotels.

Stelt u voor dat het tropisch regent.

Door plassen wadend, met een inlandsche pajong boven uw hoofd, zijt ge bemodderd aangeland bij de rij huisjes, voor zeker doel bestemd, ellendige krotjes, vuns-hokjes.

De deur aan één scharnier hangend; een houten schuif om die deur zeer onvoldoende te sluiten. Het lekt binnen en ge betreurt het dat ge de pajong voor de deur hebt gezet.

Ik mag nu niet terugdeinzen in mijn schildering en moet alles vertellen.

Het is waarlijk mijn plan niet om „vies” te zijn; toch moet het wel eens, dat men het vieze behandelt.

De bril van het „cabinet” — men begrijpt dat de naam „keizer” even ver af is van dien van „voddenraper” als het woord „cabinet” van een indische bestekamer, — de bril van het cabinet is een ordinair stuk plank met een rond gat er in, voorzien van een V-vormig vóór-gleufje.

Ik heb nooit den filosofischen zin van dat V-tje vóór 't cirkelgat van den bril begrepen.

Het schijnt onvermijdelijk te zijn dat de bril nat is, — van 't gebruik der flesschen water of van wat anders.

Een ongelukkige hotelgast gaat dan ook niet op den bril *zitten*. Hij gaat er op staan om daarna te hurken boven de bril-opening.

Om op deze wijze van een indisch „cabinet” gebruik te maken, is zulk een sleur geworden, dat ik in een hotel op een der hoofd-plaatsen, dat toevallig werkelijk behoorlijke plee's er op nahield, een bordje vond met het opschrift: „verzoeken *niet* op den bril te gaan staan”!!!

Er is anders nog een reden om op deze ongemakkelijke wijze van een indisch „gemak” gebruik te maken.

Wanneer ge op den bril gingt zitten, zooals elkeen in Europa dat gewend is, zou het niet lang duren of de voelsprietten van eenige kakkerlakken kriebelden tegen de lichaamsdeelen aan, die bij zulk een gelegenheid bloot komen.

Het „gemak” wordt dan een ellendig „ongemak”.

Juist zijt ge „beschäftigt” met het toegeven aan een der onvermijdelijke zwakheden van uw menschen-natuur of een vreeselijke aanval van heen-en-weer-bewegende kakkerlak-voelsprietten wordt gedaan op wat er niet gedekt is van uw lichaam.

Het is dan niet:

Ach! sie fressen, ach, sie fressen,
Womit meistens ich gesündigt,

maar het is wel: *Ach, sie kitzlen, ach, sie kitzlen, enz.*

Inderdaad, kakkerlakken zijn grappenmakers in indische cabinets. In Indië is ook dat mogelijk.

Ik heb hier al de uiterste grens, van wat oorbaar is in een boek, bereikt. Er valt nog heel wat ergers te vertellen en wie er meer van weten wil, bezoeken me, dan zal ik hem misschien in 't oor fluisteren, wat ik niet kan toevertrouwen aan het papier.

Ik kwam in Maart 1897 voor de zooveelste maal te Batavia. Ik nam er intrek in een der voornaamste — *indisch*-voornaam, dat spreekt — hotels.

Ik kreeg desondanks een abominabelen indruk en ik wil wel ver-raden wat ik den eersten dag van mijn verblijf er over schreef.

„O! dat hotel-leven in de-n-Oost!

„Het is eenvoudig vreeselijk en alleen varkens of insensibel geworden indisch-gasten kunnen zich daar behagelijk gevoelen.

„Wat een sloot van ongerechtigheden stinkt er in een indisch hotel!
 „En wat een eten! De rijsttafel in 't hotel.... is gewoon afschuwelijk; de biefstuk en de aardappelen, die nà komen, smaken naar ranzige klapperolie.

„Men staat hongeriger op, dan bij 't gaan aanzitten.

„Wat al rare tronies onder de hotelgasten!

„Vreemde, zonderlinge wezens schijnen wij te worden, na een verblijf van ettelijke jaren in Ned.-Indië.

„De bestekamer-lucht hangt door het heele hotel. Het lijkt wel, alsof bodem en omgeving door de opeengehoopte faecaliën verpest zijn.

„Hoe liederlijk smerig zijn de W. C.'s.

„Ik zal u de beschrijving sparen. Ik vind het zoo gek, dat hierin maar door iedereen wordt berust. Welk een kleine moeite om de brillen, enz. schoon te houden — dat was al iets gewonnen. De hotelbaas behoeft maar één jongen aan te stellen voor het reinigen en dien boy na te rijden.

„Nu „narijden” doet zoo'n man niet, daarvoor is hij zelf te lui.

„Mandi-kamers!

„De vloer en de plank vóór den bak zijn modderig-kleverig. De lucht van de W. C.'s er naast wedijvert met de urine-lucht er binnen.

„De voorgangers van hem, die baden gaat, schijnen de badkamer ook als urinoir te bezigen. Goeie morgen!

„Terwijl men in de pendoppo dejeuneert, ziet men door de open ramen, aan allerlei touwen, — onderbroeken, bezweet-gedragen overhemden enz., heen en weër waaien.

„Elk oogenblik hoort men den val van een plas water, — het blijkt vuil waschwater te zijn. De jongen leegt de waschkom, door den bewoner van een kamer benut.

„Waarlijk, menschen met een beetje fijn-gevoel worden *gemarteld* in indische hotels.”¹⁾

Zoo oordeelde ik in 1897 over een eerste-rang-hotel van Batavia.

Dat is toch nog niet zoo lang geleden en Batavia is de *hoofdplaats* van Ned.-Indië.

Over de kamers van een hotel schreef ik reeds hiervoor, bij „De aankomst te Batavia”.

¹⁾ Tot mijn groot genoegen heeft mijn vriend Henri Borel in *de Gids* van October 1898 dit onderwerp, sprekender dan ik het kan, behandeld. Ik verwijs naar dit stuk met voldoening.

Ik heb zoo hier en daar ook al gelegenheid gehad, het lugubere van het indische hotelleven weer te geven.

Overal, overal treft het akelig-sombere, het vieze van een indisch hotel.

Het lakse, onverschillige karakter van den ontaarden Hollander in de-n-Oost wordt bewezen door de berusting, waarmede alle gasten — bachelors, families, dames — in die varkenskotten kruipen om er te gaan slapen. Alleen bij uitzondering is een hotelkamer een beetje net, gezellig vertrek.

Te Singapore is dat hotelleven dadelijk beter. De hotels daar hebben een europeeschen „Anstrich”, en voor hem, die uit Ned.-Indië komt, zijn die verblijfplaatsen weelde-oorden.

Het is, ik weet het, een overdreven eisch, om voor vijf gulden per dag iemand behoorlijk kost en inwoning te verschaffen in Indië.

Maar wie nauwelijks of niet meer dan vijf gulden kan betalen, zou veel zindelijker, veel vroolijker kunnen wonen in een kamponghuisje en kon er beter eten krijgen dan in een hotel, als hij met goede, zuivere nassi en wat reële bijspijs (geen rijsttafel-poespas) genoegen nam.

En als de stroom der hotelgasten zoo wilde — iedereen in Indië is op zijn tijd hotelgast — zou er kans bestaan, dat er, althans op de hoofdplaatsen, hotels kwamen, die een zwakke afspiegeling waren van de europeesche, zij het ook dat men eenige guldens per dag meer moest betalen.

Zoodra het europeesche element in Indië andere eischen gaat stellen, zullen ook betere hotels verrijzen met héél andere hoteliers. Maar het ongelukkige is, dat een hollander, na een betrekkelijk kort verblijf in Indië, met het slechtste tevreden is.

Hij weet weldra niet beter, hij schijnt bovendien in Europa niet veel gewend te zijn geweest.

Het klimaat maakt hem loom en spoedig laat hij zich de misères van het indische hotelleven aanleunen.

Dat ronkt maar raak in de hokken, die kamers heeten; dat eet maar los op wat aan smurrie wordt voorgezet als „diner”.

Ik heb hier in Holland, als ik, op ontijden, denk aan een indisch hotel, een vage voorstelling van een menagerie, waar wilde beesten, in vieze kooien, brokken rauw vleesch worden toegeworpen.

Een paar bizonderheden over indische hotels mag ik niet voorbijgaan.

Ge hebt 's morgens gebaad (gemandied) en ge gaat ontbijten, vóór ge naar uw werk trekt.

In de eetzaal is een lange, lange tafel, gedekt met een tafellaken (laken! wat een ironie) van ordinaire witte drill.

Langs de kanten van de tafel: borden — Regout-borden van de goedkoopste kwaliteit — en vingerkommen — het bocht, dat glasfabrieken als „uitschot” willen kwijt zijn —, gevuld met water, en lepels en vorken — made in Germany.

Over de lengte van de tafel, in 't midden, een rij, een onmetelijke rij schotels met wat er op, dat „spijsze” heet. Een schaal met de kippepootjes, die den vorigen avond niet „gelust” werden, — indische kippepootjes —, een schaal met overgeschoten roastbeef-sneedjes — koud — ook van den vorigen avond, verder koude macaroni, koude pudding — eveneens van den vorigen avond —, kaas, uit blaas of blik, oud, akelig, afbrokkelend, leidsche kaas, hollandsche kaas, boter die vloeibaar is, vies er uitziet, worst, veelal uit Duitschland, exportkwaliteit.

Hier moet ik even den hotelhouder in bescherming nemen.

Hij geeft veel, zeer veel.... maar 't is geen appetijtelijke „spijsze”.

Ge gaat zitten.

Uw jongen brengt eieren, gekookte eieren, gekookte miniatuur-eieren, die bijna altijd een nasmaak hebben van drek of vischvuil, soms zelfs van petroleum.

Al die vele schotels — restjes van gisteren — op tafel benemen u den eetlust. Gij wilt enkel een boterham met kaas en uw jongen komt met het brood.

Brood! mooi, wit, smakelijk, voedend brood van Europa! Op u is een hymne te maken, een lofzang.

Het lange elle-brood van Parijs met zijn blanke kern en zijn heerlijke croûte; dat onvergelykbare brood van Weenen — Kaiser-semmel, Kipfel, Salz-stangel, — die waterbroodjes en dat lekkere prima kwaliteit brood in Holland.

Uw jongen komt met het brood, het — indische brood.

O! diepe ellende, indisch brood!

Een indisch brood is een homperige substantie, omgeven door een taai zwartig-bruine korst. Als ge met een mes er een boterham af wilt snijden, is het, als snijdt ge in een weeken gummi-bal. De bovenkorst van 't brood zakt tot bij de benedenkorst.

De snee brood, die een boterham moet worden, is er af.

Het bovenkorstje van de snee verrijst weer en een vierkant, dat een boterham moet heeten, doet ge op uw bord, besmeert het met

olie-achtige boter en ge bedekt het met een stuk ordinaire kaas.

Hoe smaakt nu dat brood? Zuur, erg zuur.

Al het brood in Indië smaakt zuur. Al het brood in Indië is week, kief, stopverf-achtig, niet behoorlijk gerezen, niet behoorlijk gebakken, niet behoorlijk met gist behandeld.

In de twaalf jaar van mijn woestijn-leven in Indië at ik nooit één stuk brood, dat op den naam „brood” aanspraak mag maken.

Indisch brood en Indië. Die twee passen bij elkaar!

In de indische hotels kan men ook getuige zijn van het nuttigen van de „RIJSTTAFEL”.

Ik moet over die rijsttafel toch wat apart zeggen, over de rijsttafel die ook bij de meeste families in Indië de hoofdschotel is van den dag.

Ze is saamgevlochten met de indische existentie.

Het is hoogst onbegrijpelijk, verbazend vreemd, dat er europeanen gevonden worden, ja vrij véél europeanen, die de indische rijsttafel lekker vinden, die met voldaanheid zich dik er aan eten.

Een bizar schouwspel vertoont de hoteltafel van één uur als alle gasten bezig zijn te „rijsttafelen”.

Borden vol rijst en toespijs — heele bergen kost — worden met een onnatuurlijke gretigheid naar binnen gewerkt door het meerendeel der gasten.

Naast dien berg op het diepe bord staan heuveltjes bij-eten op kleine schoteltjes. Ook daaraan doet men zich te goed en weldra zijn berg en heuveltjes verdwenen in de gelukkige magen der consumeerenden.

Ik heb zelden over iets meer verwonderd gestaan. Waar laten de menschen het!

Ik weet het: na de rijsttafel gaan velen slapen en het beeld van den volgegeten boa constrictor, dat ik hiervoor al bezigde, heeft inderdaad zin. Met dat al slaat de echte rijsttafelaar in het veel eten elk record.

Door den drang der omstandigheden is de rijsttafel ontstaan, de rijsttafel der europeanen en der met dezen gelijkgestelden.

Een inlander eet haar niet, een chinees ook niet en een natuurlijk europeaan griezelt er van.

Een inlander eet rijst, rulle gekookte rijst en gebruikt er een gedroogd vischje bij of een sausje.

Een chinees gebruikt zijn typische kostjes en een natuurlijk europeaan eet zooveel mogelijk als in Europa, al smaakt alles ook niet zoo lekker.

De indische rijsttafel stamt, naar mijn idee, uit de kazerne of van een oorlogschip.

Het „ratjetoe” van het landleger en de „hutspot” van de marine zijn de stamvaders van de rijsttafel.

Vleesch is in Indië zelden goed. Visch is ook zelden goed om als „visch” — gekookt of gebakken — genuttigd te worden. Visch is in Indië zacht.

„Krimp”-visch kent men er niet. Visch is ook dadelijk bedorven.

Iemand zei me eens: de visschen zwemmen in Indië al rot rond in 't water. Er ligt waarheid in deze woorden.

Groenten zijn treurig ordinaar; vrijwel grashaksel.

Aardappelen kan men er niet koken of bakken, behalve dan in klapperolie. Boter is duur.

Groenten uit blikjes zijn duur en bestonden nog niet toen de rijsttafel haar intocht deed.

Werkelijk, de rijsttafel werd geboren uit den drang der omstandigheden.

Rijst is er plenty in Indië. En ook lombok — roode peper — en ook verregaand bedorven visch: trassi (bedorven garnalen). En er is kip, o! zooveel kip, magere, taaie kip, en er zijn kippeneieren en eendeneieren, gezouten, anders bedorven ze, als alles in Indië. En er is kerri, vuil-groenkleurige kerri, niet te verwarren met de geurige, bruine kerri van Voor-Indië. En er is zoo iets als witte kool.

Maar dat alles op zichzelf smaakt beroerd.

Wacht, dachten de soldaten en de matrozen, die 't eerst in Indië kwamen, gooit dat alles door elkaar. Laat de peper den smaak bedriegen van al dat ordinaire eten; laat de rijst — rein en onbedorven van smaak — het hoofdgerecht zijn en laat een kerri-saus, met witte kool er in, de hutspot besproeien, en wij leveren u de hoofd-ingrediënten voor een kost, waarin ge alles, wat even eetbaar is, kunt mengen.

En het verlengstuk van de ratjetoes en de hutspots werd de rijsttafel.

Dank aan deze hoofd-ingrediënten, kan je in de rijsttafel alles gooien. Roode vischjes, uitjes, chutney, gebraden, gekookte, gebakken, gestoofde kip, gebakken visch, gekookte visch, sajor-an (groenten) bij de vleet — gekruid of niet gekruid —, komkommers, frikkadel (gehakt, indisch gehakt hoor, je kunt het al aan het woord merken). En dan nog een ontzettend aantal indische schoteltjes, waarvan ik gelukkig de namen niet ken.

En nu begint ge dat allegaartje door elkaar te roeren op een diep bord. Hier en daar doet ge wat op de schoteltjes naast uw bord.

Wanneer nu alles goed is door elkaar geroerd en overgoten met wat stinksausjes, dan is uw rijsttafel klaar. Eet nu maar raak.

Zorg voor een beetje „bedis” — fijngehakte roode lombok — apart op den rand van uw bord en wat rotriekende trassi en ge zijt au grand complet.

Met volle happen gaat al dat saamgefrommelde eten naar binnen.

Ik ben gewoon, mijn hond 's avonds na afloop van het diner, het eten klaar te maken. Al de restjes van de soepbeentjes, balletjes, van het soepvleesch, van de visch, van de groenten en de aardappelen worden gebracht in een kom. Dit alles goed dooreen gedaan en dan ontstaat een conglomeraat van diner-afval.

„Kom, Tommy, hier is je rijsttafel,” en het beest eet met dezelfde gulzigheid, waarmede in Indië honderden de echte rijsttafel verzwelgen.

Het is te gek, dat een europeaan het rommeltje eten, dat rijsttafel heet, kan lekker vinden.

Welke europeaan in Europa eet nu roode peper, waaraan hij zijn tong, zijn verhemelte, zijn keel en zijn lippen brandt.

Welke europeaan in Europa eet nu trassi... ik vraag u, stinkende rot-garnalen, — eet nu kroepoek, — ook al zoo'n bijspijs van de rijsttafel — kroepoek, dat is: afval van de vleeschzijde van stinkende buffelhuiden.

Welke europeaan nuttigt nu groene kerri-saus, die zulke vuil-groene vlekken geeft er die je lippen en tong zoo vuil-groen kleuren, of moffelt taaie kip, in vijf soorten toebereld, weg onder een berg rijst.

Houdt jelui me nu niet voor de mal, daar in de-n-Oost, met jelui zeggen, dat je zoo'n rotzoodje lekker vindt.

„Ik ben een dol liefhebber van de rijsttafel,” beweren velen.

Jawel, „Indië is een goed land”. De rest begrijp ik.

Uit het gebrek aan goed eten werd in Indië de rijsttafel, een samenaapsel van onsmakelijkheden, een pisaller, een cache-misère, kost voor beesten, maar niet voor menschen.

De eskimo's drinken traan en de indisch-menschen eten rijsttafel.

Ik beklaag een hollander, die, uit gebrek, traan gaat drinken bij de eskimo's, zoo goed als ik een hollander beklaag, die in Indië uit nooddrift rijsttafel moet eten bij de indisch-menschen.

Wanneer een europeesche familie in Indië rijsttafel gebruikt, omdat een europeesche lunch te duur is en die familie daarvoor uitkomt, zeg

ik niets en respecteer ik de zuinigheid, geboden door de levensverhoudingen.

Maar wanneer ik ergens zit en een zuiver europeesche meneer of een zuiver europeesche mevrouw — menschen, die toch eens een hollandschen smaak hadden, die wisten hoe kalfsvleesch smaakt, jonge worteltjes, erwten, kabeljauw — wanneer zij beweren, dat ze een rijsttafel „lekker” vinden, dan treur ik om hun indischen val.

En nu nog iets, wat „indisch-hotel-thümlich” is.

Ik kan 't niet tegenhouden en ik weet, dat ik het gevaar loop, dat men mij aanziet voor een liefhebber van chronique scandaleuse, wat ik juist heelemaal niet ben.

Het is weer op het kantje af, obsceen, onvoegzaam of zoowat.

Maar in Indië is alles al zoo gruwelijk onvoegzaam over den kant heengerold, dat, naar mijn gevoel, deze onvoegzame mededeeling in een indisch boek als dit, bijna een onschuldige vertelling wordt.

Het is nacht, indische nacht. Nacht ook in de indische hotels, in de hokken, die kamers heeten. Flikkerende, knip-knappende klapperoliepitjes in die kamers.

Alles slaapt.

Opééns — boem — het schot van vijf uur valt. Poekoel boem zegt de inlander.

Vijf uur 's morgens en acht uur 's avonds zijn poekoel boem. 's Avonds staan, bij het vallen van het schot van de reede of van het fort, de dames en heeren der avondrecepties op, 's morgens om vijf uur ontwaken bij 't vallen van het schot vele slapers en.... slaapsters in de indische hotelhokken.

Het schot van vijf uur valt.

Verrijzenis. Opstanding.

Het is nog nuit-noir. Het is pas vijf uur en eerst om half zes, kwart vóór zessen, zal het groote Licht, zal de vuurbal, die het vuile en het vunze jaagt uit menigen hoek van een indisch hotelhok, verschijnen boven de kim.

Geklop aan tal van hokdeuren. Inlandsche jongens kloppen met hun vingerknoken tegen de hokdeuren.

Femeltaal in 't maleisch. Toewán, toewán, soeda poekoel boem, toewán.

Dat toewán wordt een gerekt toe-wá-á-án, fluisterend getrokken er uitgezucht.

Eerst zacht knoken-geklop. Tók, tók, tók — pianissimo —; twee minuten pauze. Tók, tók, tók, — forto. — Twee minuten pauze. Tók, tók, tók, — fortissimo —, tók, tók, tók, ffff-furioso.

De deuren gaan achtereenvolgens open.

Ja, het is een opstanding geweest! De opstanding der zwarte hetaires, — baboes, prostituées, njaais, die den avond te voren waren binnengeslopen in de hokken der mannelijke bewoners van 't indische hotel.

Vóór 't opengaan der deuren hebben de rijksdaalders gekliklakt, de rijksdaalders om mee te betalen de venale liefde, rampzalig vergooid in de hotelhokken.

De deuren gaan open.

En het hotel braakt zijn zwarte, venerische bende uit.

Bloote-voet-geschuifel over de voorgalerijen der kamers. Zwarte gedaanten van zwarte vrouwen, met sarongs over het hoofd, verdwijnen in de donkerte over het vóórerf van 't hotel; enkelen gaan naar achter om zich te baden bij de put. Dat durven echter alleen de baboes van de families, die huizen in het hotel, baboes, die 's morgens weer zoet de onschuldige babies in hun slendangs zullen rondragen.

O! dat ochtenduur van vijven in indische hotels.

Om zes uur zitten de „heeren” hun koffie op te slurpen of liggen ze in 't volle daglicht nu, met hun bloote voeten en beenen over de verlengstukken hunner krossi-malas, kalm en rustig, bijna als kuischen!

DE SOOS EN DE KLETSTAFEL.

*O! dat wij mogen soozen en mogen klets-
tafelen tot in der eeuwigheid, amen!*

SCHIEDGEBEDJE VAN EEN INDISCHMAN.

In een land als Indië is de soos een hooge noodzakelijkheid.

Een indische plaats zonder soos vindt ieder in de-n-Oost saai en suf, — gewoonweg onmogelijk.

Geen soos en geen kletstafel! Verbeeld u eens!

Waarheen zouden wij gaan in Indië als er geen soos was. Kan iemand zich Indië voorstellen zonder soos en zonder kletstafel?

Clubs, café's, bierhallen, restauraties zijn nu eenmaal niet in Indië en er moet toch iets wezen van dien aard: daarom is er de soos.

Ik moet openhartig zijn en erkennen, dat ik in een enkel opzicht voor één ding in Indië nog zekere zwakke reverentie heb bewaard en dat ding is de soos. Van mijne vele herinneringen aan Indië zijn enkele soos-herinneringen nog de minst-beroerde. Maar ik wil ook eerlijk zeggen, dat dit altijd kwam, omdat ik dan nog wel eens een beetje europeesch me kon voelen.

Het gebeurde wel niet veel, maar toch soms. En dat is me in Indië ontzaglijk veel waard geweest.

Als ik met een goeden vriend vóór of in de soos kon zitten keuvelen, kreeg ik nu en dan den indruk, in Europa te zijn, in Europa met hem te zitten in een café. Er hoorde wel sterke verbeelding bij, maar het ging even.

Als de mail aan was en de kranten, pas gearriveerd, op de leestafel lagen, was het een soort genoegen voor me, die te lezen, omdat er veel in stond over Europa.

Ook was de soos een verzetje, als ik, na de wandeling, niet altijd naar mijn indisch huis behoefde te gaan of naar het hotel of naar recepties, doch daar wat kon zitten en er wat gebruiken.

Overigens — overigens, was de soos al even akelig als de rest, want de soos is een typisch stuk van Indië.

Voor de meeste menschen in Indië is de soos onontbeerlijk, omdat ze anders niet zouden weten, wat ze met hun tijd moeten doen.

Er is overdag zoo niets, zoo heelemaal niets in Indië als men klaar is met het sleur-werk van zijn baantje.

Aan een wandeling valt dan niet te denken. Elke weg is als een oven, door zonne-hitte. Andere afleiding wordt vruchteloos gezocht, zoolang de zon schijnt.

Musea zijn er niet, enkel Batavia maakt een uitzondering. Een straat met winkels is een desideratum. Pleinen, avenuen zijn er, maar wie denkt er aan daar overdag te gaan promeneeren. Iemand kan evengoed een kuier maken in een reusachtige braadpan.

Maar er is één recreatie: de soos. Daarheen sukkelen dan ook allen, die zich zelf niet kunnen bezighouden, of in hun huis geen bevrediging vinden.

Er zijn een paar perioden in een etmaal, die de soos tot een urgentie verheffen, voor velen; de uren van 11—1 en de avonduren. Honderden in Indië liepen met de ziel onder den arm, als er dan geen soos was.

„La force des choses” deed dat eigenaardige menschen-complex worden dat indische soos heet: „la force des choses” verwekte de kletstafel, de indische kletstafel.

Voor een ongelooflijk aantal personen in Indië vormt het *soos*-leven een integreerend deel van hun leven en „de Witte” in Den Haag levert het bewijs, dat de sleur van het soos-leven door de indisch-menschen niet meer kan worden afgelegd, ook als ze in Holland zijn. Die „Witte” zit opgepropt met beweerende indische kletstafel-lui.

Voor ambtenaren, officieren, is de indeeling van den dag, na acht uur 's morgens, aldus: sleur-werk tot elf, twaalf, een uur — soos —; rijstafel, middagslapen, avondwandeling — soos —; diner of wat er voor moet doorgaan, en weer — soos met of zonder kletstafel. Getrouwen offeren er den na-avond aan op, gewoonlijk.

Kooplui kennen gemeenlijk enkel de soos in haar vóór- en ná-avond-momenten en een groot deel is niet eens trouw soos-bezoekend. Er zijn kooplui, die maar hoogst zelden in de soos komen.

Iemand komt „nieuw” (indi-isme) op een plaats. Het hotel verveelt hem; hij gaat naar de soos. Voor hem is de soos een uitkomst in de indische eenzaamheid.

Iemand zoekt banale verstrooiing, hij gaat naar de kletstafel van de soos in den vooravond.

De soos in Indië is als een romeinsch keizer met het devies „panem et circenses” (geef het volk brood en spelen).

De soos schrijft de bals uit, de feesten van de plaats op vorstelijke verjaardagen, de soos zorgt voor de voeding op die gelegenheden — voor kroketjes, voor broodjes met wat er op, voor vanille-ijs.

De soos geeft concerten, uitgevoerd door de militaire kapel van de plaats.

De soos houdt tombola op St.-Niklaas, de soos stelt tooneelverenigingen in de mogelijkheid er opvoeringen te doen.

Geen wonder, dat op sommige plaatsen de soosdirectie zich omhuld waant met keizerlijken mantel.

Ik heb inderdaad de wonderlijkste metamorfose zien voltooien bij kennissen van me, die door het noodlot als commissaris van een soos werden benoemd, d.w.z. door een stemmen-meerderheid op een algemeene vergadering.

Van gewone burgers werden ze Caesars. De stap zelfs waarmede ze het soos-gebouw betraden was vaster, bewuster geworden en hun blik — als was de soos hun wereldrijk, zoo monsterden ze alles, — de blik van Caesar vóór zijn legioenen.

Hun ijdelheid nam gevaarlijke afmetingen aan.

In Holland ouderling der kerk geworden (zie het hoofdstuk over indisch-menschen) zijn ze in Indië commissaris van de societeit, maar nu met een indische expansie.

Op een plaats in den Oosthoek woog de waardigheid van commissaris zóó zwaar, dat een van deze dignitarissen, bij een omberpartijtje, door zijn stoel zakte en tegen den grond viel.

De symbolische beteekenis werkte zóó op de toeschouwers, dat elkeen ging schaterlachen, wat tot treurig gevolg had dat de zwaarwichtige commissaris voor zijn baantje bedankte.

Het uittlachen van zulk een bijzonder wichtig commissaris was majesteitsschennis en als het tafereel in Rome onder de keizers was afgespeeld, zou misschien een brandstapel voor de lachende omgeving zijn opgericht.

Hoeveel soos-commissarissen heb ik in de wolken gezien, omdat ze op een of ander bal de vrouw van den resident of van den gouverneur mochten binnenleiden. Bijzonder, hé!

Hoeveel soos-commissarissen zag ik niet, die zich gestreeld voelden als een kringetje jonge dames hun vroeg: „toe meneer, nog een extra wals” en als ze dan met volle stentorstem den kapelmeester mochten

commandeeren „extra wals". Nu is dit nog een onschuldige ijdelheid.

Er zit anders in vele indisch-menschen een ijdelheid met een spanning van minstens honderd atmosfeeren.

Het hoofd van het plaatselijk bestuur, de militaire commandant, de president van den raad van justitie hebben veel in de melk te brokken — d. w. z. in de indische melk —, veel meer dan onze indisch-man met honderd atmosfeeren ijdelheid-druk.

Maar het manneke wordt soos-commissaris en dan zwelt hij van kikvorsch tot os — vreemd genoeg — zonder te explodeeren.

Er zijn in Indië eenige societeiten, die cachet hebben.

De societeit „Concordia" en de societeit „de Harmonie" te Batavia kunnen in bijna elk opzicht de vergelijking met de beste engelsche clubs in Voor-Indië, Singapore, China, Australië, volhouden.

De „Concordia" is een vorstelijk gebouw en „de Harmonie" te Batavia heeft een deftig, bijna aristocratisch interieur.

Ik weet, gelukkig misschien, niets af van het bestuur, maar er wordt voorbeeldig gezorgd voor het bien-être van leden en van introducés.

Ik mag niet anders zeggen dan dit, die societeiten zijn prettige pleisterplaatsen.

De leestafels zijn buitengewoon rijk voorzien van lectuur. Het is een genot — een genot, te grooter, wanneer men let op de indische misère — als men in de leeszaal van de Harmonie in een gemakkelijke fauteuil gezeten is en de lectuur van een boek of tijdschrift entameert.

Er is niets wat stoort. Het is er bijna geruischloos. Zelfs de spada's loopen zacht en fluisteren.

Mij gaf 't altijd een buitengewone gewaarwording, na een reis door de Molukken, over Java, door Sumatra, me te kunnen laten neervallen in een fauteuil van de leeskamer van de Harmonie.

En haast alles daar imponeert. Die koele, marmeren balzaal, de proporties van het gebouw. Enkel de biljart-zaal en de voorgalerij konden beter zijn, ruimer, vooral breeder.

En dan zijn er weer zooveel rare menschen, pêle-mêle, zoo van die indisch-menschen, met zweeterige overhemden, bij die biljarten.

Minus de biljartzaal en haar publiek, heb ik een prettig souvenir aan de Harmonie. Ook van de Concordia behoud ik een goed aandenken.

Als het toeval me te Batavia bracht, waar ik trouwens tal van hollandsche vrienden van de school heb, en ik was met hen in de Harmonie, dan voelde ik me in eens weer mensch worden, en ik zag

al dat vunze om me niet, al dat vunze, reeds twee meters van de Harmonie te ontdekken.

„Gegen *den Mann* will ich nicht schreiben,” zei Heine in de „Reisebilder” over een monnik. En ik wil ook niet schrijven tegen de Harmonie te Batavia.

„Wenn ich wieder zu Hause warm sitze und gegen die katholischen Pfaffen schreibe — gegen *den Mann* will ich nicht schreiben.”

En toch hebben Heine en ik wellicht ongelijk.

Want die monnik behoorde, hoe dan ook, tot de herauten der katholieke kerk en de Harmonie is, hoe dan ook, een indische soos.

Iedereen, die in Indië een beetje positie heeft, is — op zeer zeldzame uitzonderingen na — lid van de soos.

Er is wel een ballotage, dat hoort nu eenmaal zoo bij een sociëteit, maar die is niet streng,

Officiëren en ook ambtenaren van meer dan f 200.— tractement in de maand, vallen per se in de termen van het lidmaatschap en de ballotage voor hen is meer voor den vorm.

Chefs, procuratiehouders en employés van handelskantoren zijn ook soos-fähig.

Moeilijker wordt het voor tokohouders om lid te worden van de respectabele soos.

De grens is hier niet scherp te trekken en het gevolg is, dat de eene tokohouder wel als lid wordt toegelaten en de andere gedeballoteerd wordt.

Persoonlijke sympathieën zijn dan in 't spel en soms ook zondelingse consideraties.

Ik weet van een joodschen tokohouder, die lid werd, omdat hij een toko met ramen van spiegelglas had — nu is spiegelglas in Indië wel iets bizonders — terwijl een joodsche collega van hem geweerd werd. 's Mans toko-ramen bestonden dan ook uit vensterglas 4e choix van een belgische fabriek.

Al het vensterglas in Indië is *vierde* keus.

Ook heeft men in Indië wat tegen het aannemen van armeniaansche kooplui, hoewel de meest kampong-achtige president van een weeskamer met vlag en wimpel het lidmaatschap haalt.

De majoor-chinees, die naar de sterren keek en rijk was door opium, enz., was *eere-lid* van de soos van het plaatsje waar hij woonde!

In een gemengd gezelschap als de indische samenleving moeten zulke inkonsekwenties wel voorkomen.

Een Indische soos heeft natuurlijk een reglement, veelal rechtspersoonlijkheid en statuten.

Statuten-wijziging is een stokpaardje van menige directie.

Een van de punten van behandeling voor een algemeene vergadering is bijna altijd een voorstel tot zulk een wijziging.

Dat wordt een „vetje” voor de directie en voor vele leden, om te debatteeren. De zeer verkleinde vorm van elokwentie komt dan tot uiting met schetter-klankjes.

Loopen de leden een beetje warm op zoo'n vergadering, dan vraagt iedereen het woord. Het stemmen over een voorstel komt in de war en een imitatie van een poolschen landdag is het gevolg.

Het voorstel valt. Onmiddellijk aftreden van het bestuur, onmiddellijk stemming voor een nieuw bestuur.

In den tusschentijd één geknal van ajer-blanda flesschen voor de whisky-soda's, die bij dozijnen verdwijnen in de dorstige kelen der vergaderde leden. Iedereen heeft schik.

Ik heb nog weet van een allerleukste vergadering.

Een soos van een hoofdplaats in Indië — maar een buitenpost — had een artikel in haar reglement, waarbij bepaald was, dat het lidmaatschap van de soos steeds zou worden aangeboden aan een nieuw hoofd van bestuur.

Het was door een vroegere directie onbetamelijk gevonden, dat zoo'n hooge meneer óók al een briefje zou moeten schrijven, waarbij hij zijn wensch te kennen gaf, lid te worden van de societeit. Zoo'n allerhoogst wezen mocht niet blootgesteld worden aan een ballotage. Dit was té gek.

Ook Napoleon en Lodewijk XIV zouden er hartelijk voor bedankt hebben. Verbeeld u, le roi soleil en zijn ballotage in een indische soos!!

Daarom: de nederige soos-directie — altijd: nederig tegen indische machtbekleeders — diende het hoofd van bestuur het lidmaatschap „aan te bieden”.

Nu zit de serviliteit tal van indisch-menschen in het bloed. In engen kring schelden ze op de „hooge patsters”, zooals *zij zelve* — niet ik in dit geval — zoogenaamde hooge machthebbenden noemen, maar als het er op aankomt en zij in tegenwoordigheid van een dier meneeren zijn, dan verzoeken zij om de eer zijn waschwater te mogen uitgieten of nog erger. Plat eigenbelang is daarvan de reden. Je kunt nooit weten. Bij een concessie of een vergunning om een of ander artikel te mogen invoeren, of om een protectie te verwerven, kan de kans van slagen in rechte reden staan tot het veelvuldig leegen van de

toiletkommen en vazen des machtigen. Hooge oomes zijn dankbaar voor eerbewijzen en vergeten de leegers van hun toiletporselein niet.

Dat „aanbieden” van het lidmaatschap ging van zelf in zeer vleeiende termen voor het nieuwe hoofd van bestuur, ongeveer in de bewoordingen, waarmede een veroveraar de sleutels van een stad worden aangeboden.

Op een directie-vergadering, waarin voor een nieuw hoofd van bestuur het concept was opgesteld van een lidmaatschap-aanbieding, vonden een paar leden, die tot den officiersstand behoorden, aanleiding om de vraag te berde te brengen: dient eigenlijk onzen kolonel ook niet het lidmaatschap aangeboden te worden?

Die heeren hadden, van hun terrein, misschien gelijk.

Na veel gedelibereer zou een voorstel er van gemaakt worden op de volgende algemeene vergadering en werd dit voorstel dan ook, toen het zoover was, gebracht onder de punten van behandeling, die veertien dagen vóór de algemeene vergadering worden bekend gemaakt aan de leden van de soos.

Nauwelijks was dit voorstel gepubliceerd of er ontstond gemompel onder de leden van de soos, die tot de rechterlijke macht behoorden.

Als het lidmaatschap wordt aangeboden aan het hoofd van bestuur en aan den kolonel, waarom dan niet aan den president van den raad van justitie?

Zij zouden een nieuw voorstel doen, gesteund door 7 à 8 leden van de soos. „Den president van den raad van justitie wordt eveneens het lidmaatschap aangeboden.”

Vreemd, dat ook de president van de kamer van koophandel, het hoofd van de politie, de chefs van handelshuizen, de hotelhouders, de cipier van de gevangenis niet voorstellen uitbrachten van gelijke strekking. Alle hoofden van inrichtingen, niet waar?

Het ging op de uitgeschreven vergadering allervermakelijkst toe.

De officieren kregen hun zin ten opzichte van hun kolonel, de rechterlijke ambtenaren niet. De leden, die tot de laatste corporatie behoorden, hadden de vergaderzaal verlaten, vóór de stemming, omdat het militaire element een écrasante meerderheid had en omdat gestemd zou worden, niet met gesloten briefjes, maar met zitten of opstaan, zoodat precies kon worden nagegaan, welke officier vóór de eer of tegen de eer, zijn kolonel te bewijzen, zou zijn.

Weken lang maakte deze vergadering den hoofdschotel uit van alle gesprekken, alle recepties, van vóór- en na-avond.

Aan zulke futiliteiten hangt de conversatie in Indië.

En dan te moeten denken, dat menig hoofd van bestuur, menige kolonel zich „lekker” voelt, omdat hem het lidmaatschap van de societeit „Modderlust” of „Kletslust” of zoowat, wordt aangeboden in *vleiende*, zeer *vleiende* bewoordingen.

O! Indië! O! kweekkas van ijdelheid!

De meeste societeiten in Indië mochten wel een gezelliger interieur hebben.

Ik ken van die gelegenheden, nogal op hoofdplaatsen, die een interieur hebben, erger dan van een uitdragerswinkel.

Het meubilair bestaat uit overoude stoelen en tafels — alleen voor brandhout nog bruikbaar. Er hangen spiegels aan de wanden, vol van 't weer, met vlekken en barsten; de wanden zelve zijn goor en zwartig. Een buste van Willem III, beneden critiek, ook al groezelig. Een buste van de koningin zal gekocht worden, als de kas het toelaat.

En dan — gravures, die de wanden heeten te versieren. Neen, maar! Hoe ontzettend banaal, te barok voor een herberg in Drente.

Het zij in het algemeen opgemerkt, dat de kunstsmaak in Indië al héél, héél ordinaïr moet zijn, als men let op de gravures, die de menschen er dullen in de hotels niet alleen, maar ook in hun binnen-galerijen, achtergalerijen, slaapkamers. Een zeldzaam zoodje.

Ik zie liever een kalen wand, omdat die het oog niet kan beledigen.

Maar dat doet er nu minder toe. Kunst in Indië, dat is nu zoo totaal onmogelijk.

Dát zou te veel verlangd zijn; daarover zullen wij het dan ook maar niet hebben. ¹⁾

En nu moet ik het heiligste der heiligen, voor een hoop indisch-menschen althans, gaan bestormen, ik moet schrijven over de „*indische kletstafel*”.

Ik voel het gewicht van mijn verantwoordelijke taak en het gevaar, waaraan ik mij blootstel.

¹⁾ Op het gebied van muziek is Indië, althans Java, niet te achterlijk. Er zijn uitstekende pianisten, violisten, zangeressen en ik heb te Batavia en te Soerabaya uitvoeringen bijgewoond, die me deden vergeten dat ik in Indië was en die ook in Europa zouden worden geprezen. Ik breng gaarne alle hulde aan dit kleine sprankje van kunst-uiting. Maar is het dan niet dubbel beroerd, dat het indische klimaat pernicious is voor de teere instrumenten, de piano en de viool, en is het niet om te weenen, als men iets Indisch afgemats ontdekt in een overigens frissche stem of als men gevoelvolle alt-tonen hoort in zoo'n omgeving?

Men zal me voor erger schelden dan voor „anarchist” of „duivel”. Het is nog aan te nemen, dat het een indisch-man is mogelijk geweest, zonder woede en zonder verwenschingen, me tot hier te volgen. Maar dat ik nu mijn niets ontziende schop ook ga zetten in den gewijden grond, waarboven hij zijn paitje drinkt en zijn kletspraatjes houdt, dat is erger dan profanie, dan beeldenstormerij.

Haro! sur le baudet. Hang hem op, den ketter.

't Is half zeven 's avonds. Wandelaars loopen langs het voorplein van de societeit. Sommigen gaan naar de „pier” om een zeeluchtje op te vangen of op de banken van de pier-koepeltjes wat neerzitten.

Anderen kuieren naar de laan van tamarinde-boomen, een prachtige laan, een pronk van de plaats.

Onder de lommerrijke boomen van het societeits-voorplein zijn tafeltjes met stoelen opgesteld, alle leeg nog om half zeven.

En als de koning onder de kegels staat, in 't midden van die tafeltjes, een bijzonder groote ronde tafel, met zink overtrokken en om den poot loopt een zonderlinge ijzeren roede.

Wie, oningewijd, langs het pleintje marcheert, zoekt vruchteloos naar de beteekenis van die ijzeren roede. Wacht, onnoozele, straks om zeven uur zult ge het begripen.

De duisternis valt. Het wordt erg donker onder de boomen van het societeits-voorplein. In de soos zijn de lampen opgestoken. Ook de lantaarns van de plaats — die een straatverlichting rijk is — schijnen met hun droef, zwak licht, dat zoo spaarzaam den weg verheldert.

En er komen mannen aan, heeren in het wit, met witte pantalon en lustre jasje, officieren in uniform; ze komen van de pier, van de tamarinde-laan, een, twee, drie, vier, aldoor meer.

Onder de boomen van 't voorplein gekomen, richten allen hun schreden naar de groote, ronde tafel, waar elk gaat zitten op een der twintig stoelen, meest wipstoelen.

Ze wippen wat op en neer. Het aantal mede-wippers neemt toe en er ontstaat een gegons van stemmen.

De kletstafel begint.

De ijzeren roede krijgt bestemming; de kletstafelheeren plaatsen er hun voeten op of tegen aan, al wippende in de stoelen. Ook zij, die op gewone stoelen zitten, doen hetzelfde. De grond is vochtig en wanneer men daarop de voeten moest plaatsen, zou men rheumatische aandoeningen kunnen krijgen.

Met praatjes over de warmte wordt de zitting geopend. „Heel warm van avond, heeren,” is de stereotiepe aanloopsfrase.

Daar het in Indië *alle* avonden tusschen 7 en 8 heel warm is, beamen alle kletstafelaars de volmaakte juistheid van de opmerking.

Indien iemand zeide „erg koud van avond, heeren,” zou hij voor een bewoner der zon worden aangezien of van de kletstafel verwijderd worden, omdat hij de hoogedelachtbaren voor de mal hield.

De nieuwtjes van den dag komen nu aan de orde. Eerst de kranten-berichten, dan de verhaaltjes over de plaatselijke voorvallen.

De afhandeling van dit eerste bedrijf is de ijswater-episode.

Elk oogenblik geroep: jongens, of spada, kassi ajer-ijs (jongens, geeft ijswater). Tijdens al dat geredeneer, klinkt zoo'n klank als een stoot uit de misthoorn, bij het gegons van de machine-kamer aan aan boord van een boot.

En het antwoord van de jongens: „saja, toewan”, is de misthoorn van een boot in de nabijheid.

De jongens — spada's — brengen vlug groote tumblers met water, waarin een brok ijs.

Tegenwoordig roepen velen „kassi whisky-soda”, al in het eerste bedrijf.

't Is half acht. De twintig, dertig stoelen om de kletstafel zijn bezet.

„Spada, minta pait, — doewa, tiga, ampat,” enz. (jongens, brengt één bittertje, breng er twee, drie, vier, enz.).

Ineens ontwaakt bij de meesten de bitterlust en achter de eerste vragers sluiten zich meerderen aan, door het geroep „doewa, tiga, ampat”, ook uit twee, drie, vier kelen geschreeuwd.

Aan de kletstafel, die ik hier beschrijf, gebeurde dan iets onbetaalbaars, iets dat op de geheele wereld zonder weerga is.

Eenige minuten na dat algemeene geroep om pait, zag men dan van uit het volle licht, dat scheen in de soos-zalen, de vier, vijf trap-treden afloopen: een jongen met een reusachtige karaf jenever en tal van glazen, en achter hem een kleine spada, een inlandsch knaapje, met een gevuld bitterfleschje en een lantaarn, heusch waar — een lantaarn.

In Amsterdam was, eenige jaren geleden, een improvisator, in een café-chantant, die op de onmogelijkste combinaties dadelijk een gedicht saamflante, dat min of meer zin had.

Welk gedicht had deze chantant-poët wel, stoomvlug, gefabriceerd op: een karaf jenever, een fleschje bitter en een lantaarn?

Zou het een toepasselijk kletstafel-poëm geworden zijn?

Met groote vaart bewogen zich de jenever-jongen en het pait-knaapje in de richting van de groote kletstafel, die vrij wel in het donker gehuld was.

Fluks werden links en rechts, door den jenever-jongen, pait-glaasjes geplaatst.

Het pait-knaapje naderde ook; in de eene hand het fleschje, voorzien van een kurk, met in 't midden een gat, waardoor een penne-schacht; in de andere, de lantaarn, een oud blikken ding, met verweerde glazen.

En nu komt het unieke moment!

De lantaarn zweeft boven de leêge glazen, het penneschachtje verdwijnt in den mond van 't eerste glas, wordt op-en-neer bewogen, niet-rythmisch, maar schokkerig, en tsoep, tsoep, tsoep, vallen wat druppels bitter in 't glas. Onmiddellijk daarna verdwijnt het schachtje in het tweede glas, in 't derde, — tsoep, tsoep, tsoep, en de druppels pait bevochtigen den bodem.

Het pait-knaapje vervult zijn taak keurig. En aldoor die lichtende blikken lantaarn boven de glazen.

't Is zoo donker aan de kletstafel en het penneschachtje mocht eens pait-druppels uitsjoepen naast het glas.

En dadelijk er op giet de jongen de jenever met klokkende golven in de wachtende kelken. „Kassi penoe” (schenk boordevol) brult een kletstafelaar rauwkeels. Ook daarvoor doet de lantaarn dienst; men kan er op letten, dat men volle, boordevolle glazen jenever krijgt.

En dan giet de jongen nog een scheut jenever bij, zoodat dit vocht over 't glas heenloopt en een plas geeft op de tafel. Maar nu komt dat oolijke zinken overtrekje in functie. De jenever valt er over heen en de tafel krijgt geen vlekken. Met een natten lap wordt, na afloop van de kletstafel, afgenomen en de jenever-over-strooming laat geen gevolgen achter.

„Kassi penoe” — voor mijn dubbeltje heb ik recht op een vol glas. Is 't waar of niet? — Zeker, de bellen jenever moeten nog zijn met „koppen” er op.

In elken kring wordt het niet betamelijk gevonden een glas tot den rand te vullen. Maar aan de kletstafels. Asjeblieft. Kassi penoe, hoor!

Dat de roodhuiden gelijk hadden, jenever „spreekwater” te noemen, wordt ook bewezen aan de kletstafel.

Zoodra eenige paitjes — bellen met koppen er op — zijn verschalkt, is een druk praten algemeen geworden.

De gesprekken nemen een andere richting, worden vrijer, eigenaardiger, intiëmer.

Het „kletschwijf” houdt haar grooten intocht en het deksel van de „moppentrommel” staat wijd open.

Brullerig lachen nu en dan. De „kletstafel” is dan ook in volle werking.

De eene anekdote volgt de andere, de een al platter, gemeener dan de andere.

Men is in zijn element en de paits „penoe”, die gecommandeerd worden, maken telkens een tocht van den jenever-jongen en het pait-knaapje met zijn lantaarn noodzakelijk.

De stemmen worden luider. Een kletstafelaar brult „spada!” met een oorflesbrekende stem. „Spada, pait, lekas!” (spada, bitter, gauw!) „Toewán” schreeuwt de jenever-jongen stentorisch terug.

En boven dat tafereel en die wanklanken, de stille boomtakken en de stille bladeren, waartusschen door de sterren even kijken en in de verte de zacht-ruischende breekgolfsjes van de zee.

Het schot van achten is gevallen. Vele van de deftigste kletstafelaars staan op, gaan naar huis, waar misschien een goede vrouw en aardige kinderen hen wachten met het eten.

Van uit de duisternis tot het licht.

Eén groepje blijft achter.

Dat sluit zich nu innig aan. Nu nog wat aanpappen, kerels.

De na-kletstafel begint.

Ik heb door tal van indisch-menschen met voldoening hooren verzekeren, dat bij hen „de rijksdaalder” nooit op de kletstafel bleef liggen.

Zoodra namelijk de geest van vieze anekdotes vaardig wordt over de kletstafelaars, gebeurt het wel, dat een der ouderen een rijksdaalder op tafel legt, er bij zeggende, „ik neem hem er af bij de eerste vieze mop!”

En de rijksdaalder wordt bijna altijd „er af” genomen.

„Is de rijksdaalder al van tafel” wil beteekenen: zijn de heeren al aan het vuilbekken?

Ik heb me al dikwijls afgevraagd, wat zooveel mannen er toe drijft, om, als ze een tijdje ergens, naar hun idee, gezellig bijeen zijn, een reeks ontuchtige vertellingen elkaar op te disschen.

Een prikkeling der zinnen is het eigenlijk nooit; de verhalen zijn te gezocht of te walgelijk.

Heet het amusement? Maar dat mag ik niet gelooven van zoovele „honorable men”, die gretig meedoen en toeluisteren.

Is dat omdat men eens onbedaarlijk lachen wil? Daarvoor is het middel toch al erg laag bij den grond.

Of is het, omdat zooveel onzer graag eens het zwijn uithangen, dat in hen zit, en dat ze nu van de gelegenheid gebruik maken?

Ik weet het niet. Het is met dat al een treurig verschijnsel.

Sommigen houden er een onuitputtelijk repertoire op na. Een enkelen keer is er wedstrijd in het debiteeren van zulke moppen, tusschen twee bazen in het vak. De mop van A is nauwelijks koud en het toehoorend gezelschap is nog aan het brullachen erover, of B is alweer bezig. Daarop weer A, om opnieuw gevolgd te worden door B.

De wedstrijd duurt wel eens een uur — of langer, — en het terrein is bij voorkeur de kletstafel.

Dit is zeker: in Indië hebben enkelen er een reputatie mee verworven, een goeden naam, heusch. Er is een klasse indisch-menschen, die in bewondering staat voor een vuile-moppen-verteller, als hij een matador is.

Ik ken toevallig een van deze record-heeren en weet, dat hij er een dik notitie-boek op nahoudt, waarin hij avond aan avond een „nieuwe” — en er zijn altijd „nieuwe” in Indië — noteert en dan memoriseert voor den spiegel als een acteur.

De man is buitengewoon „getapt” in Indië.

Als het tegenwoordige systeem niet bestond om gouverneurs-generaal en vice-presidenten van den raad van Indië te kiezen uit Nederlanders, die nooit in Indië waren, had onze vriend misschien een kansje op den troon van Buitenzorg.

Het „vuilbekken” zit er bij haast elken indisch-man in; het is een sleur geworden.

Ik vergeet nooit een inspecteur van het onderwijs, die een onschuld gelijk aan een kletstafel zat, zoolang er in tegenwoordigheid van een paar onderwijzers vies werd verteld. Nauwelijks waren deze onderwijzers, even na het vallen van het avondschoot, opgestaan, of de inspecteur schoof zijn stoel eens heel dicht bij en begon toen zelf een programma „moppen” af te werken, waarvoor ik mijn hoed zou hebben afgenomen, ware 't niet, dat ik in Indië altijd zonder hoed uitga, 's avonds.

Een der akeligste uitbottingen van het indische leven is zeker de indische kletstafel, synoniem met leeg gekal en druk geborrel.

Als je voor niets meer deugt, als je over niets moois meer kunt denken, voor niets moois meer kunt voelen, als je jezelf een vervelend

sujet gaat vinden en je begrijpt dat je een vlegel bent (zoo in stille, eigen overdenking, altijd), wordt dan habitué van de indische klets-tafel.

Daar kan je dan je hart ophalen. De volle borrels komen op je bulder-bevel en — je profiteert van een beschaafde conversatie, des te beschaafder, naar mate er meer borrels worden verbruikt.

Ik wil me tot deze algemeene indrukken bepalen.

IETS OVER DEN INDISCHEN HANDEL EN NOG WAT.

*Nourri dans le sérail,
J'en connais les détours.*

Eigenlijk zitten de Nederlanders in Ned.-Indië omdat ze er handeldrijven kunnen, handel in den uitgebreiden zin — koophandel, cultuurlandbouw, industrie, mijnbouw.

In uw vaderland leeft ge, omdat ge er geboren zijt en opgevoed, omdat het uw land is, het land, dat zijn grond, zijn klimaat, zijn karakter u gaf om er uw jeugd-leven te droomen, het land, waar ge opgroeide, zonder te weten dat een goudtientje meer waard is dan een gulden, dus zonder te verstaan het meest elementaire begrip van den handel.

En wanneer ge soms in latere jaren zwerveling zijt geworden op de aarde en ge overal gewoond hebt, in alle werelddeelen, kan het zijn, dat ge als vergrijsd koopman, moè van al dat zaken doen, terugkomt naar de streek die u in de schoonheid van uw leven zag, dit keer niet om handel te drijven, maar om uit te rusten van dat fatale zwoegen en om de jonge schoonheid van uw leven te herdenken in zoeten weemoed.

Wanneer Indië niet meer koffie, suiker, tabak en andere producten opbracht en de miljoenen inlanders verkozen naakt rond te loopen of in hun eigen-fabrikaats-kleederen, en er was geen goud, petroleum of tin gevonden, dan pakten alle Europeanen in Indië hun koffers en verlieten het land om er nooit terug te komen.

De ambtenaren, de officieren en de kooplui gingen gewoon wég.

Wij zitten in de-n-Oost om producten te koopen en om europeesche industrie-artikelen te verkoopen.

De drommen ambtenaren en officieren zijn er dan ook eigenlijk, omdat in Indië koffie, suiker, tabak en manufactures worden verhandeld.

Elke Europeaan in Indië draagt een handelsmerk.

Elke Europeaan komt er om geld te verdienen, liefst veel geld. De tradities van de O.-I. Compagnie, toen elke ambtenaar tevens koopman was, hangen ook nog zwaar in de ambtelijke lucht, vooral in de lucht der hooge ambtenaren.

Feitelijk willen allen op de eene of andere manier koopman spelen. Het slaat soms over op de vrouwen van ambtenaren, die sarongs laten verkoopen of geld tegen woekerrente uitleenen aan arme waronghouders.

De koopmansgeest vaart tot in het kleinste bureau-klerkje.

De periode van de Celebes-goudmijnen bewijst dit.

Het meest obscure bureau-ambtenaartje had een concessie of een aandeel in zijn zak. Officiëren offerden hun carrière, indische journalisten lieten een tijd hun blad in den steek, om goud te zoeken.

De indisch-ambtelijke hiërarchie is zeer sterk ontwikkeld op de meeste plaatsen, het indische militarisme is hier en daar oppermachtig en de eigenlijke indische handel vormt veelal een zwakke minderheid.

Maar een ambtenaar mag nog zoo statig — indisch-statig — rondmarcheeren en een officier nog zoo militaristisch zijn, de meesten van die lieden loeren op een kans om door een handelsbedrijf rijk te worden.

De jacht naar geldverdienen bij haast iedereen in Indië heeft me steeds enorm getroffen.

Ik weet wel, in dezen tijd van kapitalisme is het in Europa ook niet zooals het behoort.

Maar in Europa zijn geleerden, denkers, dichters, kunstenaars, die, als ze maar een inkomen hebben, dat hun een menschwaardig bestaan geeft, zich zonder reserve wijden aan hun roeping en dan ook ontoegankelijk zijn voor de verlokking van den geldduivel.

In Indië is dat juist anders en het gevolg is, dat er in Indië geen geleerden (op een enkele uitzondering na dan), geen denkers, dichters of kunstenaars zijn.

Wie er in een van deze schoone kwaliteiten komt, voelt zich in Indië zoo ondragelijk ellendig, dat hij zoo gauw mogelijk de plaat poetst. En moet hij door treurige levensomstandigheden er blijven leven, dan is het uit met hem of blijft hij een haat voeden tegen Indië, die zijn mooiste emoties en gedachten vergiftigen gaat.

Men moet in Indië handeldrijven. Wie dat verstaat, hoe dan ook, kan het er misschien uithouden.

Tractement, promotie, geldverdienen, zijn de emblemen voor het leven van de menschen in Ned.-Indië.

Elke gevoelszenuw, elke hartslag, elk sentiment, elke gedachte trilt, klopt, leeft of bestaat door deze emblemen, bij haast elkeen.

Voor al het andere is men dood.

Zijn het nog wel menschen? — vraag ik me dikwijls af. Zijn het eigenlijk niet botte werktuigen geworden, allen die daar zwoegen in Indië om geld, veel geld te verdienen?

Het hooghouden van deze emblemen boven elke andere vaan, boven elke andere leuze, heeft diepe oorzaken.

Ned.-Indië is een kolonie en de volbloed-europeanen, die er carrière moeten maken, zijn kolonisten, al worden ze ook verstokte indisch-menschen.

De jacht naar carrière-maken gaat niet meer uit het bloed.

De oorspronkelijke gedachte, waarmede elke baar komt in Indië is: laat ik er zoo gauw mogelijk geld verdienen, om zoo gauw mogelijk weer weg te kunnen gaan.

Het doel is niet bloot: een bestaan — zooals voor de meesten in Europa, — maar het doel is: een bestaan, waarbij wat contanten afvallen om apart te leggen, apart voor een gedroomd toekomstleven in Europa, onder gunstiger geldelijke omstandigheden dan bereikbaar schenen indien men in Europa was blijven leven.

Iedere europeaan voelt, vooral gedurende de eerste jaren, dat hij in Indië in een land is, waar hij niet thuishoort.

Hij moet dus trachten spoedig zijn indische loopbaan te volbrengen om met een „gemaakte kous” te kunnen vertrekken.

Het is door oorzaak en gevolg, dat in Indië enkel de drie genoemde emblemen Anklang vinden en uw omgeving absoluut onverschillig is voor wat anders en beters.

Het eenige streven van den volbloed-europeaan in Indië is, als van den kapitein en de stuurliu van de mail-boot in het begin van dit boek genoemd: „deze streken zoo gauw mogelijk weer te verlaten”. Zoo snel als die zeevarenden dit kunnen doen, gaat nu eenmaal niet, maar de hoop is toch hen zoodra doenlijk te volgen op den tocht met een *West*-wijzend kompas.

Op den bodem van elk europeesch hart in Indië ligt de brandende begeerte, om met dubbeltjes, liefst met veel dubbeltjes, haastig weg te komen.

Die alles beheerschende trek bepaalt feitelijk het leven in Indië.

En bijna alle uitingen in Indië zijn van dien trek eigenlijk de zuivere derivaties.

Een professor van een hoogeschool weet dat het tractement strekt

om hem in staat te stellen te leven; een arbeider op een fabriek weet dat zijn loon het middel van bestaan is. De hoogeschool en de fabriek zijn verder, financieel althans, onaantastbaar.

Maar wie in en door Indië tractement heeft of geld verdient, ziet in Indië een koe, die melk geeft en veel melk geeft aan hem, die brutaal is en anderen verdringt van haar tepels.

Indië moet, zoo mogelijk, ook the money-maker zijn.

En daarom, flink vooruit, duwen en dringen om de goudmelk van de bestaangeefster.

Maar nu is er een vreemd verschijnsel.

Een vreemd verschijnsel, ontstaan vooral sedert de suikercrisis van 1884.

Al dat jagen naar positie en geld, al dat over elkaar rollen van de menschen in Indië om de zilverlingen te grissen, is een tamelijk doel-looze jacht geworden voor de meesten.

Men wordt in Indië niet meer zoo gemakkelijk rijk, schatrijk, als vóór 1884.

Het europeesche kapitalisme buit de menschen in Indië uit, al verbeelden zich velen, die daar leven, dat de toestand van weleer nog bestaat.

Indië is sedert 1884 geworden het land van 't absenteïsme.

Er zit geen kapitaal meer. De kapitalisten zitten in Europa. Ook al weer oorzaak en gevolg.

Het kapitalisme geeft er den brui van in Indië te leven, omdat het leven er zoo ellendig is, evenals de engelsche lords niet verkiezen te leven in Ierland, waar ze hun landerijen hebben of de friesche jonkers in Friesland, waar hun bouw- en weiland ligt.

De winsten en de dividenden van de indische banken, de indische handelsfirma's, de indische landbouw-ondernemingen worden uitgekeerd in Holland, van de tafel van directeurs en chefs, staande in huizen van de rijkste wijken van Amsterdam of Den Haag, en komen voor een groot deel in de zakken ook al weer van lieden, die genoegelijk en comfortabel in Europa leven.

De kapitalisten stellen thans aan: agenten, administrateurs of procuratie-houders en het is al heel mooi, als er tantièmes worden gegeven aan de in 't zweet-zwoegende ambtenaren in Indië.

Vroeger trok men er op uit, als arme jongen, — dat alleen is ook thans nog het geval, — men had succes in Indië, werd er chef van een handelshuis, eigenaar van een koffieland of een suikerplantage; men bleef er jaren, leefde er breed, o! zoo breed, en als men eindelijk

vertrok, werd een employé of administrateur mede-chef in de zaak o mede-eigenaar van het land.

Ook zoo'n persoon kwam dan snel vooruit en kon in korten tijd met geld Indië verlaten.

De chef of de landeigenaar had nog groote persoonlijke geldelijke belangen in Indië en hij kwam nu en dan eens over.

Dat is vrij wel voorbij.

Meer en meer heeft het kapitaal van Europa, dat in Indië een commerciële of landelijke onderneming drijft, vertegenwoordigers, die loondienaren zijn, opzichters over de dubbeltjes.

Dank de probiteit dier lieden in het algemeen, maar ook dank de strafwet en den zuurdeesem van het romeinsch recht, waarvan onze wetten behoorlijk zijn doortrokken, het romeinsch recht, dat geheel gebaseerd is op de logische verdediging — o! zoo logische en advokaterige verdediging — van den buit eerst door het zwaard veroverd, is het kapitaal, in Indië beheerd door de loondienaren, in tamelijk veilige handen, ook dank de controle, de inspecteurs, het italiaansch boekhouden enz., al weten op de landen enkele loondienaren dikwijls aardige sommen te onttrekken aan de waakzame oogen van wet, inspectie, controle en administratie.

Arme geldjagers in Indië, die nog niet inzien, dat wij ten opzichte van Ned.-Indië meer en meer gaan leven als in de tijden van Rome met zijn wingewesten. Daarbuiten in de wingewesten de vasallen en in Rome wordt mooi weer gespeeld door de romeinen.

We hebben in Ned.-Indië bijna een repetitie van dit oude tafereel.

Maar de geldjagers voelen het niet, ze zien enkelen, nú nog, toevallig fortuin maken, soms spoedig, en daarom verbeelden ze zich, dat dit hun ook nog wel gelukken zal.

De heele inrichting van de tegenwoordige „zaken” op Indië leidt er toe, dat het absenteïsme zal toenemen en de loondienst zal verdergeren.

Weldra zullen allen in handel en landbouw zoo iets zijn als ambtenaar op een tractement, en op de wijze van den controleur, die de javanen moet narijden, zal de koopman in Indië de dubbeltjes moeten controleeren, de dubbeltjes van de kapitalisten in Holland.

Dan is het in Indië zelf heelemaal uit met het geld-verdienen.

Het zal er dan in Indië nog treuriger gaan uitzien dan nu. Want zoolang geldverdienen de leus is en die leus resultaten heeft, is er een soort inferieure illusie. Maar als dat geldverdienen ophoudt, wat, in 's hemels naam, moet dan een europeaan doen in de-n-Oost!

Hollandsche jongens, lijdt dan liever gebrek in Europa en wordt onderwijzer op een dorp of klerk op een kantoor. Dat is véél beter.

Weet ge wat tegenwoordig al eenigszins wijst op dezen geprojecteerden toekomst-toestand?

Het reizen van zoons van kapitalisten naar en door Indië.

De jeugdige spruiten van den kapitalisten-stand komen er eens kijken en den boel eens opnemen.

Ze hebben introductie-brieven voor den gouverneur-generaal, voor residenten, voor chefs van „voornamen” banken en handelsinstellingen bij zich, bij hoopen voor hen te krijgen.

Ze hebben ook veel contanten op zak.

Hun tocht door Indië heeft wat van een zegetocht. Overal een luisterrijke ontvangst — dank soms een ministerieele aanbeveling overgetapt van den gouverneur-generaal op zijn ambtenaren.

Inlandsche hoofden zouden eere-poorten oprichten, desverlangd.

Ze logeeren overal fijn, de beste blikjes-kost wordt hun voorgezet en champagne wordt allerwege geschonken.

Men laat hen al het „mooie” van Indië kijken. Op elke plaats een gulle ontvangst en een „aangenaam” kennis maken zonder einde.

Geen wonder, dat vele dezer jongelieden terugkomen met een hooge sympathie voor Indië en ze dien tocht naar Indië boeken als een van hun prettigste reisherinneringen.

Ik neem dit dezen jongelieden niet kwalijk. Ze kunnen moeilijk anders, na al wat hun te beurt viel, na al die attenties, enz.

Maar, onbewust, vervullen zij toch de rol van die vorstelijke armen-bezoekers, die uit curiositeit eens een vies, donker slop met hongerlijders willen bezoeken en waar de commissie, die hen vergezelt, gezorgd heeft in een van de hollen een tafel met een lunch klaar te zetten en met boeketten, als de vorstelijke personen verschijnen.

En van te voren is den hongerlijders aangezegd hun zondagspak aan te trekken, want vorst zoo of prins zus zal komen en hun is geld gegeven om uit den lommerd hun gordijnen te halen en hun sieraden. De vorstelijke telgen komen en vinden het tooneel zeer interessant en die arme lui toch minder afstootend en vuil dan ze eerst dachten.

Gaat gerust voor plezier naar Indië, kapitalisten-zoons, en maakt een interessante reisbeschrijving van uw tocht, een beschrijving, die uw ouders aangenaam zal zijn wegens de treffende episodes en schoone verhalen, die ge er in doet.

Misschien prijst men u als fijn opmerker of wordt ge, als ge dertig jaar zijt, afgevaardigd als indische specialiteit. We hebben ze tegen-

woordig noodig in de Tweede Kamer, indische specialiteiten, zegt men me.¹⁾

Ik weet niet hoe ik tot deze divagaties ben gekomen, die in den opzet van dit hoofdstuk nauwelijks thuis hooren. Maar geheel onpas zijn ze ook niet en ik laat ze staan. Honni soit, qui mal y pense.

Ondanks dat gezwoeg om geld te verdienen of promotie te maken — het heele leven wordt daaraan verknoeid — hebben toch velen in Indië, vooral vele ambtenaren en officieren, soms tot in de hoogste rangen, — schulden, ja schulden. Bij de personen van de lagere rangen is het tractement inderdaad veelal onvoldoende om er van rond te komen, vooral wanneer die lieden getrouwd zijn en kinderen hebben.

Alles wat een beetje vernis van weelde heeft, is in Indië duur. En men wil toch wat meer hebben dan 't ordinair dagelijksche van Indië, men wil toch nu en dan van wat europeesch schijnt althans, genieten.

Nu is het zeer gemakkelijk in Indië schulden te maken, te gemakkelijk, en daardoor wennen velen aan een „vlotte” manier van leven, die hun vroeg of laat moet opbreken.

Honderden in Indië staan bij den provisie-chinees en den meubel-chinees diep in 't krijt.

In zulk een positie — aan den eenen kant, de groote begeerte om geld te verdienen, vooruit te komen, aan den anderen kant het pijnlijke gevoel schulden te hebben — komt menigeen er toe, als hem de gelegenheid geboden wordt, te knoeien met den chineschen aan-nemer of arakpachter, of opium-pachter, of gouvernements-leverancier.

Ik wil volstrekt niet beweren, dat dit geknoei altijd bestaat in een zich rauwelijk laten omkoopen, al is dit dikwijls wèl het geval.

Dat geknoei openbaart zich anders: in toegevendheid jegens een chineschen contractant bij leveringen voor het gouvernement, welke contractant dit dan reciprocet door een rekening van geleverde dranken of provisiën te royeeren of door op de vendutie van den oogluiker den boel op te jagen en enkele voorwerpen verbazend duur te koopen. Soms schenkt de geholpen chinees dure sarongs aan mevrouw, of

¹⁾ Ik moet toch óók vermelden, dat vele jongelui van den bemiddelden stand met een zeer ernstig streven Ned.-Indië bezoeken.

Het is hun er werkelijk om te doen zich goed op de hoogte te stellen, hun kennis te vermeederen en een grondig oordeel zich te vormen van „men and things” in Indië.

Wanneer ze ook al niet over Indië denken als ik, ze zullen omtrent vele van mijne uitingen intuïtief voelen dat ik gelijk heb.

paard en rijtuig aan meneer, met een *gekwiteerde* rekening wel te verstaan, die *niet* is betaald in werkelijkheid. Paard en rijtuig zijn dus *gekocht*, niet waar? Hier is de kwitantie, een wettelijk bewijs dunkt me.

Ik bedank er voor me te verdiepen in deze zéér veel voorkomende knoeierijen. Ik houd niet van een vuile wasch en ik weet vooruit, dat elke knoeierij die ik zou openbaren, gedekt is door eene kwitantie. Met de wet in de hand zou men mij wegens laster aanklagen en dat is nu wel wat te bar, wanneer je de waarheid zegt of openbaart.

Knoei maar rustigjes door daar in Indië; voor zijn plezier doet het toch haast niet een, en het geknoei strekt hoogstens om wat last van schulden af te wentelen en kan niet altijd op zoo groote schaal geschieden, dat de knoeier er rijk mee wordt. Een rijk geworden knoeier is anders om den drommel geen zeldzaamheid.

Het knoeien in Indië geschiedt in vele gevallen nog op discrete wijze, met delicateste.

De omkooprij in Rusland en in Amerika gaat veel brutaler. Wel — als ik daaraan denk, dan is het in Indië nog zoo bar niet. Het kon immers nóg veel erger.

Ik heb deze episode even moeten inlasschen, om nog eens aan te toonen hoe allen in Indie beheerscht worden door een jacht naar geldmaken, die soms voor niets staat. ¹⁾

Wij zijn in Indië om den handel.

Door den indischen handel verdient een klein deel van de bewoners van Nederland geld, door den indischen handel vinden vele nederlanders in Indië een bestaan, met een steeds toenemend gevaar, in die kolonie voor goed te moeten blijven, althans het grootste deel van 't leven, omdat de gelegenheid om spoedig geld te maken of snel vooruit te komen aldoor en aldoor moeilijker wordt, ja haast onmogelijk.

De drang van de tijden doet drommen menschen van Europa gaan naar de koloniën en er is een groot streven merkbaar overal, om uitbreiding te geven aan koloniale relaties; het ligt in het wereld-bestel,

¹⁾ Ik moet eens en voor altijd zeggen, dat ik niet in 't minst de bedoeling heb een smet te werpen op den indischen ambtenaarsstand in het algemeen. Toch, — zij die zich zuiver weten en onkreukbaar eerlijk, in al hun ambtelijke handelingen, zullen, als ze het *esprit-de-corps* niet laten gelden, aan mijne zijde staan, wanneer ik zeg, dat velen van hun collega's niet zoo zuiver, niet zoo onkreukbaar eerlijk zijn in al hun ambtelijke handelingen, en dat bedekt geknoei, onder welken vorm dan ook, niet sporadisch, maar nogal epidemisch heerscht.

Daarom wijs ik er op.

dat langzamerhand Europa den aardbol gaat bevolken met zijn afstammeligen.

De industrie, zoo reusachtig toegenomen, vraagt dringend om afzet voor haar productie.

De trek naar de koloniën is niet meer af te wenden; de stroom menschen er heen zal wassen en wassen.

Het zit in de lucht.

En de uitbreiding van onzen handel met Ned.-Indië, in al zijn omvang, zal noodzakelijk leiden tot een steeds grootere uitzwerming van nederlanders naar de-n-Oost.

Door de eigenaardige voorwaarden, waaronder de handel met Ned.-Indië tegenwoordig wordt gedreven, zal weldra het pauperisme onder europeanen ontstaan, bijna in den vorm zooals wij het kennen in Europa.

Nu is het beroerd een „pauper” te wezen, maar duizendmaal liever een straat-arme drommel in Europa dan in Indië.

Ik zit toch als een sjovele vent op de stoep van het monument op den Dam heel wat joliger dan als vagebond in een indische kampong, weggedoken onder half-europeesch en inlandsch schorrie-morrie.

Maar deze opinie van mij zal in 't minst niet beletten, dat het pauperisme in Indië zal toenemen in steeds pijnlijker verhoudingen.

De uitbreiding van den indischen handel van thans werkt het pauperisme in de hand.

We zijn echter, algemeen gesproken, nog zoo ver niet.

De indische handel betaalt tot nu toe zijn dienaren tamelijk goed en er bestaat nog kans op promotie en op een terugkeer naar Europa over tal van jaren.

Er zijn echter al teekenen van verval.

De deutsche firma's betalen gewoonlijk hun personeel slecht en voor dit personeel is de tijd van armoe-lijden — armoe-lijden in de-n-Oost, *brrr* — haast al ingetreden.

Een europeaan kan van *f* 150—*f* 200 in de maand in Indië niet behoorlijk leven en vele employés van deutsche huizen krijgen dit salaris of minder, en ze moeten soms jaren lang daarvan rondkomen.

Voor hen is de kijk op Europa een vertwijfelende. Ze zullen het niet licht weerzien, maar ergens in China of Singapore verdwijnen, als ze het niet kunnen uithouden in Ned.-Indië.

Op vele landelijke ondernemingen wordt ook al slecht gesalarieerd. Het planten-leven daar geleefd is als een roes, waaruit men gewoonlijk laat ontwaakt, te laat om nog veerkracht te hebben voor een nieuw begin, te laat om van halven inlander weer europeaan te worden.

De eigenlijke „handel” in Indië omvat twee groepen: import-handel en export-handel.

De meeste kooplui zijn importeurs. Ze voeren uit Europa aan alle goederen, die kans hebben te voldoen aan de behoeften van de europeanen en van de chineezzen.

Ze zijn winkeliers in het groot en soms ook in het klein.

Behalve te Padang en in enkele andere plaatsen op Sumatra, waar directe handel bestaat tusschen europeaan en inlander, zijn chineezzen de mediums tusschen de europeesche importeurs en de inlandsche bevolking.

Als regel geldt, dat de importeur aanvoert in het groot en de chinees detailleert.

Van een gewoon menschelijk standpunt bekeken, is de rol van een importeerend koopman op Java, zacht uitgedrukt: vernederend, vooral wegens het knoeien met de accoorden, die de zelf-knoeiende chineezzen aanbieden.

Het is een getolereerd, een gebruikelijk, een conventioneel, ja, helaas, een noodzakelijk geknoei. Laat nu niet één importeur dit tegenspreken, laat niet één importeur het onderstaan zich rechtschapen te noemen in den eenvoudigen zin van het woord, om niet eens te reppen van den ideëlen zin.

Het geknoei met accoorden van chineezzen is inderdaad verregaand op enkele handelsplaatsen.

Het is een steeple-chase van knoeierijen en je vraagt je af of de chinees, die gemeen faillieert, nog niet de beau role speelt als ge u verdiept in de konkelarijen van de europeesche crediteuren en hun advocaten onderling.

Ik ben verplicht aan te voeren, dat de meeste kooplieden het besef verloren hebben, dat ze handelingen verrichten, die, juist beoordeeld, niets anders dan knoeierijen zijn, al verbeelden zij zich dat het de finesses zijn van den handel en dat zulk gemanoeuvreeer volkomen gewettigd is.

Een groot deel van de kooplieden handelt heusch te goeder trouw.

Zoolang geen strafwet dreigt, bestaat de opvatting, dat men zichzelf gerust bevoordeelen mag ten nadeele van een ander en heet dit zuivere handelsleer. We worden daarin opgevoed en de theorie luidt wel niet zoo ruwweg: bevoordeel je ten nadeele van een ander, maar de praktijk beoogt toch niets anders.

Ik zou dan ook niet eens zoo me ophouden bij dat accoorden-

gescharrel, als de praktijk van eigen bevoordeeling ten nadeele van een ander niet met zulk een intensiteit werd uitgeoefend.

Het doet me pijn hier onthullingen te moeten doen, maar wat ik ten aanzien van accoorden in het import-sérail zag heeft een te diepen indruk op me gemaakt, om te kunnen zwijgen.

Het is echter mijn plan niet het over „zaken” te hebben en daarom enkel deze losse opmerkingen.

INDISCHE VIGNETTEN.

Het Zwarte.

I.

Het was schemeravond.

Langs de Nipah-laan, — de laan der moeraspalmen, — ging haastig een stoet.

Voorop een inlandsche mandoer van het kettingkwartier, — het verblijf voor gevangenen in den ketting, — met een badientje, een koket wandelstokje in de hand en een witten band om den arm.

Dan — als zwevende in de lucht, een somber gevaarte: een zwartgeverfd, houten, driehoekig dak, twee meter lang, zwiepende op eenige bamboes, die rusten op de schouders van zwarte mensch-gedaanten, — kettingjongens, die voor *lijkdragers* fungeeren. Want, onder dat zwarte dak ligt het lijk, het lijk van een kameraad-kettingjongen, zoo pas aan de cholera gestorven: het tiende sterfgeval vandaag in het kettingkwartier.

Gauw is het lijk in een lap madapollam gewikkeld, met karbol overgoten, op een tikar (mat) gelegd en onder het zwarte dak gebracht.

Hoep-là — het dak zweeft al in de lucht, zwiepende op de bamboes, die onder het gewicht bij 't dragen knarsen en piepen.

En nu met een vaartje naar het kerkhof, naar het kerkhof der kettingjongens.

Achter het zwevende dak — heel lakoniek twee grafdelvers, ook al kettingjongens, die leuk hun spade over den schouder dragen als spelen ze soldaatje.

Nu en dan wordt versnelde pas aangenomen en de bamboes piepen harder en het dak deint als op de zee en de grafdelvers sjokken meê met hun spade over den schouder.

Uit de Nipah-laan, langs de Moeara, naar het Zee-strand, ¹⁾ daar ligt het kerkhof der kettingjongens.

De schemer is bijna overgegaan in den nacht.

De zee is zwart en zwarte golven slaan tegen 't strand.

De haastige stoet is aangekomen.

Fluks nemen de grafdelvers de spaden van de schouders en delven ze een graf vlak bij de golven. Het zwarte gevaarte is op de aarde geplaatst; het wordt afgenomen van de bamboes en het lijk wordt gestopt in den kuil bij de golven.

Gauw den kuil aan- en volgeschopt met zee-zand, een beetje met de voeten aangestampt en dan nog een paar klappen met het plat der spaden.

Afgelooopen.

Allen marcheeren terug naar het kettingkwartier, waar de cholera hevig woedt.

Morgen gaan de mandoer en de lakonieke grafdelvers weêr denzelfden weg, — maar dan misschien zelf onder het zwarte dak, om zelf begraven te worden aan 't Zeestrand, als de zwarte golven klotsen.

¹⁾ Het Zeestrand te Padang, waar het kettingjongens-kerkhof is, biedt een macaberen aanblik. Honden wroeten er soms de lijken op, golven slaan de graven open

II.

De cholera woedde epidemisch.

De inlanders in hun kampongs stierven als ratten en muizen.

In het chineesche kamp was 't ook niet pluis; — elken dag vijf, zes, tien gevallen.

Maar de cholera had nog de europeesche bevolking van de plaats gespaard.

De avondgesprekken liepen enkel over het lugubere onderwerp; aan de kletstafel werd verhaald, dat er wel honderd inlanders per dag stierven, stierven aan cholera.

Men had de lui blauw zien neêrvallen, voor eigen oogen stuip-trekkend zien doodgaan.

Er werd veel cognac gedronken.

Opeens: een schok, een schrik door de europeesche gemeente.

Weet ge het: — de heer A. heeft cholera. De eerste europeaan, dien de gruwelijke ziekte overvalt.

En 's middags is meneer A, dood, gestorven aan cholera.

Het is alsof panische schrik elkeen bevangt.

Men is o! zoo bang.

Zelfs de begrafenis-bezorgers deinzen terug voor hun taak.

Het lijk van den cholera-lijder blijft liggen en de families, die wonen naast den overledene, beklagen zich bij den assistent-resident voor de politie, jammerend uit cholera-vrees, beweerend dat het lijk al stinkt en de stank hen drijft uit hun woningen.

En er wordt een briefje geschreven aan den cipier van de gevangenis: „Zorg voor eenige kettingjongens om tegen acht uur het lijk van den heer A. te begraven.”

Om acht uur dragen inlandsche gevangenen een ruwe zwarte kist binnen in de kamer, waar het lijk van den cholera-lijder ligt.

Met groote indolentie — noodlotsgeloof, de ketting en de somberheid van hun leven leiden tot indolentie, — met groote indolentie doen de ongelukkige kettingjongens het lijk in de kist.

Nu, naar het europeesche kerkhof. Snel.

Kind noch kraai, vriend noch maag volgt den somberen optocht, ja, toch één, één enkele vriend.

In der haast is een graf gedolven op het europeesche kerkhof.

Tegen negen uur, in den donkeren nacht, nadert de optocht van in het blauw gekleede kettingjongens, met het cholera-lijk, het kerkhof.

Een lantaarn voorop, een lantaarn achterop, een paar kruiken karbol.

De opzichter van de begraafplaats en de cipier staan bij den kuil, wachten af den optocht.

Javaansche ô-klanken uit den mond der kettingjongens, gedreun van stappen, die naderen, naderen den grafkuil.

Mat lantaarnlicht.

De zwarte kist. Zoo gauw mogelijk in den kuil deze neergelaten; de kruiken karbol klokkend er in geledigd.

Toegestopt alles. Begrafenis van een cholera-lijder; het eerste geval onder de europeanen van de plaats.

Geen vrienden, geen bloemen, geen dominee.

Sinister weggebracht naar het kerkhof, weggemoffeld onder de aarde.

III.

Ik had gebaad om 6 uur 's morgens en dronk mijn kop koffie, liggende in een luierstool, lezende de krant.

„Toewan.”

Ik kijk op.

Een inlandsche jongen met een stuk papier.

„Heden nacht overleed de heer W. De begrafenis zal heden middag om vijf uur plaats hebben.”

En een naam er onder. Zeker een vriend.

Meneer W. Ja, ik wist, hij had al eenigen tijd gesukkeld aan de lever. Hij klaagde erg, toen ik hem onlangs bezocht.

O! daar rijdt juist B., een goede kennis van W., het erf op; die weet meer van het geval.

„Goeie morgen; je hebt het al gehoord, hè? W. is dood. Gauwer afgeloopen dan gedacht. Een operatie was noodzakelijk wegens het lever-abces. De operatie liep gisteren prachtig af, maar W. stierf van nacht aan iets bijkomends, waarop door de doctoren niet was gerekend. Enfin, hij is dood.”

„Je gaat van middag zeker ook mee naar het kerkhof?”

„Ja.”

Vanmiddag dus uit begraven.

Om 4 uur thuis gekomen, een ongewoon uur. Zwarte jas en broek, zwarte handschoenen, witte das, hooge hoed.

Wat is 't nog warm. Zweetend in 't zwarte pak, met een dos-à-dos gereden naar het sterfhuis.

Juist wordt de kist uitgedragen.

Begrafenisstoet.

Gang over het kerkhof naar het graf.

De kist gedragen door lijkbezorgers.

De vrienden er achter, ook de dominee.

Allen zijn geroepen uit hun dagwerk of zoo pas uit hun middagslaap opgestaan.

Nu, zoo bij het volle daglicht van 5 uur zien de gezichten er opmerkelijk verwaaid uit, zoo geel, zoo vermoeid, zoo echt grafachtig.

De cohorte schijnt zelve een gevolg van lijken achter een lijk.

En de costumes, die zwart moeten heeten! Vele pakken zijn groen grauw, bruinig in plaats van zwart.

Een uitstalling van een oude-kleeren-koop.

Niet één bijna past zijn zwarte rok en de pantalon is te kort.

En in die groene, grauwe, bruin-gele, buiten model rouwkleeren volgen de vaal uitziende vrienden de kist, sommigen met bruine of grijze ronde hoeden op.

De dominee spreekt aan het graf.

Dat hoort zoo, zegt men.

De vrienden en kennissen er om heen.

De kuil staat half vol water; het heeft 's nachts en 's morgens geregend.

De kist daalt in den kuil, plons, verdwijnt half in het vieze vocht.

Wat bloemengestrooi; eenige scheppen aarde op het reeds natte deksel van de kist.

Het lijk van den man, dien men gisteren om 5 uur nog feliciteerde met de prachtig geslaagde operatie, plonst van daag om 5 uur al in een graf half vol water.

IV.

De boot van Atjeh werd geseind, hoog van den seinpost aan den overkant van de Padang-rivier.

De wagenverhuurders zagen het sein en in alle haast werden mylords, victoria's, calèches uit de schuren, welke koetshuizen verbeelden moesten, gehaald —, oude, rammelende, onttakelde, vervelooze voertuigen en koetsiers spanden ijlings de miserabele knollen, de paarden-schimmige rossinanten er voor.

En dan een woest rennen naar de landingsplaats aan de Moeara, over de wegen van Padang, en als 't in lang niet geregend had dwarrelden wolken stof achter de vehikels omhoog, dat overal indrong, in alle huizen langs den weg.

Geklap van zweepen, aanhitsend geschreeuw van koetsiers. Een wilde jacht.

En spoedig na het sein, werden ringen geheschen aan den seinpaal, zwarte ringen. Een, twee, drie, vier, vijf.

Van uit het hospitaal werd gelet op het aantal ringen, dat werd omhoog geheschen.

En in allerijl werden tandoes — draagbaren — en kettingjongens, om de tandoes te dragen, gerequireerd.

Elke zwarte ring van den seinpaal beduidde dat tien of twaalf tandoes noodig waren en steeds werd een nieuwe, zwarte ring bij geheschen — zes — zeven.

Het hijschen van ringen houdt op: dus 70 tandoes. Dat wil zeggen: 70 zieken of zwaar gewonden aan boord van de boot uit Atjeh, die te ziek of te gebrekkig zijn om anders dan met een draagbaar te worden vervoerd van den wal naar het hospitaal.

En die rijtuigen, — het uitschot van al de wagenverhuurderijen van Padang —, dienen voor het transport van zieken, die nog even loopen kunnen, even over den steiger naar de Moeara.

Allengs is alles verzameld aan de Moeara.

Aldoor maar wachten nu, wachten bij de aanlegplaats.

De groote stoombarkas, uitgezonden naar de Atjeh-boot, vóór Poeloe-Pisang geankerd, komt maar niet terug.

Eindelijk, eindelijk stoomgefluit achter den Apenberg en om den Walvisch — den gladden grooten rotssteen voor den berg — draait de stoombarkas de Padang-rivier binnen en legt aan.

Dan een uitsjouwen van zieken en gewonden.

Velen hangen zwaar, kunnen zich niet meer bewegen. De meesten zijn berri-berri-lijders, — europeesche en inlandsche soldaten, ook kettingjongens.

Die nog even kunnen loopen, worden geplaatst in de rijtuigen.

De doodzieken, de bijna stervenden, de stervenden worden gedragen in de tandoes.

De koetsiers weer op de bokken der rijtuigen. Zweep-geklap. En voort gaat het langs de Moeara. — Deze berri-berri-lijders, die rijden, rijden met een vaartje naar 't hospitaal.

Daarna volgt de trein der tandoes. Die gaat bedaard, zeer bedaard.

Achter elkaar, een voor een trekken de tandoes uiterst langzaam voorbij. En in elke tandoe een doodzieke, of een bijna-stervende, of een stervende berri-berri-lijder.

De tandoes zijn talloos. Weer een, nog een, nog een. — Ja, nu dan toch de laatste, de laatste die verdwijnt door de poort van 't hospitaal.

De berri-berri-processie is afgelopen.

ONGESCHREVEN HOOFDSTUKKEN.

Ik zou nog veel kunnen verhalen:
van de kampong en het kampong-leven,
van de indo's in en buiten die kampongs,
van de huizen der europeanen,
van de inrichting dier huizen,
van venduties,
van de gamelang-muziek,
van de javanen in hun verkeer met de europeanen,
van de menangkabausche maleiers,
van de niassers,
van de japansche prostituées in Indië,
van indische maannachten,
van de indische bloemen, vruchten en vogels,
van de passars,
van de chineesche kamp,
van den opium-handel,
van zoutpakhuismeesters, die bijna zonder tractement rijk worden,
van tabakplanters in het djembersche,
van het goud van Celebes,
van de indische advocaten,
van indische kunst door boeddhisten beoefend, maar sedert de komst
der hollanders op Java gestuit,
van vele, vele andere onderwerpen.
Ik zou ook nog dieper kunnen doordringen in het intiem leven van
de europeanen in Indië.
Over veel van dit alles hebben anderen reeds geschreven, zij het
ook niet altijd met den kijk, dien ik er op heb.
Ik vind geen aanleiding deze hoofdstukken hier te behandelen.
Wat ik over de-n-Oost te zeggen had, heb ik gezegd.

En ik verbeeld me dat niemand nog in het onzekere is omtrent mijn oordeel over de-n-Oost.

Ik heb dat oordeel onverholen uitgesproken, omdat ik onverholen spreken durf.

Niet één consideratie leidde me af, omdat ik geen consideratie heb.

Maar zeer nadrukkelijk moet ik nog verklaren, dat ik volstrekt niet personen heb op 't oog gehad of ook maar iets, wat naar „persoonlijk” zweemt, heb willen schrijven.

Ik heb types gegeven en alleen om het typeeren is 't me te doen geweest.

Ook werp ik ver van me elke beschuldiging van opzettelijk wien ook te hebben willen kwetsen of beleedigen.

Ik volgde bij 't schrijven aldoor en zonder aarzelen of beven de Waarheid, zooals Zij mij is verschenen.

De woorden der Waarheid zijn dikwijls hard en wreed, maar het is onrechtvaardig daarvoor te laten boeten hem, die ze uitsprak.

Met smart denk ik aan de verloren indische jaren van mijn leven.

Wat ik in mijn impulsie-tijd, zelfs in Indië, mooi voelde, sloot ik er op en het begon te kwijnen.

Ik ging in Indië langzaam-aan denken, dat het leven tóch anders is, kouder en viezer dan *mijn* geloof in het leven me deed weten.

En het duurde niet lang: de lethargie bracht verslapping en domme berusting.

Ik heb mij in Indië beneden de 30 jaar oud gevoeld, zonder één ideaal, als iemand, die heeft afgehandeld met het leven.

Altijd een verder zinken in den indischen poel.

Ik was omringd door indisch-menschen, indische hitte, indisch vuil, indische kampong-luchtjes.

Haast allen, die ik sprak, beoogden een plat, laag doeltje. Ondanks alles barstte ik wel eens uit, ontijdig, onbeholpen, en bijna niemand begreep me, omdat haast elkeen wroette in zijn indische molshoopje.

Niets was er wat ophief.

Mijn ziel, mijn bloed, mijn lichaam, alles begon te verindischen en ik ging me al aardig schikken in dat leven van Ned.-Indië.

Ik had tot mijn dood in Indië kunnen blijven, stil, rustig, verloren.

Maar het wilde gebeuren, dat ik weg kon, „van Padang weg”, „van Indië weg” en ik jubelde het uit: „Uw eeuwig groen kan mij niet boeien,” en ik sprong op, toen ik den Apenberg had tusschen den wal en het stoomschip.

„Jelui hebt het daar goed, maar ik heb het hier beter,” kwam me zoo uit het hart, toen ik weer stond op de hollandsche boot, op voorgedroomden europeeschen bodem.

Ik kwam aan te Marseille; ik zag zelfs arme menschen lachen. Een roeier van de sloep lachte!

Ik had in Indië sedert jaren niet vrijuit lachen gezien of gehoord.

Te Padang gaf ik een laatsten schop tegen den steiger bij het verlaten van de plaats en ik zal wel gevloekt hebben er bij.

Maar mijn eerste schrede op europeeschen grond zette ik behoedzaam, met wijding, haast met een gebed, een dankgebed.

Weinige dagen later stond ik, een zondagmorgen, op den Dam en ik keek naar het monumentale, magistrale, heerlijk grijze paleis.

Tranen vulden mijn oogen.

De crisis was voorbij; de indische tyfus geleden.

Ik herstelde langzaam. De wind, de frissche wind, die mijn wangen koelde en bos gaf! Uit, met dat lamme indische gezweet.

Het leven was toch nog schoon en waard te leven, dat duizendbloemige, europeesche leven!

Ik was mijzelf weer. Ik had mijzelf weergevonden.

Laat nu de jaren maar voorbijgaan.

Ik leef, al word ik oud en der dagen zat.

Het kwijnend bloempje van mijn mooi voelen fleurde op.

En mijn geloof in het leven had me toch niet bedrogen.

Maar mijn wraakgevoel werd sterker en sterker. En ook een drang om te waarschuwen, te waarschuwen voor dat vnzige wezen, hetwelk me jaren lang het mooie had ontstolen, te waarschuwen voor dat leven in Ned.-Indië.

Ik zinde aldoor op revanche.

Ik wilde een afrekening, radikaal.

Ik wilde dikke strepen zetten onder een conto, afsluit-strepen.

Ik wilde een afrekening met dat leven in Ned.-Indië, radikaal, om er nooit meer op terug te komen.

Ik schreef dit boek.

AMSTERDAM, Maart 1900.

INHOUD.

	Bladz.
INLEIDING	1
DE AANKOMST TE BATAVIA	28
BESCHOUWING OVER INDISCH-MENSCHEN	47
HET INDISCHE TROUWEN EN HET INDISCHE GETROUWD-ZIJN	65
HET INDISCHE ZICH-VOORSTELLEN.	106
DE INDISCHE HOTELS	114
DE SOOS EN DE KLETSTAFEL	130
IETS OVER DEN INDISCHEN HANDEL EN NOG WAT	144
INDISCHE VIGNETTEN	155
ONGESCHREVEN HOOFDSTUKKEN	163

